

Érdekképviseleti lehetőség – Integrációs alku

1. Az MNSZ a magyar és a román történeti diskurzusban

Az MNSZ történetének a feldolgozása Magyarországon már a rendszerváltás előtt megkezdődött. A nyolcvanas években Töttössy Magdolna és Lipcsey Ildikó egy-egy doktori disszertáció keretében összegezték kutatásaikat.¹ A két kutató munkájának jelentőségére az a tény is rávilágít, hogy folytatták azt a kutatási irányvonalat, amelyet Csatári Dániel indított el. A disszertációk értelmezési keretét nem lehet függetleníteni a korszak politikai eseményeitől: a budapesti kormánynak a határon túli magyar kérdésben tanúsított magatartásától, elsősorban az erdélyi magyarság iránti érzékenységének a növekedésétől és a vele párhuzamosan tovább erősödő romániai nemzetiségellenes intézkedésektől. Az így létrejött történeti diskurzusban az MNSZ mint hivatkozási alap jelent meg: Magyarország felé a baloldali ideológia nemzeti hagyományainak, „nemzetépítő” jellegének az alátámasztására, míg Románia irányába az egykoron sikeresen működött román baloldali nemzetiségpolitika, illetve a román–magyar békés együttélés bizonyítására. A politikai legitimáció és a történeti diskurzus ilyen mértékű – tudatos vagy tudattalan – összefonódásának a következményeként alakult ki az az MNSZ-kép, amelyben a szervezetet úgy jelenítették meg, mint a nemzeti értékeknek és a sajátos nemzeti jellegű intézményeknek a megmentőjét, sőt azok átörökítőjét; az MNSZ történetét beemelték a nemzet történelmébe, mely – szerintük – szerves folytatása volt a kisebbségi létből fakadó nemzeti útkeresésnek.² A két szerző nem kezelte differenciáltan az MNSZ kettős funkcióját, a tömegszervezeti versus érdekvédelmi szerepét, és felcserélték azok időbeli megjelenésének sorrendjét.³ A disszertációk szemléletmódját a forrásadottságok is nagymértékben meghatározták. A két politikatörténeti disszertáció a források tekintetében az Országos Központi Levéltárban (ma Magyar Országos Levéltár) és a Párttörténeti Intézet Levéltárában (ma Politikatörténeti Intézet Levéltára) őrzött diplomáciai iratokra, valamint a romániai magyar baloldal prominens

---

1 Töttössy Magdolna 1986-ban védte meg disszertációját, címe: *A Magyar Népi Szövetség története 1944–1953*. A disszertáció 2005-ben jelent meg, az eredeti szöveg módosítása nélkül. Töttössy, 2005. Lipcsey Ildikó 1988-ban védte meg disszertációját, és 1998-ban, az eredeti szöveg helyenkénti átdolgozása után könyv formájában is megjelentette. Lipcsey, 1998.

2 „Ezért képezi szerves részét a magyarság nemzeti történelmének – fogalmaz Töttössy –, és híd-feladatának teljesítésével ezért válik példává...” Töttössy, 2005. 272. p.

3 Az újabb források alapján bizonyítható, hogy az MNSZ az első időszakban a romániai magyar közösség feletti politikai hatalom kisajátítására törekedett, s csak később látott hozzá az érdekvédelmi politika folytatásához nélkülözhetetlen intézményi háttér megteremtéséhez.

személyeinek kimenekített hagyatékaira és a velük készített interjúkra támaszkodhatott.

Az MNSZ történetéhez fontos adaléku­l szolgáltak azok az 1989 előtt megjelent visszaemlékezések, amelyeket a korabeli események szemtanúi, az MNSZ pártstruktúrájában egykoron vezető szerepet betöltött személyek vetettek papírra.⁴ Annak ellenére, hogy a visszaemlékezések esetében nem tekinthetünk el attól a tényezőtől, hogy azok nem léphették túl a korszak nyilvánosságának határait, mégis felfedezhető bennük némi „ideológiai verem”.⁵ Főszereplők a baloldali eszme elkötelezett hívei és a koncepció­s perek elszenvedői az MNSZ történetével kapcsolatban felmerült dilemmájukat azzal oldották fel, hogy ők a magyar közösség érdekében vállaltak tisztségeket, tevékenységük szerves folytatása volt a kisebbségi útkeresésének,⁶ és továbbra is fenntartották azon meggyőződésüket, hogy kommunista ideológia képes megoldani a nemzetiségi problémákat, a hibákért az egyes személyek felelősek.

A rendszerváltozás után Magyarországon az MNSZ történetét újabb tanulmányokban dolgozták fel. A személyi változásokhoz nem párosult az MNSZ-t bemutató történeti diskurzus elméleti-módszertani alapjának az újragondolása. Azonban a továbbra is politikatörténeti meghatározottságú tanulmányok probléma-centrikusságából adódott, hogy azok revízió alá vonták a korábbi megállapításokat. Ennek eredményeként Vincze Gábor⁷ és az újabb tanulmányában Lipcsey Ildikó⁸ is az MNSZ-t már a hatalom kisajátítására törekvő pártállam képviselőjeként írták le, mint olyan szervezetet, amely tevékenyen részt vállalt a nemzeti értékek és magyar nemzeti intézmények felszámolásában. A narratívát továbbra is a sérelmi diskurzus uralta, amelyben új elemként megjelent a felelősség kérdésének a boncolgatása – az MNSZ politikusainak a számonkérése. A szemléltváltás szorosan összefüggött a forrásadottság jelentős kibővülésével. A bukaresti magyar külképviselet iratanyagának kutathatóvá tétele már lehetőséget biztosított arra is, hogy egy forrásgyűjtemény keretében⁹ szélesebb kontextusban kerüljön bemutatásra nem csak az MNSZ, hanem a második világháborút követő erdélyi magyar politikai életen belül létrejött csoportok által megfogalmazott eltérő jövőképek is. Az MNSZ történeti szerepének újraértékelését célozta meg az a konferencia is, amelyet 1997-ben rendeztek a Politikatörténeti Intézetben. A szakmai tanácskozás azzal a tanulsággal zárult, hogy az egykori szereplők (Balogh Edgár, Csákány Béla, Gáll Ernő), a baloldal nemzeti hagyományából kiindulva,

---

4 Balogh, 1986., Kacsó, 1985., Demeter, 1975. Az utóbbi két szerző visszaemlékezése megszakad az 1944 őszi politikai szervezkedések bemutatásával.

5 Furet, 2000. 487. p.

6 Választásuk helyességének igazolására a magyar történelmi múlt nagy alakjaihoz és eseményeihez nyúltak vissza: „Bethlen Gábor realpolitikájának útját jártuk, Bem József erdélyi hadjáratának megbékéltető jelszavát tettük magunkévá...” Balogh, 1986. 25. p.

7 Vincze Gábortól csak a legfontosabb tanulmányokat soroljuk fel: Vincze, 1997/a., Vincze, 1997/b., Vincze, 1997/c., Vincze, 1997/d.

8 Lipcsey, 1997.

9 Fülöp–Vincze, 1998.

az MNSZ-ről korábban kialakult nézőpontjukon nem tudtak változtatni,¹⁰ az újabb tények ismeretében csak a történészek tanulmányai tették árnyaltabbá, vonták revízió alá az MNSZ-képet.¹¹

A hagyományosan középkor és koraújkor centrikus erdélyi magyar történetírásban a magyarországi kutatók (Bárdi Nándor, Vincze Gábor) kezdeményezésére indult újra a romániai magyar közösség 20. századi, és azon belül is az MNSZ történetének a kutatása. A történeti műhelyteremtő szándék generációs csoportosulás kialakulásához vezetett, azonban az új nemzedék a történeti diskurzus irányítását nem tudta magához ragadni. Az elméleti-módszertani újításokból (a társadalomtörténet szemléletmódjának megjelenése) és a romániai levéltári iratok kutathatóvá tételéből következett a problémafelvetések újrafogalmazása. Tanulmányaikban az MNSZ tagságának alakulását vizsgálták meg,¹² valamint az MNSZ érdekvédelmi funkcióját helyezték új megvilágításba.¹³ A Babeş-Bolyai Egyetem oktatója, Lönhart Tamás a 2005-ben megvédett doktori disszertációjában az MNSZ kutatások összegzésére tett kísérletet, azonban a nagy terjedelmű összefoglaló munka szemléletmódját továbbra is a magyarországi történeti szakirodalomban illetve a romániai magyar memoire-irodalomban '89 előtt rögzült MNSZ-kép határozta meg. Álláspontja szerint az MNSZ nem csak megpróbálta intézményesíteni a magyar politikai érdekképviseletet, hanem – a népfront stratégiájának megfelelően – egy deklarált nemzeti egységfront¹⁴ keretében egyesítette a MADOSZ-t, az egyházakat, a hagyományos magyar intézményeket és a Magyar Népközösség egyes politikusait.¹⁵

A román történetírás 1989-et megelőzően csak érintőlegesen foglalkozott a témával. Ugyanakkor a marxista történetírás kánonjának megfelelően, az MNSZ-re való utalás elmaradhatatlan részét képezte az RKP és tömegszervezeteinek viszonyát taglaló munkáknak.¹⁶ A rendszerváltás után az értelmezési keret merőben megváltozott, az MNSZ szerepét már nem a nemzetiségi együttműködés pozitív bizonyítékaként értelmezték, hanem éppen ellenkezőleg, a kommunista ideológiába bujtatott irredenta szervezet megtestesítőjeként írták le.¹⁷ Az ellenségképet valójában a román rendvédelmi és titkosszolgálati szervek jelentései, valamint a korabeli politikai élet ellenzéki oldalán elhelyezkedő történelmi pártok tagjainak visszaemlékezései generálták, amelyeket a szerzők a forráskritika

---

10 Személetük hasonlóságot mutat a spanyol polgárháborúban részt vett kommunisták nézőpontjával, amelyet François Furet így fogalmazott meg: „sokan közülük, akik szerencsésnek érzik magukat, amiért legalább egy félig jó ügyet tehettek magukévá, nem akarják túl közelről szemügyre venni az ügy másik felét.” *Furet*, 2000. 456. p.

11 A konferencián elhangzott előadásokat közölte a *Múltunk*, 1997. 4. száma.

12 Sáránci Tamás: *A Magyar Népi Szövetség politikája a számok tükrében*. Kézirat.

13 Nagy, 2006.

14 A Komintern 1941-ben a népfrontpolitika stratégiája helyett meghirdette a nemzeti front stratégiáját. A kérdés egyik legjobb kutatója, Eduard Mark szerint a nemzeti front stratégiája azt bizonyítja, hogy a Kremlnek pontos elképzelései voltak Európa szovjetizálásáról. Bővebben lásd: *Mark*, 2001.

15 Lönhart, 2005. 172–173. p., 416–417. p., 470. p.

16 Fătu, 1979. és Petric, 1968.

17 Faur, 2003., Onişoru, 1996. 165–168. p., Onişoru, 1998. 183–189. p.

negligálásával történeti tényként fogadtak el. A magyar nyelvismeret hiányában ezek a szerzők írásaik elkészítése során nem használtak magyar nyelvű forrásokat és szakirodalmat. A román történeti diskurzust meghatározó MNSZ értelmezést a Lucian Nastasă szerkesztette forrásgyűjteményben közölt iratok és a második kötetben megjelent bevezető némileg árnyalta, az MNSZ történetét az RKP nemzetiségi politikájának elemeként, valamint a romániai magyar baloldali magyar nemzeti érdekeket védelmező szervezeteként írta le.¹⁸ A fenti forrásgyűjteménnyel kapcsolatban egy nagyon fontos módszertani kérdés merül fel, nevezetesen az, hogy az MNSZ története feltárható-e pusztán a csendőrségi, rendőrségi iratok alapján? Ugyanakkor azt is meg kell jegyezzük, hogy a gazdag bibliográfiai és biográfiai adatokat felsorakoztató lábjegyzetekből hiányzik a magyarázó-értelmező tartalom, a kommentár.

2. A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiája 1919–1944 között

Az első világháborút lezáró békeszerződés után a romániai magyar politikai elit a kisebbségi helyzetbe került romániai magyar nemzeti közösséget etnikai alapon (etnoregionális) szervezett pártba tömörítette, bízva abban, hogy a parlamenti keretek adta törvényes lehetőségek kihasználásával és a nemzetközi kisebbségvédelmi intézményeken keresztül hatékony érdekképviseleti politikát folytathat. A lojalitás kérdésében egyfajta kettősség jellemezte mind a magyar közösséget, mind a magyar politikumot. A nemzeti, a kulturális, a történelmi hagyományok továbbra is ezernyi szállal Magyarországhoz kötötték, ellenben ezzel párhuzamosan idővel megjelent egy feltételes integratív megoldásnak az elfogadása is, amit Bukaresttel szemben fogalmaztak meg. Ez utóbbi opció magába foglalta azt az igényt, hogy az erdélyi magyar lakosságot népkisebbségi nemzetként definiálják, vagyis államalkotó nemzetnek ismerjék el. A magyar politikai képviseletet ellátó Országos Magyar Párt ehhez keresett szövetségest a román politikai szereplők között, valamint a román kormányokkal szemben ez képezte a tárgyalási alapot.¹⁹ Az ilyen irányú tárgyalások a román fél elutasító magatartása miatt eredménytelenül záródtak.

A romániai magyarság társadalmi tagozódásából és politikai kultúrájából következett, hogy nem utasította el a baloldali eszméket. Romániában a 19. század végi munkásmozgalomból kinőtt pártok az 1920-as szakadás nyomán kettéváltak: a parlamentáris demokráciát előnyben részesítő szociáldemokratákra, és a hatalom megszerzését forradalmi úton elképzelő kommunistákra. A szocialista értékek mentén szerveződött Romániai Szociáldemokrata Párt és a Romániai Kommunista Párt²⁰ között 1921-től megszűnt mindenféle kapcsolat. A Romániai

---

18 *Nastasă*, 2002. és *Nastasă*, 2003. 14–22. p., 27–30. p.

19 Erről bővebben lásd: *Bárdi*, 1997.

20 A párt hivatalos megnevezése az általunk vizsgált korszakban: 1921–1945 októbere: Romániai Kommunista Párt; 1945 októbere–1948 márciusa: Román Kommunista Párt; 1948 márciusa–1965: Román Munkáspárt.

Szociáldemokrata Párton belül létrehozott Országos Magyar Bizottság tagságának gerincét a szakszervezetekbe tömörült szakképesített magyar munkásság képezte. A Romániai Kommunista Párt működését 1924-től beszüntették, így kevesen vállalták a lebukás veszélyét. Az RKP hiába hirdette meg a területi elszakadás és a nemzetiségi önrendelkezés elvét, majd a harmincas évek közepétől a népfrontos politikát, a magyar társadalom túlnyomó többsége nem azonosult a párttal.²¹ Az RKP által képviselt munkásmozgalommal szemben megfogalmazott legfőbb elvi kifogás a nemzetköziség és a nemzetiségi hovatartozás megfeleltetéséből fakadt, vagy másképpen fogalmazva, az osztályharcos elvek elfogadása nem vezetnek-e el a nemzetiségi hovatartozás, a nemzeti/nemzetiségi érdekek megtagadásához. Mindkét baloldali párt elutasította a román állam kisebbségpolitikai gyakorlatát, a nemzetiségi kérdés megoldását a politikai rendszer megváltoztatásával kötötták össze. (A rendszer átalakításának a mikéntjéről azonban eltértek a vélemények.) Az új „demokratikus” államberendezkedés megszületésétől azt remélték, hogy az nem csupán a nemzetiségi kérdést fogja megoldani, hanem a nemzetek közti ellentétekre is gyógyírként fog hatni. A baloldali eszméknek ellenben nagy hatása volt a magyar társadalompolitikai elképzelésekre, mindenekelőtt a harmincas évek eleji nemzedéki szerveződésekre.²²

A népfrontos politika lépéseként értelmezhetjük a Magyar Dolgozók (Országos) Szövetsége megalakítását (MADOSZ) is, amely az RKP tömegszervezete volt. A MADOSZ elismerte a román nép történelmi jogát egész Erdélyre. A Petru Groza vezette Ekésfronttal 1935-ben megkötött szövetség és az 1937-es Vásárhelyi Találkozó megszervezése körül kifejtett madoszos, kommunista részvétel szintén a népfrontmozgalom programjából következett. A MADOSZ történelmi és politikai súlya mind a magyar politikai életben, mind a román politikai palettán elenyésző volt. „Párhuzamos politikai szervezet” volt, nem volt része a magyar politikai közösségnek. A korabeli magyar közvélemény nem érezte a magáénak, külső hatalmakat, erőket érzékelt a MADOSZ mögött. Működése külső tényezők támogatásától függött: ideológiailag alárendelte magát a KRP-nek, tevékenységét a kormány hallgatólagos támogatásával végezte. A határok kérdésében az adott nemzetközi konstellációnak nem megfelelő, valamint az erdélyi magyar közösségen belül táplált jövőképpel ellenkező megoldást támogatott.²³ Az első bécsi döntés hírére a MADOSZ tiltakozó utcai felvonulásokat szervezett, majd a dél-erdélyi csoport hasonló tömegdemonstrációkat szervezett a második bécsi döntés ellen is. Ez csak tovább növelte a magyar lakosság körében a szövetséggel szembeni ellenszenvet.

21 Ennek nem mond ellent az a tény, hogy a két világháború között a Romániai Kommunista Pártban a magyarság a Románia lakosságán belül elfoglalt számarányához képest túlreprezentált volt (a harmincas években a magyarság számaránya a párton belül elérte a 26%-ot), valamint az sem, hogy számos magyar nemzetiségű személy töltött be vezető tisztséget a pártban, vagy került a párt élére. Itt kell megjegyezzük azt is, hogy a két világháború között lezajlott parlamenti választásokon a különböző fedőszervezeteken keresztül induló RKP a szavazatainak több mint a felét az erdélyi megyékben szerezte meg. *Tánase*, 1998. 46. p.

22 Bővebben lásd: *Bárdi*, 1997. 55–58. p., valamint *Horváth*, 2007. 143–150. p.

23 *Horváth*, 2007. 238–259. p., 266–272. p.

Az 1938-ban bevezetett királyi diktatúrában a – Nemzeti Újjászületési Frontba belépett – Magyar Népközösség látta el, korporatív alapon a magyar közösség politikai képviselését.²⁴ Létrejöttével – tulajdonképpen királyi akaratnyilvánítással – megjelent az első magyar jellegű pártmonopóliumot megtestesítő párt. A második bécsi döntés után megvont új határok között Észak-Erdélyben az Erdélyi Párt, Dél-Erdélyben továbbra is a Magyar Népközösség – ez utóbbi a hatósági zaklatások és intézkedések miatt sok esetben csak formálisan – tudta képviselni a magyarság érdekeit.

A romániai magyar közösség körében 1944 őszétől megindult politikai és társadalmi szervezkedések az új nemzetközi és államjogi viszonyokhoz próbálták meg hozzáidomítani a politikai és társadalompolitikai célkitűzéseiket. Az észak- és dél-erdélyi magyar politikai vezetőréteg egyes személyei számára a román átállást követően egyértelművé vált, hogy a magyarság politikai szervezkedését hozzá kell igazítani a térségben domináns szerephez jutott Szovjetunió nagyhatalmi érdekeihez. A kezdeti népfrontos szervezkedések után a korábbi erdélyi magyar politikai vezetőréteg az internálások és házi őrizet elrendelése miatt elveszítette akcióképességét. Az erdélyi magyar politikum ellenzékének számító teljes magyar szocialista és kommunista világnézetű szellemi elit és párttagok, a mögöttük álló baloldali pártok és a Vörös Hadsereg hathatós támogatása következtében gyorsan alkalmazkodtak az új viszonyokhoz. A képviselői demokrácia hiányában – az RKP segítségével és irányítása alatt – az MNSZ sajátította ki a romániai magyar közösség politikai érdekeinek képviselését. A következőkben ennek az MNSZ által levezényelt integrációnak nevezett folyamatnak²⁵ a különböző aspektusait és következményeit vázolom fel röviden. Remélem, hogy ezzel hozzájárulok annak megértéséhez, hogy a kommunista államrendszer kiépülésének első időszakában milyen tényezők befolyásolták a kisebbségi politizálás irányvonalát és mi történt az átöröklött magyar intézményrendszerrel.

3. A romániai magyarság integrációjának román állami keretei (1944–1953)

A háború utáni államhatalom és politikai rendszer kiépülése és átalakulása Romániában

Az ifjú király és környezete által sikeresen végrehajtott átállásnak köszönhetően a háborús viszonyoknak megfelelően visszaállították az 1938-ban megszakított politikai és állami berendezkedést, az alkotmányos monarchiát.²⁶

24 A Magyar Népközösség történetére lásd: *Horváth*, 2007. 219–238. p.

25 Fábian Gyula és Ötvös Patrícia a kisebbségpolitika három fajtáját különböztetik meg: az asszimilációt, az integrációt és a konzociációt. Értelmezésük szerint az integráció „az a folyamat, amikor a kisebbségi lakosság beilleszkedik annak az államnak a társadalmi, gazdasági, politikai viszonyai közé, amelyben él, de egyúttal megtartja nemzetiségi, etnikai sajátosságait, tehát nem asszimilálódik.” *Fábian–Ötvös*, 2003. 24. p.

26 *Monitorul Oficial* (Hivatalos Közlöny) 1944. szeptember 22., 202. sz., 1.626. törvényrendelet. 6232. p.

A politikai viszonyok normalizálásának irányába mutató lépésként, illetve a nemzeti egységfront eredményeként kell értelmezzük azt a szándékot is, hogy a Constantin Sănătescu tábornok vezette kormányban helyet kapott a Nemzeti Demokratikus Blokkot²⁷ létrehozó négy párt egy-egy képviselője. A román pártpolitikai rendszer 1944 őszén abból a szempontból tért el a két világháború közötti időszaktól, hogy a történelmi pártok mellett kormány szinten képviselőihez jutottak a baloldali pártok is. Ez valójában azt jelentette, hogy az államberendezkedés mellett – az augusztus és szeptember folyamán elhanyagolható tömegtámogatást élvező baloldali pártok működésének törvényesítésével – a pártpolitikai és világnézeti folytonosság is megmaradt, és ez határozta meg a román politikai közvéleményt is. Az augusztus végi napokban elindított belső demokratikus kibontakozásnak azonban már szeptember folyamán komoly akadályokkal kellett szembesülnie: egyrészt a fegyverszüneti egyezményből fakadó gazdasági és politikai vonatkozású feltételek tarthatatlanságával, másrészt az RKP agresszív hatalmi aspirációival.

A szeptember 12-ről 13-ára virradó éjszaka Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezményben a kommunista párti igazságügyi miniszterrel, Lucrețiu Pătrășcanuval megerősített román fegyverszüneti delegációnak nem sikerült elismertetnie Románia hadviselő státusát, s mint legyőzött, ellenséges államot 300 millió dollár kártérítés kifizetésére kötelezték.²⁸ Ez a kötelezettségvállalás később alapjaiban ingatta meg az akkor még viszonylag erős román gazdaságot és ez teremtette meg Romániában a szovjet gazdasági térnyerés feltételeit.

Ugyanakkor a fegyverszüneti egyezményben vállalt kötelezettségek nemzetközi ellenőrzésére és szabályozására létrehozott bukaresti szovjet főparancsnokság alatt működő Szövetséges Ellenőrző Bizottság túlméretezett intézkedési jogköre (gyakorlatilag korlátlan hatáskörrel intézkedhetett az ország minden katonai, gazdasági és politikai ügyében) nagymértékben befolyásolta a román politikai környezet alakulását, de egyben korlátozta az ország szuverenitását is.²⁹

A nemzeti érdekek súlyosan sérültek a területi kérdések rendezése során is. A fegyverszüneti egyezmény 19. szakasza – bizonyos kikötések mellett – visszajuttatta Romániának Észak-Erdélyt, ellenben Besszarábiát és Észak-Bukovinát a Szovjetunióhoz csatolták. Azonban már 1944 őszén kiderült, hogy a szomszédos országok területi követelése és a Szovjetunió geopolitikai és geostratégiai érdekei egyes területek fölött megkérdőjelezték a román állami szuverenitást.³⁰ A nemzeti

27 A Blokkot az ún. történelmi pártok kezdeményezésére hozták létre 1944. június 20-án. Tagja volt a Nemzeti Parasztpárt, a Nemzeti Liberális Párt, a Romániai Kommunista Párt és a Romániai Szociáldemokrata Párt. A baloldali pártokat csak taktikai okokból vették be, abban a reményben, hogy ezáltal a Szovjetunióval megkötendő fegyverszüneti egyezmény feltételei enyhébbek lesznek.

28 Valójában gazdasági természetűeknek tekinthetőek a fegyverszüneti egyezmény 3-13. szakaszai, amelyek a teljes kiszolgáltatottságot teremtették meg. Magyarul: *Orosz-román fegyverszüneti egyezmény...*, 1945. Románul: *Mocanu*, 1994, 310–324. p.

29 A hivatalos nyilatkozatokban Moszkva augusztus 25-én biztosította Romániát arról, hogy nem áll szándékában beavatkozni az ország belpolitikai életébe.

30 A Bukarestből kiküldött közigazgatási szervek Moldvában és a Fekete-tengert övező megyékben csak 1945 elején vehették át a közigazgatást. A Tito vezette Jugoszláviával a Bánság miatt, Bulgáriával szemben

érdekek érvényesülése, s nem kevésbé a nemzeti érzelmek tekintetében a SZEB november 12-ei döntése okozta a legnagyobb felháborodást. A bukaresti kabinet hiába hozta létre október 10-én az észak-erdélyi terület irányításával meghatalmazott kormánybiztosságot, az állomáshelyeiket csak részben elfoglaló román polgári közigazgatást alig másfél hónap után 1944. novemberében kiutasították, és a területet szovjet katonai közigazgatás alá vonták.³¹ A Sănătescu miniszterelnöknek címzett november 12-i átiratban a SZEB a kiutasítást a régióban tevékenykedő „önkéntesekből és csendőrökből álló ezred katonáinak” szovjet- és magyarellenes akciójával indokolta, de meglepő módon a felhozott érvek sorában elsőként a következőre hivatkozott: „Újra megjegyzi [mármint a SZEB – N.M.Z.], hogy a Vörös Hadsereg által felszabadított Erdélyben tilos a román közigazgatás bevezetése.”³² A moszkvai vezetés saját biztonsági szempontjainak érvényesítését szem előtt tartva kihasználta az etnikumközi konfliktusokat, és egy újabb lépést tett a hatalom megragadása érdekében. A bukaresti kormányzat már csak abból a megfontolásból is súlyosnak tekintette a kialakult helyzetet, mert szerintük a SZEB és annak helyi képviselői támogatták a régióban kibontakozó autonomista törekvéseket. Ezen túlmenően a román államvezetés úgy értékelte a román közigazgatás kiutasítását, hogy ezzel a döntéssel kétségbe vonták a terület feletti román szuverenitást.³³ Hasonlóképpen Bukarest nehezményezte, hogy a térségben a közigazgatási apparátus irányítása a baloldali pártok monopóliumává vált.

A Sănătescu tábornok vezette kormány pozíciójának ingatagsága nem csak a külső nyomásgyakorlásból következett, hanem a belpolitikai élet előre nem megjósolható, gyors ütemű polarizálódásából is.³⁴ Az RKP számára a nemzeti frontos együttműködés csak a hatalomban való részesedés ígéretét hozta meg, holott a párt szándékai ennél nagyobb célt fogalmaztak meg: egy új típusú államberendezkedés megvalósítását. A király és a népfronti együttműködésre alapozott plurális demokrácia gátat szabtak az RKP ezen törekvéseinek. Ezért a kommunista párt célkitűzései arra irányultak, hogy egy új politikai koalíciót hozzon létre, amelynek tagjai képezik majd az új kormányzatot. Ezt a célt szolgálta az RKP Központi Bizottságának kezdeményezésére létrehozott Országos (Nemzeti) Demokrata Arcvonal platform-tervezetének a kidolgozása és nyilvánosságra hozatala.³⁵ Az RKP hat hónap leforgása alatt bebizonyította, hogy képes megbuktatni

---

pedig Dél-Dobruzsának a hovatartozása okozott konfliktusok az államközi kapcsolatban. Máramaros megye Ukrajnához való „csatlakozását” a szovjet támogatással fellángolt ruszin nemzeti törekvések fogalmazták meg. Ezek kibontakozásáról és lezárásáról lásd: *Olti*, 2007. 34–39. p.

31 Ezzel kapcsolatban lásd. *Sălăgean*, 2002., valamint: *Nagy-Vincze*, 2004.

32 *Nagy-Vincze*, 2004. 185–186. p.

33 *Mocanu*, 1995. 103–101. p.

34 Azt is el kell ismernünk, hogy a kormányzás első napjaiban hamarosan felszínre került a hagyományos paraszt- és liberális pártok közötti vetélkedés, és Maniu – élvezve a tömegek támogatását és remélve az angolszász nagyhatalmak segítségét – elsősorban saját hatalmi bázisának növelésére törekedett és nem a kormány támogatására. *Fischer-Galați*, 101–102. p.

35 A platformtervezetet közölték az RKP felügyelete alatt működő *România Liberă*, 1944. szeptember 26-i számában. A lapokat mindig egy nappal előre datálták, így a fenti lapszám is már szeptember 25-én az utcára került. Az RSZDP-én kívül az ODA-hoz csatlakozott pártok (a Petru Groza vezette Ekésfront, a Hazafiak Szövetsége stb.) mind az RKP szatellit szervezetei voltak. Az alig ezer fős tagsággal rendelkező

a kormányt,³⁶ de ezzel egyidőben az ODA kormányzási munkatervének nyilvánosságra hozatalával azt akarta demonstrálni, hogy az ország külsőleg legfőképpen belpolitikai válságát csak az általa vezetett „nemzeti” szövetség oldhatja meg.

A román politikai életben végbement változások egy három pólusú rendszer irányába mutattak. Középen helyezkedett el a hadsereg, az angolszász hatalmak támogatását és a tömegek szimpátiáját élvező király és környezete, a jobboldalt a pártszakadás miatt erőtlenné vált Nemzeti Liberális Párt és a lakosság, illetve az angolszászok bizalmára alapozó Nemzeti Parasztpárt foglalta el, míg a baloldalt a szovjet támogatásnak köszönhetően immunitásban részesülő RKP vezette ODA uralta. Az ország iránti brit és amerikai érdektelenség, valamint a szovjet nyomásgyakorlással szembeni tehetetlenség konfliktusokat idézett elő a jobboldali pártokon belül. A Nemzeti Liberális Párt berkeiben az ún. ifjú és öreg liberálisok között újra feltörő ellentétek pártszakadáshoz vezettek, és a kormányzati tapasztalatokkal rendelkező karrier diplomata Gheorghe Tătărescu vezetésével létrehozott liberális párt hajlandóságot mutatott az RKP-val való politikai és kormányzati együttműködésre.³⁷ A Nemzeti Parasztpárt soraiban majd csak Groza hatalomra jutása után kerültek felszínre az ellentétek, amelyek a párt egységének és akcióképességének gyengüléséhez vezettek. A politikai paletta teljes átrendeződése azonban 1945 márciusában következett be.

A szovjet diplomácia március első napjaiban már arra is elszánta magát, hogy az 1940-es balti államok „szovjetizálásában” tapasztalatokat szerzett Visinszkij külügyi népbiztos-helyettesen keresztül nyomást gyakoroljon az ifjú királyra. Visinszkij, felrúgva a diplomáciai érintkezés minimális szabályait, arra kényszerítette I. Mihályt, hogy az ország függetlenségének megőrzése érdekében az ODA platformjához csatlakozó Ekésfront elnökét, Petru Grozát bízta meg a kormányalakítással.³⁸ Grozán keresztül azt is tudatta a királlyal, hogy a baloldali kormány kinevezése együtt jár a román közigazgatás észak-erdélyi bevezetésével. A Groza-kormány március 6-i megalakulása és a Groza–Sztálin táviratváltás nyomán Észak-Erdélybe újra visszatérhetett a román közigazgatás.³⁹

RKP a szervezett munkásságot magába tömörítő szakszervezet felhasználásával nap mint nap több száz vagy több ezer főt számláló tömegeket vitt ki Bukarest és az iparilag fejlett nagyobb vidéki városok utcáira. A Vörös Hadsereg, a SZEB és a Hafafias Gárdák fegyveres támogatásának köszönhetően az RKP teljes immunitást élvezett, az erőszakos tömegdemonstrációk így „törvényes” színezetet kaptak.

36 Az első Sănătescu-kormány októberben megbukott, majd decemberben Rădescu tábornok alakított kormányt. A második Sănătescu-kormányba az Ekésfront elnökét, Petru Grozát nevezték ki miniszterelnök-helyettesnek, míg az RKP Központi Bizottságának tagját, Gheorghe Gheorghiu-Dej a Hírközlési Minisztérium élére került. A Rădescu-kormány működésére vonatkozólag lásd: *Giurescu*, 1996.

37 A Gheorghe Tătărescu-féle NLP történetét feldolgozta: *Ion*, 2003.

38 *Rădulescu-Zoner-Buşe-Marinescu*, 1995. 68. p.

39 A román kormány élére erőszakkal kinevezett miniszterelnöke, Petru Groza az 1945. március 8-án kelt táviratában a kormánya nevében arról biztosította Sztálint, hogy „annak a közigazgatásnak, mely bevonul ebbe az országrészsbe [*vagyis Észak-Erdélybe – N.M.Z.*], védelmeznie kell az egyttlakó népek jogait s módszereiben az egész lakossággal szemben az egyenlőség elveit kell meghonosítania.” Sztálin a március 9-én ugyancsak távirat formájában válaszolt Groza kérésére. A marsall hozzájárult ahhoz, hogy Észak-Erdélybe ismét „bevonulhasson” a román közigazgatás, mivel a román kormány többek között felelősséget vállalt „Erdély területén a kívánatos rendért és csendért, a nemzetiségek jogainak biztosításáért...”. *Orosz-magyar fegyverszüneti egyezmény...*, 1946. 10–11. p.

A moszkvai döntés mögött elsősorban biztonságpolitikai megfontolások húzódtak meg. A „biztonságot preferáló, defenzív »birodalmi«”⁴⁰ és a regionális érdekek megkívánták, hogy a Szovjetuniót „baráti államok”⁴¹ vegyék körül, amelyeket „baráti” kormányok vezetnek. Másodsorban a sikeres román átállást követően kialakult román politikai rendszer „kockázati” vagy mondhatnánk „veszélyeztetettségi” tényezőt jelentett a Szovjetunió számára, mivel Románia az orosz birodalmi politika hagyományos terjeszkedési irányában terült el.⁴²

A Kreml a területfoglalásait és a befolyási övezetek kialakítására tett lépéseit úgy próbálta feltüntetni a szövetségesei előtt, mint a Szovjetunió biztonságának kérdését. Az angolszász nagyhatalmak már a háború kezdetétől egy erős Szovjetunióval számoltak és korán felismerték, hogy „egy ilyen nagyhatalom különleges kéréseinek visszautasítása lehetetlen”⁴³, ami nem jelentette azt, hogy nyíltan elfogadták volna az érdekszférák kialakítását. Azonban a balkáni front megnyitásának elvetése után kialakult katonai erőviszonyok szentesítették a Balkán északi részében, illetve az egész közép-kelet-európai térségben a szovjet szupremáciát. Figyelembe véve azt a tényt, hogy az angolszász nagyhatalmaknak nem volt közös európai békerendezési tervük, s a katonai realitásokat részesítették előnybe, ezért Németország minél előbbi legyőzése érdekében politikai engedményeket tettek. Az már a Foreign Office helyzetfelismerését dicséri, hogy a Balkán térségében saját érdekeinek biztosítására 1944 októberében egyezsége jutott a moszkvai vezetéssel.⁴⁴

Az úgynevezett román történelmi pártok vezetőinek ezek után első helyen kellett számolniuk a Kreml szándékaival és az RKP törekvéseivel – a szovjet típusú államberendezkedés bevezetésének lehetőségével.

A márciusban megalakult Groza-kormány 18 miniszteri tárcája közül 14-et az ODA-t alkotó pártok szereztek meg. Az RKP végre elmondhatta, hogy ellenőrzése alatt tartja a legfontosabb kormányzati pozíciókat: a belügyi, az igazságügyi, a hadügyi és nemzetgazdasági tárcát. Mind a négy minisztériumban már 1945 folyamán megkezdődtek a belső „reformok”: a személyzet kicserélése, és a kormánytöbbség minden intézkedést törvényesített.⁴⁵ A külügyminisztérium élére kinevezett Gheorghe Tătărescu személye némi garanciát jelentett az angolszász nagyhatalmak számára, hogy az ország külpolitikai irányvonala nem változik meg

40 Rainer, 2002. 204. p.

41 Sztálin a James Brynes amerikai külügyminiszternek 1945. december elején címzett levelében tudomására hozta: „a Szovjetunió számára az a lényeges, hogy a szomszéd államok, baráti államok legyenek.” Idézi Fülöp, 2002. 218. p.

42 Románia geostratégiai fontosságára mutat rá Iván M. Majszkij külügyi népbiztos-helyettes 1944. január 11-i keltezésű, a szovjet legfelsőbb pártvezetés számára készített feljegyzése. Ebben kifejtette, hogy a Szovjetunió és Románia (valamint Finnország) közt: „hosszú időre szóló kölcsönös segítségnyújtási egyezményeket kell kötni, [...] a szükséges mennyiségű bázisoknak – katonai, légi, tengeri – a Szovjetunió rendelkezésére bocsátásával. Azonkívül a Szovjetuniót stratégiailag és gazdaságilag fontos vasúti és közúti rendszerrel kell összekötni” Romániával. Baráth, 1996. 159. p.

43 Constantiniu, 1997. 44. p.

44 Bán, 1996. 24–25. p.

45 A belügyminisztérium 8500 alkalmazottja közül 1945 júniusára 4084 olyan személy maradt meg, akik 1944. augusztus 23. előtt is ott dolgoztak.

gyökeresen, de személyének kiválasztása egyben a kommunista párti vezetők realista politikáját támasztja alá, hiszen a béketárgyalások előkészítésében Tătărescu diplomáciai gyakorlata – amint azt az eredmények is igazolták – nélkülözhetetlenek bizonyult.

Az államigazgatás minden szövetét lassan behálózó baloldali, kommunista térnyerés megállítására az ifjú király vállalkozott. A potsdami konferencián elhangzott angolszász feltételekre támaszkodva⁴⁶ Mihály király, élve az alkotmányban rögzített jogkörével, augusztus 20-án a Groza-kormány lemondását követelte. A több mint négy hónapig tartó alkotmányos válság lezárására a Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai konferenciáján került sor. Az 1945. december 16. és december 26. között lezajlott konferencián elfogadott megállapodás értelmében a kormányba bevonták a történelmi pártoknak egy-egy képviselőjét, és a kormány 1946. január 8-án kifejezte szándékát, hogy minél előbb megtartja a szabad választásokat.⁴⁷ Okulva az 1945 novemberi magyarországi tapasztalatokból, a választások kiírását elhalasztották. Az RKP a győzelem biztosítása érdekében megpróbálta felszámolni mindazon „akadályokat”, amelyek befolyásolhatták volna a választások végeredményét. Az igazságszolgáltatás és a belügyi szervek együttműködésének köszönhetően 1946. májusában két nagy per vette kezdetét: az Antonescu-per⁴⁸ és a Aurel Aldea tábornok vezette Román Ellenállási Mozgalom pere.⁴⁹ A cél egyértelmű volt: az első esetben a múlt rendszer felelőseinek diszkreditálása, míg az utóbbi csoportos per részben a királyhoz hű hadsereg tisztikara, részben pedig a Nemzeti Parasztpárt ellen irányult. A választási kampány során a történelmi pártok gyűléseit a helyi hatóságok számos esetben nem engedélyezték, vagy az RKP munkásbrigádjai szétverték azokat; a vidéki ellenzéki lapok kiadását folyamatosan bojkottálták.⁵⁰ A siker érdekében az RKP létrehozta a Demokratikus Pártok Blokkját, amely választási koalícióhoz az RSZDP, az Ekésfront, a Tătărescu-féle Nemzeti Liberális Párt, az Anton Alexandrescu vezette Nemzeti Parasztpárt és Nemzeti Néppárt csatlakozott. Az 1946 júliusában kiadott választási törvény rendelkezései tovább erősítették az RKP pozícióját. A választói helységek kiválasztása, azok ellenőrzése, a választói névjegyzék összeállítása és más hasonló adminisztratív intézkedések révén az RKP-nak sikerült befolyásolnia a választások kimenetelét. A Külügyminiszterek Tanácsának szeptemberi ülészakán az erdélyi területi kérdésben hozott döntés – immár másodszer is – a román félnek kedvezett, amit a kommunista párt a kampányban ki is használt.⁵¹ A Kreml vezetése is el akarta kerülni az újabb

46 Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok csak azzal feltétellel voltak hajlandók megkezdeni a béketárgyalásokat a kelet-európai országokkal, ha azokban az országokban elismerten demokratikus kormányok vannak hatalmon. *Deletant*, 1997. 55. p.

47 Az 1946 évi romániai választásokra bővebben lásd *Tărău*, 2005.

48 Uo. 474. p.

49 *Deletant*, 1997. 57. p.

50 *Tărău*, 2005. 472–473. p.

51 Az RKP Politikai Bűrójának 1946. szeptember 23-ai ülésén Luka László kijelentette, hogy Erdély ügyében a párt nyert, mert ezzel a „reakció” vereséget szenvedett, és a tömegek is látják, hogy a reakcióval veszélyes

választási fiaskó lehetőségét, ezért az RKP főtitkárát, Gheorghe Gheorghiu-Dejt és a román belügyminisztert, Teohari Georgescut az 1946. április 2–3-i moszkvai tárgyalás alkalmával konkrét utasításokkal látták el, sőt anyagi támogatást, egy millió dollárt ígértek a Blokk választási kampányára.⁵²

A november 19-én megtartott választás a Blokk „elsöprő” győzelmével zárult, az egykamarás parlamentben a Blokk 347 mandátumot biztosított magának, az NPP 33, míg az NLP csupán 3 képviselői helyet szerzett. A választási csalások egyértelműek voltak,⁵³ de ez nem akadályozta meg a parlamentet abban, hogy decemberben ünnepélyes keretek között megkezdje munkáját.

A román politikai rendszer átrendeződéséhez a végső lökést a nemzetközi életben bekövetkezett változások adták meg. A párizsi békeszerződés aláírása, a két nagyhatalom, a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok közötti konfliktus kiéleződése, a Truman és a Zsdanov doktrína meghirdetése, a Kominform megalakulása rányomták bélyegüket a szovjet megszállás alá került európai országokra. Romániában 1947-ben megszűnt a „hatalom kettősége”.⁵⁴ Az ellenzéki pártok vezetőinek megfélemlítésére és likvidálására irányuló márciusi és májusi letartóztatási hullámot,⁵⁵ az NPP vezetőinek letartóztatása követte. Az NKVD segítségével végrehajtott titkos akció során sikerült lebuktatni az NPP vezetőit, ami végül az NPP felszámolásával és Iuliu Maniu elítélésével zárult. A „népi demokrácia” győzelme a király lemondásával és a népköztársaság december 30-i proklamálásával teljesedett ki.

Ezt követően az RKP újra fogalmazta viszonyát a társutasokkal és a tömegszervezeteivel szemben. Az új hatalom és államépítkezés útjában álló „kényelmetlen” társutast, Gh. Tătărescut november 7-én menesztették a külügyminisztérium éléről. A külügyi tárca vezetésével két nappal később Ana Paukert bízták meg. Az RKP KB április 22-én bírálótanácsban részesítette egyik legfőbb szövetségesét, az Ekésfrontot, májusban pedig az MNSZ kapott figyelmeztetést.⁵⁶ Az egységes munkáspárt létrehozása már csak idő kérdése volt. Az RSZDP és az RKP erőszakos egyesítéséből 1948. februárjában megalakult Román Munkáspárt céljainak megvalósítása érdekében egy új típusú törvényhozói hatalom kialakítására törekedett. Az RMP vezette választási szövetség, a Népi Demokratikus Front a március 20-ára kiírt választásokon megszerezte a szavazatok 92,2%-át,⁵⁷ és az újonnan létrehozott Nagy Nemzetgyűlés⁵⁸ megszavazott minden egyes törvénytervezetet.

---

együttműködni. Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond (továbbiakban f.) 2348. CC al PCR, Cancelarie, dosar (továbbiakban d.) 49/1946. 12. f.

52 *Tărău*, 2005. 467–471. p.

53 Uo. 485–493. p.

54 *Tănase*, 1998. 59. p.

55 Március 20-án 315 főt, míg május 4-én 600 személyt tartóztattak le, majd a legnagyobb részüket 6 hónapig tartó fogság után hazaengedték. *Deletant*, 1997. 59. p.

56 Lásd az 53. sz. iratot.

57 *Onișoru*, 1996. 279–280. p.

58 A Nagy Nemzetgyűlés jogkörére és működésére bővebben lásd: *Ionescu-Gură*, 2005. 127–153. p.

A párt és az államhatalom szervezeti összefonódását az áprilisban elfogadott új alkotmány törvényesítette, majd az RMP júniusi plenáris ülésének határozatai is az új korszak kezdetét jelezték, a „polgári demokratikus forradalom” időszakának lezárását és az osztályharc meghirdetését. „A népi demokrácia fejlődése és áttérési folyamata a szocializmus építésére az osztályharc körülményei között folyik, amely változatos és egyre élesebb formát ölt”⁵⁹ – olvashatjuk a plenáris ülés határozatában.

Az új államhatalmi rendszer kiépítésének első lépcsőfokaként kell értelmezni a szovjet típusú tervgazdálkodás bevezetését,⁶⁰ amely egyet jelentett az államosítással,⁶¹ a magántulajdon felszámolásával, a nehézipari fejlesztések elindításával,⁶² valamint a földkisajátítással, a kollektív gazdaságok erőszakos megszervezésével.⁶³ A társadalom feletti ellenőrzést az újonnan létrehozott állami erőszakszervezeteket, a Securitate (Direcția Generală a Securității Poporului)⁶⁴ és a Milícia (Direcția Generală a Miliției)⁶⁵ biztosították. A terror a letartóztatások, az internálások tömeges jelenségekké váltak, amelyhez részben hozzájárult az tény is, hogy módosították a büntető törvénykönyv egyes paragrafusait és új büntetőjogi kategóriákat vezettek be.⁶⁶ Az egyházak sem mentesülhettek az állami felügyelet kiterjesztése alól. Az 1948 augusztusában kibocsátott új felekezeti törvény előírásai értelmében az állami felügyelet és ellenőrzés az egyházak önkormányzatára és hitéletére is kiterjedt.⁶⁷ (Ugyanakkor elvették, államosították az összes felekezeti iskolát, aminek komoly kárát látta a magyar nyelvű közoktatás.)

Az ország szovjetizálásához szükség volt az új elit, a pártnomenklatúra kiépítésére. Az egyesítés időpontjában a több mint 1.060.000 tagot számláló RMP-t azonban nem lehetett a „hivatásos forradalmárok” élcsapatának nevezni, ezért már 1948-ban megkezdődött a párttagság felülvizsgálata. A kizárásokkal⁶⁸ egy időben felgyorsult az ideológiai nevelés és a káderképzés. A tisztogatás nem csak a párttagságot érintette, hanem megfelelő ürügyet biztosított a párt legfelsőbb vezetői számára, hogy leszámoljanak a vélt vagy valós riválisaikkal. Az első célpont a párt értelmisége körében nagy népszerűségnek örvendő, illetve a „legautentiku-

59 A határozatot közli: *A Román Munkáspárt Központi Vezetősége II-ik plenáris ülésének határozata...*, 1948.

60 A tervbizottság felállítására 1948. július 18-án került sor, a grémium elnöki tisztségét Gheorghiu-Dej töltötte be. *Tismăneanu*, 2005. 146. p.

61 Az államosítást az 1948. június 11-én kibocsátott 119-es számú törvény utasításainak megfelelően hajtották végre, amelynek értelmében minden ipari, bank-, bányá-, biztosító-, és szállítási vállalat állami tulajdonba ment át. Lásd. *Monitorul Oficial*, 1948. június 11. I. rész, 133. bis. sz., 5041–5062. p.

62 Az ipari termelés 1948–1953. között 18,2%-al, más adatok szerint 24%-al növekedett. *Tănase*, 1998. 70. p.

63 Az első termelőszövetkezeteket 1949-ben alakították meg, ennek ellenére számuk már 1951-ben elérte az 1089-et. Uo. 77. p.

64 A Securitatét az 1948. augusztus 30-án kiadott 221. sz. törvény alapján szervezték meg.

65 A Milícia létrehozására 1949. januárjában került sor.

66 Az elnyomatás legsúlyosabb éveiben, 1950–1953 között 55.527 személyt tartóztattak le. *Tănase*, 1998. 58. p.

67 *Monitorul Oficial*, 1948. augusztus 4. 178. sz., 177. sz. törvény. 6392–6396. p.

68 A kizárások következtében az RMP tagsága 720.000 főre csökkent le, amely együtt járt a tagság összetételének „egészséges” megváltoztatásával, vagyis a munkások számarányának a növekedésével. *Tănase*, 1998. 48. p.

sabb nemzeti kommunista”⁶⁹ Lucrețiu Pătrășcanu volt, akit 1948. április 28-án tartóztattak le, de az ellene indított pert csak több éves „kivizsgálás” után sikerült lezárni, kimondva felette a halálos ítéletet. Lucrețiu Pătrășcanu semlegesítésével Gheorghiu-Dejnek nem sikerült felszámolnia az RMP Titkárságán belüli hatalmi megosztottságot, ezért az elkövetkezendő években arra törekedett, hogy megszerze a pártapparátus feletti kontrollt. Az ún. jobboldali elhajlás vádjával Dejnek 1952-ben sikerült kizárnia a pártból Luka Lászlót, Teohari Georgescut és Ana Paukert.⁷⁰ A román politikai elit konszolidálására 1952–1955 között került sor, amely annak volt köszönhető, hogy egyrészt a szovjet tanácsadók háttérbe szorultak, másrészt lezárult a moszkoviták (Luka, Pauker) és a hazaiak (Dej) közötti harc, amely az utóbbiak győzelmével ért véget.

A román kormányok és pártok magyarságpolitikája

A román kormányok és a román politikai pártok kisebbség- és magyarságpolitikájának irányvonalát, illetve a magyar kérdés jogi rendezését a fent jelzett időszakban a nemzetközi és a belpolitikai viszonyok határozták meg, de hatását tekintve ugyanilyen jelentőséget kell tulajdonítanunk annak is, hogy a román társadalom hogyan viszonyult a magyarsághoz 1944 őszétől. Ezen túlmenően a magyar kérdés rendezése az augusztus 23-i fordulat után nem tartozott a bukaresti kormányzat legsürgősebb feladatai közé.

A világháború alatti etnikai üldözések, a zsidók tömeges legyilkolása és deportálása, majd azt követően a német ajkú lakosságot érintő internálások és a Szovjetunióba történő deportálásuk, valamint egyes területeknek az elvesztése gyökeresen megváltoztatták Románia etnikai szerkezetét és a nemzetiségek földrajzi elhelyezkedését. A többségi nemzet tagjaiban a magyarsággal szembeni ellenséges viszonyulást, a veszélyeztetettség ébredését tovább fokozta az a tényező, hogy a magyar lakosság egynegyede továbbra is a Magyarországgal szomszédos határmenti övezetben lakott.

A magyar kérdés 1944 őszén először mint állambiztonsági, közigazgatási probléma jelent meg, majd ezt a keretet túllépve nemzetközi ügyé és a hatalomért folyó belpolitikai küzdelem *eszközévé* vált. A kisebbségekre vonatkozó jogi szabályozás és gyakorlat is csak ebben a keretben értelmezhető.

A megváltozott katonapolitikai helyzet következtében⁷¹ a bukaresti kormányzat kellőképpen feljogosítva érezte magát arra, hogy a közrend, illetve a közbiztonság védelme érdekében biztonsági intézkedéseket vezessen be az ellenséges állammá vált Magyarországgal határos erdélyi megyék területén lakó magyar és német nemzetiségű állampolgáraikkal szemben. Dél-Erdélyben már augusztus 25-én kezdetét vette a magyarság politikai vezéregyéniségeinek letartóztatása vagy házi

---

69 *Tismăneanu*, 2005. 126–127. p.

70 Ana Pauker és társainak kizárását feldolgozta: *Levy*, 2002. 168–188. p.

71 A román kormány augusztus 25-én a hadat üzent Németországnak, majd a magyar hadsereg szeptember 5-i támadás után Magyarországnak is.

őrizetük elrendelése.⁷² De nemcsak civil személyeket, hanem papokat, szerzeteseket és apácákat is letartóztattak.⁷³

A román és a szovjet hadsereg észak-erdélyi bevonulása után, a Csendőrség Főfelügyelősége szeptember 11-i, 44.158. számú utasításának megfelelően, megkezdték a terület „pacifikálását”, az „irredentizmussal” vádolt személyek felkutatását, illetve azoknak a letartóztatását, akik „a magyar uralom alatt bármilyen formában üldözték a román ajkú lakosságot” vagy a román államot gyalázták.⁷⁴ A Legfelsőbb Vezérkar október 19-én az 578.832. sz. rendeletével⁷⁵ – ellentmondva a nemzetközi előírásoknak – hadifoglyoknak nyilvánította a magyar katonaszökevényeket vagyis azokat, akik alakulatuktól elszökve hazatértek otthonaikba.⁷⁶

Habár a félkatonai alakulatok vérengzései jóval kevesebb magyar áldozatot követeltek, mint a tömeges internálások – ám annál nagyobb visszhangot váltottak ki. A félkatonai egységek szervezése először a kormánytól függetlenül indult meg, majd a Legfelsőbb Vezérkar támogatásával hét zászlóaljat állítottak fel.⁷⁷ Az ún. Maniu-gárdisták által elkövetett székelyföldi vérengzések mellett számba kell venni a Bihar megyei vagy egyéb területeken elkövetett gyilkosságokat, valamint az ún. „batalioane fixe”⁷⁸ elnevezésű egységek atrocitásait.

A magyarság jogállásának szabályozása (jogszabályi háttér) és a kisebbségekkel foglalkozó kormányzati szervek jogkörének meghatározása és személyi összetételének összeállítás (intézményi háttér) tekintetében 1944 őszén a már említett állambiztonsági szempontok érvényesítése és a kérdés belpolitikai ügyként való kezelése érvényesült. Az 1923. évi alkotmány visszaállításával megteremtették ugyan a nemzetiségi politikai gyakorlat jogi feltételeit, ellenben a belső viszonyok jogi újrendezésének folyamata a megváltozott katonapolitikai feltételek és a

---

72 ANIC, f. 1474. Inspectoratul General al Jandarmeriei, d. 159/1944. 307. f. A „magyar vezetőket” (conducători maghiari) „letartóztatták”. és lágerekbe internálták”. 310. f. A Fehér megyei csendőr-szárnyparancsnokság augusztus 28-i jelentése „magyar irredenták” (irredentiști maghiari) letartóztatásáról számolt be. 308. f. A Fehér megyei csendőr-szárnyparancsnokság augusztus 29-i jelentése hatósági őrizetbe vételről beszél. 309. f. *Sandru*, 1999. 82. p, valamint *Nagy*, 2004. A csendőrséget nem érte váratlanul az utasítás, mert a népközösségi vezetőkrol, mint az államrendre veszélyes egyenekrol, már évek óta folytattak adatgyűjtést, és július folyamán néhány napra begyűjtötték és kényszerlakhelyre szállították a magyar értelmiségek egy részét. *Kacsó*, 1985. 538–539. p.

73 Arhiva Ministerului Externe (AME), F. 71/1939., E. 9. (1939–1947), vol. 162. 136., 147. f.

74 *Sălăgean*, 2002. 60–69. p. A fenti utasításra hivatkozva a hatóságok számos helyen nem csupán a katonakorú férfiakat szedték össze, hanem asszonyokat, gyermekeket is. (Például a Maros-Torda vármegyéből Földvárra elhurcolt közel négyezer magyar közül mintegy négyszázötven volt kiskorú, akiknek egy részét – marosvásárhelyi közbenjárásra – december elején hazaengedték. *Szabad Szó* /Marosvásárhely/, 1944. december 5.)

75 ANIC, f. 1474. Inspectoratul General al Jandarmeriei, d. 149/1944. 9. f.

76 Csak Háromszék vármegyéből – az 1944. november 12. után felálló főispánság információi szerint – több mint 2.000 férfit hurcoltak el, akiket először Földvárra kísértek, majd egy részüket tovább vitték a foksányi elosztótáborba, illetve onnan a Szovjetunióba. Lásd. *Népi Egység*, 1944. november 16., valamint a 8. sz. iratot.

77 A félkatonai egységek megalakításáról és tevékenységéről bővebben lásd. *Gál–Balogh–Imreh*, 1995., *Benkő*, 1995., *Benkő*, 2007., *Nagy–Vincze*, 2004., 45–49. p., 353–367. p., valamint a voluntár egységek működését törvényesnek ítélt *Turlea*, 1996.

78 Az elnevezés alatt helyben mozgósított (ezt jelzi a Someș, Bihor, Codru stb. nevek is) önkéntesekből álló félkatonai egységeket kell érteni. Tagjai a front háta mögött rendvédelmi feladatokat láttak el.

kormány érdektelensége miatt megakadt. Ez utóbbi megállapítás érvényességét a kisebbségeket érintő első törvény létrejötte is alátámasztja. Az Antonescu rezsimben felállított és méltán elhíresült Románosító Államtitkárság⁷⁹ átszervezéséről rendelkező és szeptember 2-án érvénybe lépett 445-ös törvény értelmében a Románosító Államtitkárság felszámolására – a Nemzetgazdasági Minisztérium keretében – létrehozott hivatal (Oficiul lichidării patrimoniului Centrul Național al Romanizării și al rezolvării problemelor minoritare și de migraționi)⁸⁰ többek között „a kisebbségi és migrációs ügyek” intézésével is megbízták. A jogszabály nem tartalmazott olyan rendelkezéseket, amelyek meghatározták volna, hogy ezt a feladatkört az intézmény miként lássa el.

A román kormány további intézkedéseivel arra törekedett, hogy teljesen kizárja, illetve minimálisra korlátozza a kisebbségi képviseletet az állami közigazgatásban. Míg a belügyminisztérium szeptember 12-i 55.146. sz. határozata értelmében a még román állami alkalmazásban álló dél-erdélyi magyar tisztviselőket – a hivatalos indoklás szerint pénzügyi okokból – elbocsátották, addig Észak-Erdélyben a közigazgatás újjászervezésekor az volt a cél, hogy minden területre azok térjenek vissza, akik 1940 augusztusában is ott szolgáltak, de az is előfordult, hogy a Besszarábiából és Észak-Bukovinából evakuált csendőröket és tisztviselőket helyeztek oda.⁸¹ A közigazgatási apparátus vezetőinek kinevezéséről a teljes központosítás jegyében, Bukarestben döntöttek.⁸² Hasonlóképpen egyetlenegy magyar tisztviselőt sem találunk az október 10-e után megszervezett Felszabadított Erdélyi Területek Közigazgatásának Kormánybiztossága tanácsában sem.

A kisebbségek jogállásának szabályozása a szovjet hadsereg észak-erdélyi tevékenysége⁸³ és a SZEB november 12-i beavatkozása következtében lényegesen megváltozott.

A román kormány képviselői és Visinszkij külügyi népbiztos-helyettes között november 12-én lezajlott tárgyalás⁸⁴ és a SZEB aznapi átiratának elemzése után a bukaresti kabinet arra a következtetésre jutott, hogy Moszkva Erdély kérdését összekapcsolta a fegyverszüneti szerződésből fakadó köteleességek teljesítésével és a nemzetiségi, de elsősorban a magyar kérdés rendezésével.

A terület feletti igény hangoztatásával párhuzamosan a román kormány gyors offenzívába kezdett. A kormány, felhagyva eddigi kisebbségpolitikai gyakorlatával,

---

79 Teljes nevén a Románosító, Kolonizáló és Leltározó Államtitkárság (Subsecretariatul de Stat al Romanizării, Colonizării și Inventarului), amelyet 1941 májusában hoztak létre.

80 *Monitorul Oficial*, 1944. szeptember 2., 202. sz. 6235–5236. p.

81 *Nagy–Vincze*, 2004. 36. p.

82 Október 14-én Falvius Lucrețiu Kolozsvár, október 24-én pedig Augustin Cornat Nagyvárad polgármesterének nevezték ki. Lásd: *Monitorul Oficial*, 1944. október 14., 238. sz., 880. sz. belügyminisztériumi rendeletet, valamint *Monitorul Oficial*, 1944. október 24., 246. sz. 1.943. sz. belügyminisztériumi rendeletet.

83 Kolozs megyében a vármegye és a polgármesteri hivatal élére a városi szovjet katonai parancsnok nevezte ki a személyeket, amely Bihar és Szatmár megyében is megismétlődött. Ez utóbbira vonatkozólag lásd a Menetszakasz-parancsnokság által az észak-erdélyi megyékben uralkodó közállapotokról készült november 7-i jelentést. közli: *Nagy–Vincze*, 2004. 162., 165. p.

84 *Nagy–Vincze*, 2004. 182. p.

az elkövetkező napokban, hónapokban nagy lépéseket tett a kisebbségi jogok szabályozása érdekében. Még a minisztertanács november 13-i ülésén elfogadták és november 14-én hatályba lépett a minisztériumok átszervezéséről szóló törvényt, amelyben helyet kapott az újonnan létrehozott Nemzeti Kisebbségek Minisztériuma is. Történelmi, sőt páratlan lépésként is értékelhetjük a kormány ezen intézkedését, ellenben a Nemzeti Kisebbségek Minisztériumára vonatkozó egy mondatos rendelkezés mellett az 575. számú törvényben nem találunk egyetlen passzust sem, amelyben tisztázták volna az intézmény szervezeti felépítését, vagy hatáskörét.⁸⁵ Ezt az intézkedést akár a második Sănătescu-kormányban egyre nagyobb szerephez jutó baloldali pártok győzelmének is tulajdoníthatjuk, mivel a tárca élére a Hazafiak Szövetségének elnöke, Gheorghe Vlădescu-Răcoasa szociológus került. A függőben maradt kérdéseket, vagyis a minisztérium feladatkörét és szervezeti felépítését csak a több mint másfél hónappal később, a *Hivatalos Közlönyben* 1945. január 5-én megjelent 7. számú törvénnyel rendezték.⁸⁶ Tevékenységi jogkörét három pontban foglalták össze, amely csupán a nemzetiségi kérdések tanulmányozásától a még csak kidolgozás alatt álló Nemzetiségi Statútum végrehajtásából fakadó felügyeleti és ellenőrzési funkcióig terjedt. A korlátozott feladatkör ellátását az is akadályozta, hogy a minisztérium apparátusát a december 11-én felszámolt Románosító Államtitkárság személyzete adta. Az úgynevezett nemzetiségi ügyosztályok sorában az első helyet a legnagyobb lélekszámot képviselő magyar ügyosztály foglalta el. A már említett Nemzetiségi Statútum kibocsátására újabb egy hónapot kellett várni. Az 1945. február 7-én megjelent 86. számú törvény a korábbi nemzetiségi jogfejlődéshez képest nagy lépést jelentett a kisebbségeket érintő jogalkotás területén.⁸⁷ Az általános rendelkezés, valamint a nyelvhasználatra, a közoktatásra és a vallásgyakorlatra vonatkozó rendelkezések értelmében olyan sérelmes jogállapotokat számoltak fel, mint például a „faji eredet” kutatását, a nemzetiségi megkülönböztetését a közhivatalok elnyerésénél; eltörölték a nem román ajkú köztisztviselők kötelező román nyelvvizsgáját, a nemzetiségi diákok román nyelvű érettségiztetését, a felekezeti iskolák és elismert felekezetek jogi és anyagi hátrányos megkülönböztetését. A jogkiterjesztés oldaláról vizsgálva a törvény rendelkezéseit, azokban a „kerületekben”, ahol az ott élő nemzetiség számaránya az utolsó népszámlás adatai szerint elérte a 30%-ot, biztosítani kellett (volna) a közigazgatási és a bírósági tevékenység során az anyanyelvhasználatot, de ugyanez vonatkozott a községi és megyei tanácsok működésére is. A kolozsvári egyetem jogtudományi és bölcsészeti karain létesítendő magyar és német nyelvű tanszékek felállításával biztosították volna az állami finanszírozású nemzetiségi egyetemi oktatást. Annak ellenére, hogy ezzel az

85 *Monitorul Oficial*, 1944. november 14., 264. sz., 575. sz. rendelet törvény. 7334–7345. p.

86 *Monitorul Oficial*, 1945. január 5., 4. sz. 7. sz. törvény. 64–65. p. A törvény indoklásából azt is megtudhatjuk, hogy a nemzetiségi ügyekkel korábban a Külügyminisztérium és a Románosító Államtitkárság felszámolására létrehozott hivatal foglalkozott. Ez utóbbi intézményt az 1944. december 11-én megjelent 630. számú törvény rendelkezései szerint megszüntették. *Joó Rudolf beszélgetése...*, 1983. 35–36. p.

87 *Monitorul Oficial*, 1945. február 7.

intézkedéssel megpróbálták egységesen rendezni a kisebbségi kérdést, mégis azt mondhatjuk, hogy nem felelt meg a szükségleteknek, csak a dél-erdélyi viszonyok tekintetében jelentett fejlődést. Észak-Erdélyben a szovjet katonai közigazgatás időszakában a román nyelv mellett hivatalossá tették a magyar nyelv használatát, Kolozsváron pedig tovább folytatta tevékenységét a magyar nyelvű tudományegyetem.

A Groza-kormány hatalomra kerülésével elméletileg javultak ugyan a nemzeti-ségi politikai gyakorlat jogi feltételei, ellenben visszalépésnek kell tekintetnünk a kabinetnek azon intézkedését, miszerint a nemzetiségekkel foglalkozó kormányzati szervet, a Nemzeti Kisebbségek Minisztériumát államtitkársági szintre fokozta le. (Ezt azonban a baloldali magyar sajtó – a közvéleményt félrevezetve – elhallgatta és az államtitkárságot „alminisztériumnak” titulálta.) Az államtitkárság szerepe formálisnak tekinthető, mert az intézmény működését szabályozó törvény értelemében nem járhatott el, nem kezdeményezhetett magyar ügyekben. A magyar kérdés kezelése a párizsi békeszerződés ratifikálásáig a román kormányok számára prioritást jelentett,⁸⁸ ellenben a jogegyenlőség deklarálásának ellentmondott a napi törvényhozási gyakorlat és az állami közhivatalok működése. Számtalan olyan jogszabály látott napvilágot⁸⁹, amelyeknek a rendelkezései – közvetve vagy közvetlenül – hátrányosan érintették a magyar lakosságot. A gazdasági sérelmek (a földreform, a visszaperlési törvény, a szövetkezeti központok gazdasági elszorvasztása, az észak-erdélyi magyar kiskereskedőket sújtó többletadóterhek stb.), a magyar anyanyelvű közoktatási intézmények és tanszemélyzet működésének akadályoztatása, az észak-erdélyi magyarokat hosszú éveken keresztül létbizonytalanságban tartó állampolgársági törvény és még sok más hasonló jellegű diszkriminatív intézkedés jelezte, hogy a kormányok továbbra sem akarták figyelembe venni a nemzetiségek jogait, vagy nem volt meg a kellő politikai akarat és szándék, hogy orvosolják a sérelmeket. A Nemzetiségi Statútum végrehajtási rendeletének kibocsátására több mint másfél évet kellett várni,⁹⁰ amely a megjelenés időpontjában nem fedte az immáron hivatalosan és nyíltan is megfogalmazott magyar igényeket.⁹¹ Az 1946. évi választás után valójában már nem a román kormányok magyarságpolitikájáról beszélünk, hanem az RKP/RMP magyarságpolitikai elképzeléseiről. A Magyar Autonóm Tartomány létrehozása azon-

---

88 A román béke-előkészítő bizottság iratanyagának áttanulmányozásából kiderül, hogy a román kormánynak a magyar-román határkérdés végleges rendezéséig magyarbarát politikát kellett folytatnia. *Oli*, 2007. 46–48. p.

89 A bevezető tanulmányban nem szeretnék külön kitérni a sérelmek ismertetésére, mert a forrásgyűjteményben számtalan olyan iratot közlünk, amelyek mélyrehatóan bemutatják ezeket, valamint az iratok lábjegyzeteiben megadjuk a kérdésre vonatkozó legszükségesebb szakirodalmat is. A jogsérelmekre vonatkozólag lásd a következő iratokat: 7., 17–18., 24–25., 31–32., 33., 45.

90 A Nemzetiségi Statútum végrehajtási rendelete 1946. szeptember 20-án jelent meg, anélkül, hogy a törvény intézkedéseit lényegükben megváltoztatta vagy érintette volna. *Monitorul Oficial*, 1946. szeptember 20. 218. sz., a Nemzetiségi Minisztérium 10. sz. végrehajtási rendelete. 10.242–10.244. p.

91 Az MNSZ által kidolgozott nemzetiségi törvénytervezetre vonatkozólag lásd a 37–38., 39., 42–43. sz. iratokat.

ban már nem a rendszer „belső fejlődéséből” következett, hanem a lenini–sztálini nemzetiségpolitikai gyakorlat kényszerű adaptálásának a „terméke” volt.⁹²

A román pártok magyarságpolitikája⁹³

Miközben a pártpolitikai csatározások szintjén elkezdődött az ország második világháborús katasztrófájának előidézéséért felelős személyeknek a felkutatása, addig a román társadalmi tudatból 1944 őszen hiányzott a múlt átértékelésének az igénye, amely részben abból vezethető le, hogy augusztus 23-án egy gyors és sikeres átállás történt az új szövetségesek oldalára. Ennek egyik vetülete volt az egyre fokozódó nemzetiségellenesség, ami abban nyilvánult meg, hogy a világháború előestéjén elszenvedett területi veszteségekért egyöntetűen a nemzetiségeket tették felelőssé. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy az antiszemitizmus kelléktárát már nem lehetett használni,⁹⁴ mivel a szeptember 12-én aláírt fegyverszüneti egyezményben a román kormány kötelezettséget vállalt, hogy eltörli a faji törvényeket.⁹⁵

A vezető országos napilapokban 1944. őszen nyilvánosságra hozott egyéni vélemények, megoldási javaslatok jól tükrözték a román társadalom közhangulatát. A román nyelvű írott sajtóban megjelent cikkekben a magyar kérdést összekapcsolták az Erdély felszabadításáért vívott küzdelemmel, a terület feletti román szupremácia elismertetésével, valamint követelték a magyarság kollektív vagy egyéni felelőségre vonását a 2. bécsi döntés után a román állam és nép ellen elkövetett tetteik miatt.⁹⁶ A politikai támogatás növelése érdekében folytatott küzdelem során, illetőleg a párt- és kormányzati programok, szándéknyilatkozatok megfogalmazásakor minden egyes pártnak szembesülnie kellett ezzel az attitűddel.

A politikai életben igencsak aktív és legnagyobb támogatást élvező *Nemzeti Parasztpárt* a magyar „kisebbségtől” lojalitást és a 2. bécsi döntés következtében elveszített terület feletti román szuverenitás feltétel nélküli elfogadását követelte meg, ellenben a kitelepítést és a kollektív vagy egyéni felelőségre vonást sem utasították el a párton belül.⁹⁷ Azonban nem voltak láthatóak a lojalitás ellenében felajánlott integráció törvényi biztosítékai. Az október 16-án nyilvánosságra hozott parasztpárti programnak a nemzetiségekre vonatkozó kitétele semmi újat nem ígért a két világháború közötti időszakban rögzített elvekhez és gyakorlathoz

92 A Magyar Autonóm Tartomány létrehozására lásd: *Bottoni*, 2005. 307–353. p. A MAT működésére vonatkozólag lásd: *Autonóm magyarok?...*, 2005. tanulmánykötetet.

93 Csak a NPP és az RKP programjait ismertetjük.

94 A korszakot fiatal kommunista káderként átélő Tóth Sándor a román társadalom nemzetiségellenességét egy később megjelent könyvében azzal magyarázza, hogy az egyik napról a másikra tiltottá vált antiszemitizmust a nemzetiségek iránti gyűlölet, idegenkedés váltotta fel, valamint a románellenes magyar bűnök számonkérése. *Tóth*, 1997. 20. p.

95 Fegyverszüneti egyezmény 6. szakasza értelmében a román kormány vállalta, hogy „hatályon kívül helyez minden faji megkülönböztetésen alapuló törvényt és ebből eredő megszorítást.”

96 Bővebben ld. *Sárándi*, 2005.

97 *Curierul*, 1944. szeptember 20., október 25. Levéltári bizonyítékok hiányában nem állíthatjuk biztosan, hogy a Nemzeti Parasztpárt körében nyíltan megfogalmazódott a magyarság kitelepítésének szándéka, mindenesetre ez a nyilatkozat is annak a véleménynek adott hangot, hogy a párton belül foglalkoztak a kitelepítés lehetőségével.

képe: „12. pont. Az etnikai kisebbségek: a Nemzeti Parasztpárt továbbra is fenntartja az etnikai kisebbségekkel szembeni jól ismert hagyományos politikáját.”⁹⁸ A lojalitás feltétel nélküli követelése ellenben megegyezett a kisebbségekkel szembeni nemzetközi elvárással. Amiatt, hogy Maniu augusztus végén csatlakozásra szólította fel a legionáriusokat⁹⁹ és pártjával együtt tevékenyen részt vállalt az ún. voluntár egységek megszervezésében,¹⁰⁰ a magyarság bizalmatlansága a nyugatbarát, magát demokratikusnak és progresszívnek nevező parasztpárttal szemben tovább növekedett. Az önkéntesek vérengzései, a magyarelles atrocitások csak tovább erősítették ezt az ellenérzést.

Az NPP már 1944. októberében elutasította a kisebbségek politikai intézményesülését, a MADOSZ-t pedig az RKP fiókszervezetének tartotta.¹⁰¹ A márciusi hatalomátvétel után tovább növekedett az MNSZ-szel szembeni parasztpárti bizalmatlanság, hiszen Erdélyben az MNSZ mint baloldali nyomásgyakorló szervezett jelent meg, és óhatatlanul is részesévé vált a pártállami rendszer kiépítésének. A magyar lakosságot az MNSZ-szel azonosították. De ahogyan az RKP internacionalizmusa mögött, joggal, a szovjet hatalmi érdekeket látták, addig a magyarság baloldali politikai irányváltása mögött nem csak a Szovjetunió érdekeit, hanem az irredenta célok további fenntartását vélték felfedezni. Az NPP politikai tőkét kovácsolt az MNSZ és a baloldali pártok szövetségéből, mert a baloldalt magyarbérencséggel lehetett vádolni. Maniu a külföldi újságíróknak 1945. szeptember 20-án tartott sajtótájékoztatóján úgy nyilatkozott a kormányról, hogy „Romániában még az utolsó ember is tudja, hogy ezt a kormányt a horthysta rezsim idejéből itt maradt magyar fasiszták támogatják”, illetve néhány ügynök és oportunista s a munkásság egy kisebb hányada.¹⁰²

Ráadásul a romániai magyar lakossággal szemben alkalmazandó politikáról az 1944 novemberében az NPP és az RKP két lapja, a *Dreptatea* és a *Scântea* között lezajlott éles hangvételű vitában az NPP azzal vádolta meg az RKP-t, hogy nem hajlandó felkutatni az elmúlt négy évben elkövetett románellenes atrocitások és kegyetlenkedések magyar elkövetőit.¹⁰³

Az RKP a kisebbségi kérdés rendezésére 1944 szeptembere folyamán nem helyezett nagy hangsúlyt, sőt a baloldali sajtóban napvilágot látott cikkek – a

---

98 *Curierul*, 1944. október 16.

99 A *Dreptatea* augusztus 31-i számában közzölték a legionárius mozgalom (a Vasgárda) vezetőjének levelét, amelyben felkérte bajtársait, hogy csatlakozzanak az új rendszerhez. Ugyanebben a számban közzölték Maniu nyílt levelét, amelyben üdvözölte a legionáriusok szándékát, és kérte őket, hogy csatlakozzanak az NDB-hez, kivéve azokat, akik háborús bűnösök, vagy akik törvényellenes tetteket követtek el. *Neagoie*, 1996. 40–43. p.

100 Maniu 100.000 lejt adományozott az önkéntes egységek felállítására (lásd *Ardealul*, 1944. szeptember 7.); az egyik önkéntes egység frontra indulásán Maniu is részt vett (lásd *Dreptatea*, 1944. október 5.). A szovjet nyomásra feloszlott egységek tagjaihoz intézett felhívásban sajnálatát fejezte ki, hogy „a román kormány rendelkezése következtében mindezeket a félkatonai alakulatokat feloszlatták ...”, majd köszönetet mondott mindazoknak, akik „eleget tettek hazafias kötelességüknek.” (lásd *Dreptatea*, 1944. november 16.)

101 Lásd a párt alelnökének, Corneliu Copusunak a *Dreptatea*, 1944. október 11. számában megjelent *A MADOSZ netalán be akar lépni a kormányba?* című cikkét.

102 *Scurtu*, 1994. 365. p.

103 Lásd a fenti cikket, ill. Ion Urcan *Mi és a magyarok* c. cikksorozatát. *Dreptatea*, 1944. október 16.

jobboldali pártok sajtóorgánumaihoz hasonlóan – elítélték a magyarság magatartását, és a magyarság integrálódását feltételekhez kötötték. Az RKP 1944. őszén két lehetőség közül választhatott: vagy tovább folytatja a hagyományos nemzetiségi politikáját, vagy a román tömegek megnyerése érdekében feladja azt. Az RKP-nak azonban mindkét erő megnyerésére szüksége volt a hatalomért folytatott küzdelemben, és ennek érdekében újra kellett fogalmaznia a két világháború között hirdetett nemzetiségi politikájának egyes tételeit.

Az RKP a román lakosság irányába egyértelművé tette, hogy – feladva a nemzetiségek önrendelkezési és elszakadási jogának elvét – a területi integritás alapján áll, és ezt a magatartást megkövetelte a magyar közösségtől is.¹⁰⁴ A hagyományos nemzetiségpolitika folytatásaként kell értelmezzük az ODA platformtervezetének negyedik pontját. Az NPP kormányzási programjától eltérően a tervezet kidolgozói nem tértek ki külön a nemzetiségekre, hanem az általános emberi- és szabadságjogok között fogalmazták meg a nemzeti, a vallási és a nemi megkülönböztetéstől mentes „teljes jogegyenlőséget”.¹⁰⁵ Az elvek szintjén rögzített jogkiterjesztéshez képest nagyobb garanciát jelentett az RKP viszonyulása a magyarság ellen irányuló kollektív büntetés alkalmazásához, valamint a paramilitáris egységek vagy a román hatóságok észak-erdélyi atrocitásai és túlkapásai során.

Az országos és megyei kommunista párti és baloldali lapok felhívták a figyelmet, hogy nem lehet egyenlőséget tenni a magyar „fasiszták” és a magyar nép között,¹⁰⁶ és tiltakozásukat fejezték ki az erdélyi vérengzések miatt. Ana Pauker a Bukarestben megrendezett november 7-i ünnepségek alkalmával tartott díszbeszédében maga tette fel a kérdést: „Hogyan tűrhetünk mégis olyan hitlerista stílusú kegyetlenségeket, amilyeneket az ún. Iuliu Maniu önkéntes gárdák követtek el, amelyek Erdélyt terrorizálják?”¹⁰⁷ Az RKP a nemzetiségek védelmét a demokrácia fokmérőjeként tüntette fel, ami egyúttal lehetőséget biztosított számára, hogy sajtóhadjáratot indítson legfőbb politikai riválisa, a parasztpárti vezér, Iuliu Maniu ellen. A *România Liberă* cikkírója az észak-erdélyi atrocitások ismertetése után maga tette fel a kérdést: „Vajon Maniu tud-e mindezekről? [...] Nap-nap után jönnek a hírek az ő nevének védelme alatt elkövetett új meg új gaztettekről. Vajon nincs semmi mondanivalója?”¹⁰⁸

---

104 *Scântea*, 1944. szeptember 11. „Erdély történelmi meghatározottsága”.

105 *Scântea*, 1944. szeptember 26. Az RKP központi aktívája szeptember 23–24-i ülésének jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a tervezet kidolgozása során Szenkovics Sándor (Alexandru Sencovici) a nemzetiségi jogok körének pontos meghatározását kérte. Ana Pauker azzal intette le Szenkovicsot, hogy „ez a rendszer kérdése”. *Ciuceanu–Lungu–Constantiniu–Catalin*, 2003. 32. p.

106 *Scântea*, 1944. október 7. „Apelul Madoszului”.

107 *Scântea*, 1944. november 8.

108 *România Liberă*, 1944. november 6. A Kolozsváron szerkesztett *Világosság* napilapnak köszönhetően ezekről a véleményekről Észak-Erdély magyar lakossága is tudomást szerzett, mert a lap magyar fordításban kivonatossan közölte a baloldali lapokban megjelent hasonló témájú cikkeket. A legnagyobb példányszámú dél-erdélyi napilap, a Brassóban kiadott *Népi Egység* ezen túlmenően nem csak a baloldali sajtóban megjelent magyarbarát nyilatkozatokat ismertette, hanem a parasztpárti lapokban közreadott magyarellenes írások bemutatásának is teret szentelt.

Ugyanakkor az RKP a nemzetiségek, a magyar lakosság védelmét, a jogegyenlőség biztosítását nem önkényes politikai célként tüntette fel a román tömegek előtt, hanem a problémát úgy mutatta be, mint az erdélyi határvíta lezárásának és a terület feletti román szuverenitás elismerésének a zálogát.

Luka László/Vasile Luca, az RKP Végrehajtó Bizottságának tagja a SZEB 1944. november 12-i döntését többek között azzal magyarázta, hogy: „a kormány nem tartotta be a fegyverszünetet [mármint a fegyverszüneti egyezményt – N.M.Z.], amidőn a békés magyar népelességgel szemben sovinizta és faji előítéleten alapuló magatartást tanúsított.” Majd érvelését így folytatta: „Ne felejtjük el, hogy Észak-Erdély csak egy olyan demokratikus Romániába illeszthető be, amely az összes együtt élő nemzetiségeknek biztosítékot nyújt a szabad gazdasági és politikai fejlődésére és teljes jogegyenlőséget a román néppel.”¹⁰⁹

A Gh. Gheorghiu-Dej, Ana Pauker és Gheorghe Apostol alkotta moszkvai küldöttség hazatérése után a pártpropaganda még erőteljesebben felhasználta ezt az érvelést. Az RKP felügyelete alatt működő Országos Demokrata Arcvonal 1945. január 29-én nyilvánosságra hozott kormányprogramjában már explicite megfogalmazták, hogy Erdély visszaszerzése csak a nemzetiségi jogegyenlőség biztosításával érhető el. A kormányprogram negyedik pontja kimondta: „A demokratikus politikának és az *együttlakó nemzetek testvériségének* a megvalósítása lesz az a politika, amely biztosítani fogja Észak-Erdély bekapcsolódását, amely az 1944. augusztus 23. után egymást váltó kormányok fasiszta tagjainak sovinizta és reakciós politikája miatt ma még az ország többi részétől elválasztva található.”¹¹⁰ [Eredeti kiemelés – N.M.Z.] A Petru Groza vezette baloldali kormány beiktatása után Észak-Erdélybe valóban visszatérhetett a román közigazgatás. Az RKP ezzel bebizonyította, hogy nem csak hirdeti a nemzeti érdekek képviselését, hanem meg is valósítja azt. Nemzeti elkötelezettségét azzal is alátámasztotta, hogy egy olyan magyar politikai formációt hozott létre (a Magyar Népi Szövetséget), amely a jogegyenlőség ellenében a magyarság nevében implicite lemondott a határrevízióról.¹¹¹

Az RKP államreformja – legalábbis a politikai diskurzus, illetve a koalíciós és kormányzási programok szintjén – az emancipáció, vagyis nemzetiségi egyenjósítás követelményét is tartalmazta.¹¹² Az MNSZ a nemzetállami kerettel szemben a regionális, nemzetiségi problémákat vitte be a politikába, de az RKP nem fogadta el a regionális különbségeket és a kisebbségi kérdés kezelésére a jogegyenlőség fogalmával leírt általános szabadságjogokat nyújtotta. A felmerülő sérelmekben nem konkrét gazdasági, szociális, kulturális stb. kérdéseket látott, hanem azokat ideológiai kérdésként és az osztályok között fennálló ellentétek problémájaként értelmezte, feloldását és megoldását a politikai rendszer megváltoztatásával kapcsolta össze. Az RKP-n belül a magyar ügyekért felelős magyar

---

109 *Scântea*, 1944. november 13.

110 *Scurtu*, 1994. 94. p.

111 Lásd a 28. sz. iratot.

112 Az Országos Demokrata Arcvonal (ODA) platformtervezetét lásd: *Scântea*, 1944. szeptember 26.

származású Luka László az MNSZ Központi Intézőbizottsága 1945 novemberi marosvásárhelyi ülésén azzal magyarázta a jogsérelmek orvoslásának elhúzódását, hogy azt nem lehet különválasztani az ország demokratizálódásától, és az abban való magyar részvételtől: „Egy sor olyan probléma merül fel, aminek megoldása a demokrácia erősségétől függ, attól, hogy a teljes magyar lakosság támogatja[-e] a Petru Groza-féle kormányt.”¹¹³

A jogegyenlőség és a demokratikus rendszer, vagyis a nemzeti és társadalmi célok összekapcsolása egy látens veszélyt rejtett magában: mi történik akkor (a kommunista mozgalomban a célok könnyen újraértelmezhetőek), ha a jogegyenlőség feltételül szabott demokratikus rendszer megvalósulásának időpontja folyton kitolható, vagy egyszerűen kijelentik – de facto a demokratikus rendszer kiépült, de jure a jogegyenlőség kiteljesedett? Valójában ez valósult meg az RMP KB Titkárságának a nemzetiségi kérdéstről szóló határozatának 1948. december 12-i kibocsátásával.¹¹⁴

A párizsi békeszerződés ratifikálása után az is egyértelművé vált, hogy a magyar kérdés Románia belügye, amely elvnek a megsértését, legyen szó akár a „szomszédos baráti országról” is, a román pártállami vezetés nem volt hajlandó elfogadni. A magyar és a román pártvezetés 1949. februári bukaresti találkozásán az RMP vezetése – közvetve – azt is tudomására hozta a magyar küldöttségnek, hogy a romániai magyarság nem a magyar nemzet része, hanem csupán a román–magyar kulturális kapcsolatok kedvezményezettje.¹¹⁵

A magyarországi kormányok és pártok magyarságpolitikája

Az 1944. októberi sikertelen magyar kiugrási kísérlet és az azt követő belpolitikai és katonapolitikai események után világossá vált, hogy – 1918-tól eltérően – a magyar állam támogatására a romániai magyar közösség nem támaszkodhat. A december 22-én Debrecenben megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnöke, a székely származású Dálnoki Miklós Béla vezérezredes kormánya külpolitikai céljai között fel sem vetette, de az adott politikai konstellációban fel sem vethette a határok vagy a határon kívül rekedt magyar nemzetrészek kérdését. A kormány külpolitikai programnyilatkozata többek között csak arra szorítkozott, hogy a környező országokkal szemben a „jó szomszédi viszony és együttműködés», illetve »őszinte barátság» kialakítására törekszik.¹¹⁶ A kormányzat szűk külpolitikai mozgásterével ellentétben a magyarországi baloldali pártok, a korábban kialakult kapcsolati hálózatoknak köszönhetően, intenzív kapcsolatokat tartottak fenn az erdélyi magyar baloldallal. A hiányosan fennmaradt levéltári forrásokból azonban arra lehet következtetni, hogy a személyes

113 Valószínűleg, hogy csak a „hivatásos forradalmárokat” nyugtatta meg Lukának a következő megállapítása: „A Szovjetunió sem oldotta meg a nemzetiségi kérdéseket egyetlen kormányhatározattal.” Lásd a 20. sz. iratot.

114 A határozat szövegét közli: Vincze, 2003. 110–112. p.

115 Fülöp–Vincze, 2007. 31–34. p.

116 Romsics, 2006. 94–95. p.

találkozások, levelezések, a pártsajtó és propaganda anyagok kicserélésén túl a magyarországi baloldali pártok a politikai kérdésekben, de legfőképpen a területi ügyekben tartózkodtak mindenféle hivatalos nyilatkozattételtől. A magyar fegyverszüneti egyezmény aláírása után pedig minden a felelős magyar kormány, illetve minden egyes nemzetközi politikai tájékozottsággal rendelkező felelős magyar politikus számára egyértelművé vált, hogy kevés esély mutatkozik a korábban visszaszerzett határok megtartására. Ennek nem mond ellen a budapesti kormányoknak és politikusoknak azon törekvése, hogy – különböző eszközök igénybevételével és időben változó intenzitással – Romániával szemben felvetették területi követeléseiket.¹¹⁷ A nemzetközi és a gazdasági elszigeteltség felszámolására törekedő budapesti kormányzatok ezzel párhuzamosan a környező országokkal való jószomszédi viszony kialakítását prioritásként kezelték, amely kapcsolatok normalizálását a megoldatlan kisebbségi kérdések hosszú időn keresztül megakadályozták. Alternatívaként felmerült a környező országokkal létrehozandó egyfajta államközi gazdasági és politikai integráció terve is, de ennek megvalósítását csak a békeszerződések megkötése utáni időszakban tartották kivitelezhetőnek.¹¹⁸ Miután nyilvánvalóvá vált, hogy a területi követelések nem találtak nemzetközi támogatottságra, a magyar diplomácia törekvései – céltudatosan – a kisebbségi jogok nemzetközi felügyeletére irányultak.¹¹⁹ A magyar kormánynek nagyon szűkre szabott külpolitikai mozgásterére miatt ez a próbálkozás is sikertelennek bizonyult. A szovjet szövetségi rendszerbe való betagozódás időszakától, 1948-tól kezdődően Magyarország külpolitikai a mozgásterére teljesen megszűnt, a magyar–román véleménykülönbségek nem kerülhettek felszínre. A budapesti pártvezetés számára a romániai magyarság, mint a *magyar–román kulturális kapcsolatok része* jelentkezett, de már nem mint magyar nemzetpolitikai kérdés.¹²⁰ A Rákosi Mátyás vezette magyar pártdelegációnak 1949. február 19-i bukaresti tárgyalása során már csak a marxista–lenini nemzetiségpolitikai normákat kérte számon a román pártvezetőkön.¹²¹

4. Az MNSZ történetének korszakolása

A korszakhatárok megvonásakor az MNSZ kisebbség- és pártpolitikai irányvonalán belül végbement módosításokat vettük alapul, ezért nem minden esetben tükrözi a magyar társadalomban végbement folyamatokat és csak helyenként felel

---

117 A magyar kormány 1946. évi romániai tárgyalásairól lásd: *Fülöp*, 1987.

118 Az államközinek minősíthető árucseré-forgalmi megállapodások sorát az 1945 júliusában aláírt magyar–román szerződés nyitotta meg.

119 Bővebben lásd: *Fülöp*, 1989.

120 Rákosi Mátyásnak az 1949. februári bukaresti tárgyalások alkalmával tett kijelentése erre enged következtetni: „... mi soha nem tettük szavá, hogy a magyaroknak itthon Romániában valami panaszuk van. Amit mi szavá tettünk, a román–magyar kultúrvmatkozásnak a része...” *Fülöp–Vincze*, 2007. 119. p. Ez a kijelentés, illetve a tárgyaláson felszólaló többi magyar küldött felszólalása mégis elegendő volt ahhoz, hogy a marxi–lenini nemzetiségpolitikára hivatkozva legalább a nyelvi-kulturális jogokat kérhessék számon a román pártvezetéstől.

121 A jegyzőkönyvet közli: *Fülöp–Vincze*, 2007. 118–147. p.

meg a román politikatörténeti cezúráknak. Ezekre az elvekre alapozva két nagy korszakhatárt, és azokon belül több alkorszakot állítottunk fel. Az első nagy korszak 1944. ősztől kezdődik és 1947 novemberében Temesváron megtartott MNSZ kongresszussal zárul, míg a második nagy korszak 1948-tól indul és az MNSZ „önfeloszlatásával” végződik. Az 1944–1945-ös esztendő az integrációs politika elemei kidolgozásának (jogegyenlőség, lojalitás, demokratikus rendszer kiépítésében való részvétel), a szervezeti egység megteremtésének, az „anyaszervezet” struktúrája kiépítésének az évei. A második alkorszak az 1945 novemberi marosvásárhelyi határozat nyilvánosságra hozatalától a Központi Intézőbizottság 1946 márciusi brassói értekezletéig tart. A határok kérdésében hozott marosvásárhelyi nyilatkozat legitimációs válsághoz vezetett és ez hozta felszínre a választókeresést a kisebbségi politizálásban. A brassói értekezlet és az 1946 novemberi választások határolják be a harmadik alkorszakot. Ez a „kiszélesítés”, az „önálló” önvédelmi politizálás, a jogegyenlőség törvényi biztosítékainak, a gazdasági és kulturális önkormányzatiság irányába mutató intézményi háttér és annak működését szavatoló jogszabályi feltételek megteremtésének az időszaka. A magyar képviselők parlamenti működésétől veszi kezdetét a negyedik korszak, amelyet az 1947. novemberi temesvári kongresszus zárt le. Ezt a periódust a belső hatalmi harcok, és a szervezet legfelsőbb vezetésében végbement személycserék, az államtól független magyar intézményrendszer önállóságának fokozatos felszámolása jellemezte. A külső beavatkozás az RKP részéről abban nyilvánult meg, hogy meghirdetette az „elvtelen »magyar egység«” doktrínáját.

A második nagy korszak (1945. november – 1946. március) tekintetében három időszakot különítünk el. Az első alkorszakban (a temesvári és a kolozsvári kongresszus közötti időszakban) felbomlott a kvázi-partneri viszony a kisebbség vagy annak politikai reprezentánsai és az állam között. Ebből az következett, hogy fokozatosan megszűntek az érdekérvényesítés fórumai, az együttműködést (elvi vagy kisebbségi megfontolásból) továbbra is vállaló magyar politikai vezetőréteg csak a háttérpolitizálásban bízhatott. A második, 1949-től az 1952. évi alkotmány kihirdetéséig terjedő időszakban az MNSZ tevékenysége a párt aktuális céljainak (kollektivizálás, néptanácsválasztás, békepapi mozgalom megszervezése stb.) kampányszerű továbbításában merült ki. A harmadik korszak 1953-ban, a szervezet „önfeloszlatásával” ért véget. A Magyar Autonóm Tartomány megszervezése után a szervezet elveszítette legitimációját, a nemzetiségi egyenjogúság „kiteljesedett”, az egységes szocialista társadalom fejlődésének új szakaszában a nemzetiségi tömegszervezetek elveszítették funkciójukat, „önfeloszlatásuk” „időszerű” vált.

5. Érdekképviselet és/vagy pártpolitika

Az észak- és a dél-erdélyi magyarság eltérő politikai szervezkedése

A szövetséges nagyhatalmak 1944 nyári sikeres keleti és nyugati katonai offenzívája cselekvésre készítette az észak- és dél-erdélyi magyarság politikai szervezeteinek reprezentánsait és a magyar baloldal képviselőit, a szociáldemokraták és a kommunistákat egyaránt.

A sorozatos tárgyalások és egyeztetések eredményeként 1944. szeptemberében létrehozott Erdélyi Magyar Tanács Észak-Erdélyben¹²² egy olyan politikai fórumot teremtett meg, amely pártpolitikai és ideológiai felfogást mellőzve magába tömörítette a legális és illegális pártok (Erdélyi Párt, Magyarországi Szociáldemokrata Párt, a Békepárt – vagyis az illegális MKP), a polgárság, a magyar intézmények (egyházak, gazdasági szervezetek, egyetem) és a szakszervezetek vezetőit. Az Erdélyi Magyar Tanács tevékenysége jelezte, hogy az újonnan formálódó észak-erdélyi magyar politikai tömörülés a politikai célok és a jövőkép tekintetében képes a régió helyzetét szem előtt tartó alternatív, s ha kell önálló cselekvési program kidolgozására. A szeptember első napjaiban Budapesten tárgyaló erdélyi politikusok a magán és hivatalos tárgyalások alkalmával megpróbálták nyomást gyakorolni a magyar politikusokra, hogy az ország jövője érdekében mielőbb indítsák el a fegyverszüneti tárgyalásokat, ellenkező esetben, – mint ahogyan azt Vita Sándor kifejtette az ifj. Horthy Miklóssal folytatott szeptember 6-i megbeszélése során – „Erdély kénytelen önállóan cselekedni!” A szeptember 8-i minisztertanácson az EMT képviseletében jelen lévő Teleki Béla úgy értékelte a magyar és a német csapatok dél-erdélyi offenzíváját, hogy ezzel a döntéssel a magyar kormány feladta Erdélyt és hadművelleti területté tette azt. Továbbá arra a következtetésre jutott, hogy ezzel leszűkülött az erdélyi magyarság politikai mozgásterét is s már csak „egy lehetősége van, hogy sorsát megmentse – jelentette ki Teleki –, és pedig ha baloldali orientációt vesz fel a román kommunistákkal egyetértésben. Ez az egyedüli lehetősége.»¹²³ Vagyis a felelős magyar erdélyi politikai körök számoltak azzal a ténnyel, hogy ha Erdély a szovjet megszállás övezetébe, illetve újból román fennhatóság alá kerül, abban az esetben az erdélyi magyarság politikai vezetőinek tárgyalniuk kell a román kommunistákkal is. Az EMT a nyomásgyakorlás fokozása érdekében szeptember 9-én egy több, mint negyven politikai-közéleti személyiség, értelmiségi aláírásával megerősített memorandumot intézett Horthy Miklós kormányzóhoz, amelyben az aláírók Magyarország, de a harcvonalak közelsége miatt legfőképpen veszélyeztetett Erdély meg-

---

122 A testület pro forma szeptember 16-án alakult meg. A testület elnökévé Teleki Bélát, a széthullott Erdélyi Párt elnökét választották meg, a végrehajtó bizottságnak tagjai a még szociáldemokrata pártban tevékenykedő Jordáky Lajos; az EP parlamenti képviselője, Mikó Imre; és Kolozsvár evangélikus lelkésze, Járosi Andor. Az EMT megalakulására és működésére vonatkozólag bővebben lásd: Nagy-Vincze, 2004. 54–57. p.

123 Romsics, 2006. 74. p. A levéltári források hiányában nehéz értelmezni, hogy Teleki Béla valójában mit is értett a „baloldali orientáció” alatt. Talán a népfrontos együttműködést?

óvása érdekében „a fegyverszünetre és a békekötésre irányuló tárgyalások haladéktalan” megindítását követelték, mert – meggyőződésük szerint – csak így hárrítható el az a veszély, „hogy a békekötés időpontjáig országunk területét a körülöttünk élő kis nemzetek ellenséges indulattól fűtött seregei szállják meg.” Az EMT tagjai jól mérték fel Magyarország nemzetközi helyzetét, és világosan látták, hogy az 1918-as összeomlás megismétlődése és a környező országok támadása, elsősorban a román csapatok betörése csak a fegyverszüneti tárgyalások mielőbbi megkezdése révén kerülhető el. A memorandum megfogalmazói egyértelműen utaltak arra is, hogy a kommunistákkal és a baloldallal való együttműködés Magyarországon is elkerülhetetlen, mert a fegyverszüneti tárgyalások során a budapesti kormányzat támaszkodhat „azokra a társadalmi erőkire, amelyek a háború folyamán más utat láttak helyesnek Magyarország igazságának érvényesítésére, de amelyek felfogásuknak eleddig nem szerezhettek érvényt.”¹²⁴

Azonban az adott katonai és politikai viszonyok megakadályozták az EMT abban, hogy politikai szervező munkáját egész Észak-Erdélyre kiterjeszthesse. Az EMT működésének végül a helyi baloldali pártok újjászervezése, a szovjet csapatok bevonulása és az RKP utasításai vetettek véget. A kolozsvári madoszos szervezkedés, a Kommunisták Észak-Erdélyi Pártja (későbbi megnevezés szerint a „Kommunisták Romániai Pártja Kolozsvár vidéke”), illetve a „Romániai Szociáldemokrata Párt Kolozsvár és vidéke”¹²⁵ szervezetének a létrehozása megosztotta a terület magyarságának politikai képviselétét, amely az elkövetkező időszakban a magyar baloldalon belül éles konfliktusok forrásává vált. Mindazon törekvések pedig, amelyek arra irányultak, hogy a különböző magyar baloldali erőket egy egységes magyar érdekképviselői szervezetbe tömörítsék, nem vezettek eredményre. Sikertelen próbálkozásnak bizonyult az a terv, mely szerint a kolozsvári MADOSZ-t – Kós Károlyék Néppártja mintájára és az 1937-es Vásárhelyi Találkozó szellemében – egy széleskörű kisebbségi érdekképviselői szervé alakítsák át, de ugyancsak akadályba ütközött Jordáky Lajosnak azon tervezete is, amely egy baloldali ideológiát követő Magyar Nemzeti Tanács megalakítását tartotta szükségesnek.¹²⁶ Azonban a romániai magyar lakosság politikai érdekképviselétét magának kisajátítani szándékozó hatalmi csoportosulás operatív központja mégsem Észak-Erdélyben, Kolozsváron, hanem Dél-Erdélyben, Brassóban jött létre.

A brassói madoszos csoport felemelkedése – mint ahogyan azt majd látni fogjuk – nem a dél-erdélyi magyar politikai szervezkedések belső erőviszonyaiból következett, hanem külső tényezőknek, elsősorban az RKP beavatkozásának volt köszönhető. A dél-erdélyi madoszos szervezkedés a román kiugrás után mégsem ért el látványos eredményeket, mivel az RKP 1944 szeptember végéig nem helyezett nagy hangsúlyt a magyar kérdésre, sőt a baloldali sajtóban napvilágot látott cikkek – a jobboldali pártok sajtóorgánumaikhoz hasonlóan – elítélték az

124 Közli: Nagy–Vincze, 2004. 117–118. p.

125 Az észak-erdélyi baloldali szervezetek megszervezésére bővebben lásd: Nagy–Vincze, 2004. 65–69. p.

126 Molnár, 1993. 113–114. p.

erdélyi magyarságot a múltbeli magtartása miatt, és a magyarság integrálódását feltételekhez kötötték.¹²⁷ Az RKP-n belül – valószínűleg – ekkor még nem született meg a döntés arról, hogy milyen szerepe lesz egy magyar tömegszervezetnek – feltételezhetően a MADOSZ-nak – az új politikai rendszerben. Ezt a feltételezést támasztják alá az 1944 őszi dél-erdélyi népközösségi, valamint a temesvári és brassói madoszos szervezkedések is.

A gyülekezést tiltó rendvédelmi intézkedések 1943-tól lehetetlenné tették a dél-erdélyi magyarság politikai érdekképviselői szervének, a Magyar Népközösségnek a működését. Ennél sokkal súlyosabbnak bizonyult a szervezet legfelsőbb vezetősége körében felszínre került ellentétek, amelyek megakadályozták a szervezetet abban, hogy az új helyzetnek megfelelő elvi és politikai döntést hozzon a dél-erdélyi, de azon túlmenően is, a romániai magyarság jövőbeli politikai stratégiáját illetően. A Márton Áron, Nagy Ferenc, Haller István, Szász Pál és Gál Miklós nevével fémjelzett csoport¹²⁸ kezdeményezésére összehívott 1944. május 25-i gáldtői értekezlet kudarccal végződött. A fent említett csoport „az általános hadi és politikai helyzet súlyosbodása következtében” hiába tartotta szükségesnek az Elnöki Tanács mielőbbi összehívást, azt sem az ülésen megjelent Gyárfás Elemér, az MNK elnöke, sem pedig az üléstől távol maradó Elnöki Tanács többi tagja nem tartották indokoltnak.¹²⁹ Döntésüket azzal magyarázták, hogy a gyülekezést korlátozó rendvédelmi intézkedések miatt nem tartják „lehetségesnek” az ET összehívását, sőt nem érzik összehívásának szükségességét sem, mivel álláspontjuk szerint „úgy az általános helyzetben, mint a dél-erdélyi magyarság helyzetében sem állt be olyan változás, ami az eddigi kereteken túlmenő akció szükségességét indokolná.”¹³⁰ Az eredménytelenül lezárult tárgyalás után Márton Áron elégedetlenségét azzal fejezte ki, hogy megszüntette együttműködését az MNK-val,¹³¹ majd július 26-án Haller István, Szász Pál, Gál Miklós és Nagy Ferenc is csatlakozottak a püspökhöz, s tiltakozásképpen lemondtak az ET-n belüli tagságukról. Az augusztus végén, szeptember elején bevezetett rendvédelmi intézkedések végleg megpecsételték az MNK sorsát: országos és vidéki vezetőségét a magyar értelmiség nagy hányadával együtt – rövidebb-hosszabb időre – internálótáborokba hurcolták,¹³² s a még szabadlábban maradt közéleti személyek

---

127 *România Liberă*, 1944. szeptember 4. Teofil Vescan: „*Atitudine noastră față de problema Ardealului*”, vagy uo. szeptember 11. „*Determinismul istoric al Ardealului*”.

128 A fent említett személyek fontos intézményeket képviseltek: Márton Áron a Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye püspöki székét töltötte be, Nagy Ferenc református püspök-helyettes, Gál Miklós (a május 25-i ülésen nem vehetett részt) az unitárius egyház képviselője volt, míg a Haller István a Hangya szövetkezeti központnak, Szász Pál pedig az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyletnek volt az elnöke.

129 Az ülés jegyzőkönyve és Gyárfás Elemér levele megtalálható: Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjtemény, (Továbbiakban JEAKGY), Méliusz József hagyatéka.

130 Ua.

131 Márton Áron még a román kiugrást megelőzően készült elemzésében veszélyesnek minősítette a Gyárfás Elemér-féle irányvonal passzív magatartását, mert úgy látta, hogy velük ellentétben „egyre szorgalmasabban dolgoznak a forradalom szálláscsinálói [vagyis az RKP és a MADOSZ – N.M.Z.]”. JEAKGY, Méliusz József hagyatéka. Márton Áron 1944. augusztus 12-i levele, amelyet augusztus 17-én küldött el a *Déli Hírlap* szerkesztőjének. Uo.

132 Az dél-erdélyi magyarok internálására bővebben lásd.: Nagy, 2004.

többsége is visszahúzódott a politikai szerepvállalástól. Az MNK Bánsági Tagozatának egyes vezető politikusai, Takács Lajossal az élen azonban úgy értékelték a politikai helyzetet, hogy a MADOSZ-szal közösen létrehozandó politikai szövetségben keresztül bekapcsolódhatnak a Nemzeti Demokratikus Blokkba (NDB).

A Magyar Népközösség Bánsági Tagozata keretében Takács Lajos vezetésével létrejött Magyar Demokratikus Szövetség (más iratokban Magyar Demokratikus Csoport) szeptember 2-án közölte a helyi MADOSZ-szal az együttműködés feltételeit.¹³³ Az MDSZ vezetői egy, a román NDB mintájára létrehozandó Magyar Demokratikus Blokk (MDB) megszervezésére tettek javaslatot, amely a magyarság érdekképviselőt látta volna el, de amely az NDB lojális szövetségeseként viselkedett volna.¹³⁴ Azt is megfogalmazták, hogy az MDB akcióképességének növelése érdekében a MADOSZ ne indítson támadást a magyarság egykori és jelenlegi politikai vezetősége ellen. Az ugyancsak szeptember 2-án előterjesztett megállapodás-tervezetben¹³⁵ részletezték az együttműködés konkrét tervét is. Az MDSZ arra kérte a MADOSZ-t, hogy addig amíg a magyarság képviselője megoldódik (vagyis az MDSZ nem ismerte el a MADOSZ-t a magyarság kizárólagos politikai képviselőjének) „a Nemzeti Demokrata Blokk felé teljes súlyával hasson a magyar népi sérelmek lehető legrövidebb időn belül való kiküszöbölésére”. A megállapodás-tervezet egyik legfontosabb pontját képezte az a kitétel, hogy a szervezkedés során az MDSZ és a MADOSZ „állandó együttműködési bizottságot küld ki, egyenlő számú tagokkal, úgy helyi, mint vidéki viszonylatban.” Abban is konszenzus született, hogy a közös célokról és a szándékokról egy kiáltványt (szeptember 7-én)¹³⁶ adnak ki és minél előbb felveszik a kapcsolatot a NDB-vel. A későbbi eseményekből azonban arra lehet következtetni, hogy ez ellenkezett a MADOSZ országos és helyi vezetősége, illetve az RKP elképzeléseivel. Méliusz Józsefnek (a MADOSZ Bánsági Központjának tagja) az 1944. szeptember 2-án Bányai Lászlóhoz és az RKP-hoz intézett leveléből¹³⁷ arra lehet következtetni, hogy a politikai szervezkedés kezdeményezését és irányítását a MADOSZ-nak kellett volna magához ragadnia: „a MADOSZ vezesse a hozzá közeledő középréteget és ne fordítva” – vélte Méliusz. A központból kapott utasításoknak megfelelően a MADOSZ-nak „jelképes módon erőszakkal” meg kellett volna szereznie a *Déli*

---

133 *A Demokratikus Csoport kívánásai a Magyar Dolgozók Szövetségének helyi vezetőségéhez.* Temesvár, 1944. szeptember 2. JEAKEY, Méliusz József hagyatéka.

134 A MDSZ tagjainak véleményét jól tükrözte a *Déli Hírlap*ban szeptember 6-án megjelent vezércikk, miszerint a NDB „nemzetiségre, vallásra, pártállásra való tekintet nélkül” mozgósítja az országot, ellenben a „közös sors” építésében a vezető szerepet „a demokratikus gondolkodású értelmiségiek”-nek szánták. *Déli Hírlap*, 1944. szeptember 6.

135 *Megállapodás.* A megállapodásban az MDSZ és a MADOSZ helyi szervezete közötti együttműködést feltételeit rögzítették. Az iraton nem található dátum, és az aláírók névsora sem. JEAKEY, Méliusz József hagyatéka.

136 A MADOSZ Bánsági Központjának a kizárólagosságra való törekvése abban is megnyilvánult, hogy a közös nyilatkozat helyett a *Déli Hírlap* szeptember 7-ei számában csak a Romániai Magyar Dolgozók Szövetségének Országos Központi Bizottsága jegyzi a kiáltványt. Kurkó Gyárfásnak a MADOSZ október 14-i brassói értekezletén elhangzott beszédéből arra lehet következtetni, hogy a felhívást a MADOSZ Bánsági Területi Bizottsága adta ki. Kurkó Gyárfás beszédét lásd: *Népi Egység*, 1944. október 22.

137 *Méliusz levele Bányai Lászlóhoz.* Temesvár, 1944. szeptember 2. JEAKEY, Méliusz József hagyatéka.

Hírlap irányítását¹³⁸ és a Magyar Házat. A Magyar Ház átvételére október 1-én került sor,¹³⁹ amely azért bír jelentőséggel, mert ez volt a MADOSZ első dél-erdélyi politikai jellegű tömegdemonstrációja a román kiugrást követően.¹⁴⁰

Az adott viszonyok közepette meglehetősen nagy eredményeket felmutató bányász madoszos csoportnak azonban az elkövetkező időszakban el kellett fogadnia, hogy az országos jellegű magyar politikai szervezkedés központja mégsem Temesvár, hanem Brassó lesz.

A brassói madoszos csoport felértékelődése szorosan összefüggött az Országos Demokrata Arcvonal platformtervezetének meghirdetésével. Az RKP felmérte, hogy a nemzeti front stratégiája a Nemzeti Demokratikus Blokk létrehozásával csak részben vezetett sikerhez. Ugyanis az államhatalom újjászervezése, a kormányzati pozíciók elosztása messze elmaradtak az RKP várakozásaitól,¹⁴¹ s az erőviszonyok megváltoztatását egy új, de immáron a saját ellenőrzése alá vont nemzeti front létrehozásától remélte. A platformtervezet minél szélesebb társadalmi támogatottsága érdekében szükség volt a magyarság politikai támogatásának elnyerésére is. Az RKP ennek érdekében egyrészt a szeptember 26-án nyilvánosságra hozott ODA platformtervezetében rögzítette a kisebbségi kérdés rendezésének általa legfontosabbnak tartott államjogi elveit¹⁴² (általános emberi jogok, jogegyenlőség stb.), másrészt – valószínűleg szeptember végén szovjet készítésre¹⁴³ – a magyarság politikai megszervezésére is kidolgozott egy stratégiát. A végrehajtó hatalom megszerzésére törekvő RKP az elkövetkező időszakban minden eszközt megragadott annak érdekében, hogy ez utóbbi célkitűzése is megvalósuljon s az erdélyi magyarság egyedüli politikai képviselőjének vezetése az általa jobban ellenőrzött és osztályharcosabb politikát folytató brassói madoszos csoport kezébe kerüljön. (A brassói csoport jelentőségét az a tény is növelte, hogy a MADOSZ elnöke, Kurkó Gyárfás Brassóban lakott, és Brassó földrajzilag közel helyezkedett el Székelyföldhöz, vagyis a tömb-magyar területhez.)

---

138 Az eseményre valószínűleg október 30-án került sor, amely naptól kezdődően a *Déli Hírlap* már nem mint a Magyar Népközösség lapja jelent meg, hanem „A romániai magyarság demokratikus lapja” fejléccel. Lásd a 4. sz. iratot.

139 Az eseményről szóló tudósítást lásd: *Déli Hírlap*, 1944. október 4.

140 Az már csak a kutató számára jelent kérdést, hogy vajon ezen alkalommal miért a Hitlerellenes Hazafias Fronthoz való csatlakozást mondták ki, holott a sajtó beszámolójából egyértelműen kiderül, hogy a Hazafias Szövetségének helyi vezetője a gyűlésen ismertette a „Nemzeti Demokrata Front” megalakulását.

141 Az RKP részéről csak Lucrețiu Pătrășcanu vett részt a kormány munkájában, mint igazságügyi miniszter.

142 Az RKP Központi Aktívájának szeptember 23–24-i ülésén, amely alkalommal megvitatták az ODA platformtervezetét nem merült fel a MADOSZ reaktivizálásának a terve, csak a magyarságnak nyújtandó jogi garanciákról bontakozott ki vita. *Ciuceanu–Lungu–Constantiniu–Catalin*, 2003. 32. p.

143 A szovjet beavatkozást támasztja alá a *România Liberă* (a Moszkvából sugárzott Kossuth rádió román megfelelője) szeptember 27-i adásában elhangzott felhívás, amelyben figyelmeztettek arra, hogy az erdélyi magyarságot nem szabad összetéveszteni „Horthy bandáival és a budapesti kormánnyal”, a magyar kisebbséget nem elnyomni kell, „hanem éreznie kell, hogy olyan országban él, ahol jogait és nemzeti érzéseit tiszteletben tartják.” A *România Liberă* rámutatott arra is, hogy a „demokrácia megvalósítása” érdekében szüksége van az összes Hitler-ellenes erők összefogására, amelyből nem hiányozhatnak a magyarság szervezeti sem: „A szakszervezetek, a romániai magyar munkásság és parasztság szervezeti, amelyeknek magatartását országunk közelmúlt történetének válságos pillanatai igazolták, helyet kérnek a Hitlerellenes erők egyesülésében.” *Déli Hírlap*, 1944. szeptember 30.

A MADOSZ brassói csoportjának újjászervezésre az RKP Brassói Tartományi Bizottságának tagja, Vințe Ioan/Vincze János kapott megbízatást, s a párt utasításának megfelelően ő továbbította Teohari Georgescu Kurkó Gyárfáshoz intézett levelét, amelynek értelmében a MADOSZ egykori elnökének¹⁴⁴ Bukarestbe kellett utaznia. Az október 4–5-én lezajlott bukaresti egyeztető tárgyaláson Kurkó Gyárfás felhatalmazást kapott Luka Lászlótól, az ODA jövődöbeli főtítkárától, hogy „a magyar lakosságot szervezze be az MNSZ-be.”¹⁴⁵ Ezzel egyidőben látott napvilágot a MADOSZ Brassó–Székelyföldi Újjászervező Bizottságának kiáltványa (október 4.),¹⁴⁶ majd két nappal később, október 6-án a MADOSZ csatlakozott az ODA platformjához.¹⁴⁷ A MADOSZ országos jellegű szervezkedésének mielőbbi elindítása érdekében a dél-erdélyi és a három székely megye MADOSZ szervezeteinek küldöttei október 16-án közös értekezletre gyűltek össze. A Brassóban megtartott értekezleten a szervezet nevét Magyar Népi Szövetségre változtatták. A MADOSZ megalakulása után eltelt időszak eseményeinek kiértékelése és a szervezet politikai irányvonalának kijelölése után megválasztották – ideiglenes jelleggel – az MNSZ vezetőit. Az ideiglenes központi intézőbizottság tagjainak megválasztása után sor került a napi operatív feladatokat ellátó ideiglenes végrehajtó bizottság tagjainak a megválasztására is. Ez utóbbi testületben ott találjuk az MNSZ politikai irányvonalát a későbbiekben is meghatározó személyeket: Czíkó Nándort, Csákány Bélát, Bányai Lászlót, és az MNSZ későbbi elnökét, Kurkó Gyárfást.

Az MNSZ politikai irányvonala

Az MNSZ október 16-ai brassói alakuló ülésén eloszlattak minden kételyt az eredet tekintetében – elismerték a jogfolytonosságot a MADOSZ és az MNSZ között.¹⁴⁸ Az MNSZ a MADOSZ eszmei és politikai irányvonala örökösének vallotta magát, s helyét a román pártpolitikai életben a baloldali pártok mellett foglalta el, az RKP irányította ODA-n belül. Vagyis az MNSZ az 1944 októberében kirobbant kormányválság idején mint nemzetiségi alapon szerveződött baloldali nyomásgyakorló szervezet jelent meg a román pártpolitikai porondon.¹⁴⁹ A történelmi pártok közül legfőképpen a Iuliu Maniu vezette Nemzeti Parasztpárt

---

144 Nincsenek arra vonatkozó adataink, hogy a királyi diktatúra 1938-as bevezetésétől a MADOSZ-on belül tisztújító közgyűlést tartottak, melyen Kurkót elnökké választották volna.

145 Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), f. 217 Documentar., vol. 4. 540. f. *Kurkó Gyárfás tanúvallomása*, Bukarest, 1949. november 19. A tárgyalás időpontjára az október 6-án aláírt csatlakozási nyilatkozatból lehet következtetni. Lásd a 2. sz. iratot.

146 Lásd. az 1. sz. iratot.

147 Lásd. a 2. sz. iratot.

148 A brassói értekezleten elhangzott beszámoló és felszólalások ezt támasztják alá. Ezeket közli a *Nép Egység*, 1944. október 22. száma. A november 3-án kiadott utasításban felhívták a szervezetek figyelmét, hogy: „Mindaddig, amíg az új név [*mármint az MNSZ – N.M.Z.*] átmege a köztudatba, különösen a hatóságokhoz intézendő átiratokban a név után zárójelben oda kell írni, hogy „volt Madosz” /fostá Madosz/.” Lásd a 6. sz. iratot. A kolozsvári állami levéltárban található megyei MNSZ szervezeti iratokban egészen 1945 végéig az iratokat a következő pecsétel látták el: „fostá MADOSZ”, „a volt MADOSZ”.

149 Lásd például Czíkó Nándor október 7-i felszólalását az ANEF stadionban szervezett ODA tüntetésen. *Scântea*, 1944. október. 8.

politikusai ellenben azt vallották, hogy egyrészt Romániában nincs szükség egy nemzetiségi alapon szerveződő pártra, másrészt kételkedve fogadták a magyarság baloldali irányváltását, mert a háttérben az irredenta célok további fenntartását vélték felfedezni, valamint azt a szándékot, hogy „a magyar nép” így akar kibújni a felelősségre vonás alól.¹⁵⁰ Az MNSZ-szel szemben megfogalmazott parasztpárti kételyeket, mármint azt, hogy idegen érdekeket szolgálatában állva, a fennálló társadalmi rend megdöntésére törekszik, valamint azt, hogy soraiban magyar sovíniszták is helyet találtak, a csendőrség,¹⁵¹ a rendőrség, a titkosszolgálat, de még a katonai hírszerzés¹⁵² jelentései is bőségesen „alátámasztották”. A baloldali pártokkal, tömegszervezetekkel létrejött szövetség, és az a tény, hogy az MNSZ a későbbiek folyamán úgy jelenítette meg magát mint a romániai magyar közösség egyetlen hivatalos képviselője, tovább mélyítette a magyar és román társadalom között fennálló politikai törésvonalat. Ezt azzal is fokozták, hogy az MNSZ politikusainak és a magyar sajtónak az elsődleges célpontja Iuliu Maniu volt, holott a magyarok által lakott területeken éppen az NPP vezére rendelkezett a legnagyobb támogatottsággal, úgy a falusi, mint a városi román lakosság körében.

A november 3-án kiadott szervezeti utasítás nagyon szűkszavúan határozta meg az MNSZ politikai irányvonalát.¹⁵³ „Szövetségünk politikai irányvonala – olvasható a november 3-i körlevélben – a Brassó–Székelyföldi Újjászervező Bizottság által kiadott kiáltványból állapítható elsősorban meg. [...] A kiáltványt a demokratikus politika általános vonalán a Nemzeti Demokratikus Arcvonal kormányzati munkaterve egészíti ki.”¹⁵⁴

A kiáltványban erősen osztályharcos retorikával kifejtett politikai irányvonal megegyezett az RKP célkitűzéseivel, és megfelelt az RKP-nak a magyarsággal szemben támasztott elvárásaival.¹⁵⁵ Egyrészt az MNSZ-nek küzdenie kellett „a népi egységért, a demokratikus magyarságért,” amely csak úgy valósulhatott meg, ha a magyar társadalom megtisztul, önkritikát gyakorol, leplezi a magyar nép „árulóit”. Ennek érdekében az MNSZ-nek „át kellett nevelnie” a magyar társadalmat. Másrészt a magyar társadalomnak le kellett mondania a revízióról, az ODA oldalán csatlakoznia kellett a „demokratikus” erőkhöz, és ezzel párhuzamosan meg kellett valósítania a román néppel való „összinte együttműködést és barátságot”.

---

150 *Dreptatea*, 1944. október 11. Corneliu Coposu: „A MADOSZ be akar lépni a kormányba?”

151 A Krassó-Szörényi csendőrszárnny-parancsnokság 1945. februárjában készült jelentésében számolt be a lugosi MNSZ szervezkedésről: „Meg kell jegyezni, hogy a kisebbségi magyar népesség azt követően, hogy beiratkozott a MADOSZ-ba, nem akar tudomást venni a hatóságokról, mindennek szembeszegül és halálosan utálnak mindent ami román.” ANIC, f. 1446. IGJ., d. 39/1945. 17. f.

152 A Legfelsőbb Vezérkar II. osztálya az 1945. január 15-án készült jelentésében arról értesítette a Miniszterelnökséget, hogy „az ország különböző városaiban az RKP, a Hazafiak Szövetsége és a MADOSZ egyes fegyveres alakulatainak és fegyverraktárainak a beazonítására került sor.” *Neagoie*, 1996. 160. p.

153 Az is elgondolkodtató, hogy az október 16-ai értekezlet anélkül zárult le, hogy elfogadtak volna egy határozati javaslatot.

154 A tagfelvétel egyik fő követelménye volt, hogy az illető személynek el kellett fogadni az „Nemzeti Demokratikus Arcvonal kormányzati munkatervét.”

155 Lásd a *Scântea* 1944 októberi számain.

A magyarság jogegyenlősége, amint az a későbbi nyilatkozatokból is kiderült, csak ezen feltételek teljesülése esetén érhető el.

A „demokratikus népi egység” megteremtésének feltételei és eszközei 1944–1945 fordulóján

A „népi egységet” a politikai pluralizmus kiiktatásával akarták elérni, amely kizárta a különböző alternatívák melletti politikai támogatás mobilizálását. Szemlér Ferenc a *Népi Egység* november 16-ai számában éppen ezért vonta felelősségre a Bukarestben tárgyaló Gyárfás Elemért. A magyarság feletti politikai monopólium megszerzését, a kizárólagosságra való törekvést az MNSZ nem is titkolta. A szervezet elnöke, Kurkó Gyárfás a *Népi Egység* 1944. november 19-ei számában megjelent cikkében egyértelműen kifejtette, hogy a magyar népi egységet az MNSZ-nek kell megvalósítania, bármilyen más jellegű magyar politikai szervezkedést illegitimnek tartott: „Ma minden politikai kezdeményezés, mely tudomásunk nélkül vagy megkerülésünkkel történik nemzetiségünk megtévesztését szolgálja. Kezdeményezőit néparulóknak és a demokrácia ellenségeinek tekintjük.” A politikai szervezkedés terén a romániai magyar kisebbség az egységmítosz, az egységretorika, az egy szereplős magyar politikai érdekképviselet tapasztalatával rendelkezett. Ezt az elvet a társadalom legnagyobb része nem kérdőjelezte meg, sőt ebben a kérdésben társadalmi konszenzus volt. Ellenben az MNSZ kezében a politikai egység ideológiája a centralizáció legfőbb eszközévé, a „demokratikus centralizmus” hivatkozási alapjává vált, amely a legmarkánsabban a kolozsvári MNSZ kongresszus határozataiban öltött testet. Ugyanakkor Kurkóék azért vindikálták maguknak a politikai szervezkedés monopóliumát, mert – szerintük – a MADOSZ 10 éves politikai irányvonala őket igazolta, a korábbi magyar pártok csak rossz irányba vezették a magyarságot, sőt a MADOSZ tagjai életükkel és szabadságvesztéssel fizettek meg a magyar nép szabadságáért.¹⁵⁶ Ennek megfelelően az MNSZ politikai vezetését a magyar munkásságnak kellett volna átvennie. A magyar földművesek számára szövetséget kínáltak fel, ellenben a magyar polgárság és értelmiség komoly figyelmeztetésben részesült: „A történelem még egy utolsó alkalmat kínál számotokra. Ragadjátok meg ezt a lehetőséget.”¹⁵⁷ Az MNSZ a magyar társadalmat „demokratákra” és „árulókra” osztotta fel, a politikai egység megteremtése nevében ezért egész társadalmi rétegeket feltételesen kizárt nemcsak a szervezetből, hanem a magyar társadalomból is. A polgárság és az értelmiség „be kell bizonyítsák becsületes munkájukkal, hogy a nép mellé állnak” – szölte Kurkó figyelmeztetése 1945. február elején egy székelyudvarhelyi népgyűlésen. Ezek a kijelentések megmagyarázzák az értelmiségieknek az MNSZ-szel szemben tanúsított passzív magatartását, és egyúttal rávilágítanak arra a tényre, hogy az MNSZ a szervezet kiépítése során a régi

156 Az MNSZ október 14-i brassói alakuló ülésén elhangzott beszámolók és felszólalások erről a meggyőződésről tesznek tanúságot. Az értekezletről szóló tudósítást lásd: *Népi Egység*, 1944. november 22.

157 Uo.

madoszistákra alapozott,¹⁵⁸ akik magukkal hozták az illegalista múlt osztályharcos radikalizmusát. A politikai egység megteremtése együtt járt a belső és külső ellenségkép, a magyar és a román „reakció” megteremtésével. „Aki nem érti meg azt, hogy új világ küszöbén állunk, aki el akarja gáncsolni a népi erők feltörekvését és a népjogok érvényesülését – figyelmeztetett Kurkó Gyárfás – , azokkal más nyelven fogjuk megértetni igazunkat.” A magyar társadalom megtisztulását kisebbségvédelmi megfontolásból is szükségesnek tartották, mert „csak így lehetünk egyenlő fegyvertársai a román nép demokratikus tömegeinek – szölt Csákány Béla figyelmeztetése – és csak így érdemeljük ki az életre való jogunkat.”¹⁵⁹ A „demokratikus” magyar egységet a politikai nevelés útján akarták elérni, amely feladat a szervezet keretében létrehozott különböző bizottságokra hárult.¹⁶⁰ Ennek ideológiai alapját a „magyar demokratikus” hagyományokból merítették. Így vált a „haladó magyar demokratikus hagyomány” kulcsfontosságú szereplőjévé: Dózsa György, Rákóczi György, Kossuth Lajos és Petőfi Sándor.

Az MNSZ a magyar társadalom mobilizációja érdekében két eszközt alkalmazott: a „kényszer-aktivizmust” és a jogvédelmet. Az MNSZ kötelezővé tette a politikában való részvételt minden magyar nemzetiségű állampolgár számára, amelynek eszmei gyökereit a két világháború között kidolgozott népszolgálati elvben kereshetjük: „Ma a közeleti munka mindenki számára parancs.” – hangzott el a felhívás Csákány Béla, az MNSZ Végrehajtó Bizottsága tagjának részéről.¹⁶¹ A tagtoborzás „aki nem velünk, az ellenünk”¹⁶² szlogen hangoztatásával folyt, de a csatlakozóknak az MNSZ védelmet ajánlott fel a hatósági visszaélések megakadályozása esetén vagy azok kivizsgálása során.¹⁶³ A későbbi események azt bizonyítják, hogy a magyar társadalom leginkább az MNSZ-nek az érdekvédelmi funkciójával azonosult. Azonban a kezdetektől mindenkit óvva intettek attól, hogy az MNSZ-t panaszirodává alakítsák át. Szemlér Ferenc ezt a felfogást a következőképpen fejezte ki: „A politikai szervezet többé már nem panasziroda, ahol kiváltságos urak tetszésük szerint járnak közbe az egyéni sérelmek ügyében, hanem küzdő szervezet, ahol a közösség jogainak kiharcolása árán érhető el csupán az egyéni sérelmek megszüntetése is.”¹⁶⁴ Intézményi szempontból vizsgálva a kérdést, az MNSZ nem is válhatott „panaszirodává”, mert a szervezetből hiányzott az a strukturális elem, pl. a jogügyi bizottság,¹⁶⁵ amelyek a sérelmek orvoslásával

158 Lásd a kolozsvári kongresszuson elhangzott szervezeti beszámolókat, 9. sz. irat.

159 *Népi Egység*, 1944. október 31.

160 Lásd a november 3-i körlevélben a bizottságok feladatát, 6. sz. irat.

161 *Népi Egység*, 1944. október 27.

162 JÉAKGY, K. 114. Böződi György visszaemlékezése. 101–102. f.

163 Az MNSZ-szervezetek alakuló közgyűlésein a felszólalók többsége a sérelmek orvoslását kérte az MNSZ-től, amelynek a szervezet többek között azzal tett eleget, hogy településenként jegyzőkönyvet vet fel és családonkénti pontos kimutatást készített a magyarokat ért állatrekvirálásokról. *Népi Egység*, 1944. november 2., 8., 10., 14.

164 *Népi Egység*, 1944. november 14.

165 Lásd a novemberi körlevelet és az MNSZ szervezeti felépítését ábrázoló rajzot. Ez utóbbi megtalálható: ANIC, f. CC al PCR, Secția Organizatorică, d. 49/1945. 4. f. Tóttóssy idézet munkájában tévesen tünteti fel azt, hogy az MNSZ már a megalakulás idején jogi és közigazgatási bizottságot hozott volna létre. *Tóttóssy*, 2005. II. kötet. 119. p.

foglakozott volna. Ez nem zárta ki azt, hogy az MNSZ egyes településeken jegyzőkönyveket vegyen fel a magyarság sérelmeiről. A kormány „demokratikus” tagjaihoz eljuttatott jegyzékében¹⁶⁶ és a gyűléseken megfogalmazott határozati javaslatokban¹⁶⁷ a magyarságot ért jogsérelmek orvoslását, valamint a kulturális, a nyelvhasználati jogok biztosítását kérték számon. A jogegyenlőségen – az RKP platformtervezetével egybehangzón – valójában az általános emberi jogok biztosítását értették, amely a napi politikai gyakorlatban a magyarságot hátrányosan érintő intézkedések eltörlésének a követelését jelentette, vagyis egy folyamatos ellenzéki magatartást a „reakciós” kormányokkal szemben. A jogkövetelés egyetlen esetben sem haladta meg az RKP-nak a nemzetiségi kérdés rendezésére vonatkozó állásfoglalásait, terveit, vagy a marxi-lenini nemzetiségi politikából következő kulturális és nyelvhasználati jogokat. Az általunk feldolgozott levéltári forrásokban és a témában megjelent szakirodalomban csak egyetlen olyan utalást találtunk, amely szerint az MNSZ részt vett volna a Nemzetiségi Statútum kidolgozásában.¹⁶⁸ Feltételezésünk szerint a korabeli sajtóban azért nem láthattak napvilágot az együttműködésről szóló hírek, mivel ez azt a gyanút keltette volna, hogy az MNSZ együttműködik azzal a „reakciós” Rădescu-kormánnyal, amelynek fennmaradása éppen a statútum megjelenésének időpontjában vált kétségessé. Ebből is arra lehet következtetni, hogy az MNSZ a kisebbségpolitikai elképzeléseit a többségi pártvezetéssel, az RKP-val egyeztetve, illetve annak magyarságpolitikáján belül fogalmazta, fogalmazhatta meg.

Az MNSZ a romániai magyar politizálást nemcsak a „demokratikus” erőkkel való együttműködésre alapozta, hanem a román néppel való „őszinte együttműködés” kialakítására törekedett. Ez utóbbi cél megvalósítása érdekében a két nép történelmében olyan szimbólumteremtő eseményeket és személyeket keresett, amelyek a két nép közös küzdelmét, sorsát voltak hivatottak alátámasztani. Így vált az 1437-es bábolnai felkelés, a Dózsa György-féle parasztháború, a Horea, Cloșca és Crișan vezette román lázadás és nem utolsósorban az 1948/49-es magyar szabadságharc a román és a magyar nép összetartozásának szimbólumaivá.

Az MNSZ politikusai nyíltan nem beszéltek a határok kérdéséről, a revíziót és a második bécsi döntést elítélték, hisz az – szerintük – nem Erdély népeinek érdekeit szolgálta. Erdély kérdése mégsem vált tabuvá, és éppen az 1944 novemberében bevezetett észak-erdélyi szovjet katonai közigazgatás biztosított lehetőséget arra, hogy Erdély „bekapcsolásának” feltételeként rávilágítsanak a nemzetiségi jogegyenlőség mielőbbi biztosítására.¹⁶⁹

---

166 Az MNSZ központi vezetőségének memoranduma Gheorghe Vlădescu-Răcoasa nemzetiségügyi miniszterhez és Petru Groza miniszterelnök-helyetteshez. Brassó, 1944. november 14. ANIC, f. 27., VPM, d. 136/1944. 10–13. f.

167 Lásd a 10. számú iratot.

168 Lásd Csákány Béla kijelentését az MNSZ és az RKP legfelsőbb vezetése között tartott 1946. május 17–18-i értekezletén. Az értekezlet jegyzőkönyvét közli: *Nastasă*, 2002. 283. p.

169 Az MNSZ bukaresti szervezetének december 17-én tartott ülésén elfogadott határozat. Közli: *Töttössy*, 2002. II. kötet. 120–122. p.

Az MNSZ észak-erdélyi szervezkedése

Az MNSZ brassói központjának 1944 októberében csak három észak-erdélyi megyében sikerült leraknia a szervezet alapjait, míg a többi megye területén az egykori MADOSZ tagok ragadták magukhoz a kezdeményezést. A dél-erdélyi körülményekhez képest – látszólag – szabadabb politikai viszonyok közepette a különböző csoportok a politikai célok tekintetében is „merészebb” tervekkel foglalkoztak. A Marosvásárhelyen létrehozott Magyar Demokrata Szövetség szervező bizottsága az október 15-én kiadott felhívásában egy, a Székelyföld egészére kiterjedő regionális érdekképviseleti szervezet megalakítását vetette fel, annak érdekében, hogy a terület számára „»teljes közigazgatási, törvénykezési és kulturális szabadságot«”¹⁷⁰ vívjon ki. A politikai önkormányzat gondolatát fogalmazta meg Daday Lóránd, Dés város megbízott polgármestere is a MADOSZ Szolnok-Doboka megyei tagozatának 1944. november 26-ai újjáalakuló ülésén: „Ez az út [mármint a MADOSZ útja – N.M.Z.] nem vezet rothadt királyságokhoz, sem magyarhoz, sem románhoz, hanem az erdélyi népek közös öncélú és önkormányzatú szabad köztársaságához.”¹⁷¹

A MADOSZ kolozsvári „zászlóbontására” október 22-én került sor. A szervezőbizottságnak az ismert Balogh Edgáron és Kós Károlyon kívül több, addig kevésbé ismert, de illegalista múlttal rendelkező személy is tagja lett, többek között Szepesi Sándor szabó, Hadházi Samu hóstáti földész, Mezei Lajos vasutas és Fodor Pataky Ádám kisiparos. Elnökül Kós Károlyt választották meg, aki azonban az EMGE-ben és a Mezőgazdasági Akadémián betöltött tisztségei miatt alig vett részt a vezetésben, a tényleges irányítás „egy kéttagú politikai titkárság gyakorolta Balogh Edgár¹⁷² és Sály István személyében – áll egy korabeli szemtanú feljegyzésében –, valamint egy több, bizonytalan számú tagból álló intézőbizottság.”¹⁷³ Mivel az MNSZ brassói központját a november 12-én bevezetett szovjet katonai közigazgatás megakadályozta abban, hogy az egymástól függetlenül szervezkedő különböző észak-erdélyi madoszos csoportokat közvetlenül az irányítása alá vonja, ezért a MADOSZ kolozsvári tagozatára, illetve az Észak-Erdélybe delegált Bányai Lászlóra hárult az a feladat, hogy a Brassóból érkező utasításoknak megfelelően „örkődjenek” a politikai irányvonal betartása felett.¹⁷⁴

A politikai irányvonal módosulása

Az MNSZ észak-erdélyi politikai irányvonala nem minden esetben felelt meg a brassói központ politikai irányvonalának. Ugyanis a második bécsi döntést

---

170 Nagy-Vincze, 2004. 66. p.

171 JEAKEY, Méliusz József hagyatéka.

172 A Méliusz Józsefnek 1945. január 4-én címzett levelében Balogh Edgár az MNSZ kolozsvári és Kolozs megyei ügyvezető elnökéként mutatkozott be. JEAKEY, Méliusz József hagyatéka.

173 Az észak-erdélyi politikai helyzetet bemutató iratot közli: Vincze, 1999/b. 59. p.

174 A kolozsvári madoszos csoport már októberben magának vindikálta a pártirányítást Észak-Erdélyben. Ezt támasztja alá *Világosság* október 28-i számában megjelent felhívás, amelyben a kolozsváriak a „A romániai Magyar Dolgozók Szövetsége észak-erdélyi újjászervező bizottsága” megnevezést használták.

követő négy évben, de legfőképpen a szovjet katonai közigazgatás alatt kialakult hatalmi vákuum idején Észak-Erdélyben egy sajátos magyar baloldali irányvonal jött létre, amely politikai tapasztalat a későbbiek folyamán számos konfliktust idézett elő az MNSZ politikai irányvonalának meghatározása körül kirobbant viták alkalmával. (A dél-erdélyitől eltérő politikai irányvonal kialakulását az is jelezte, hogy az észak-erdélyi MADOSZ tagozatok 1944 végén felvették ugyan az MNSZ megnevezést, ellenben – a november 3-i szervezeti utasítástól eltérően – kihagyták a „Romániai” megjelölést. Ezt akár taktikai engedménynek is nevezhetnénk, hiszen a terület szovjet katonai közigazgatás alatt volt.) A Vörös Hadsereg és a román csapatok bevonulása előtti hetekben, de főképpen a szovjet katonai közigazgatás négy hónapja alatt Észak-Erdélyben a közigazgatás a baloldali pártok kezébe került. A hatalom új képviselői úgy értékelték pozíciójukat, hogy a román és a magyar állami főhatalom hiányában, illetve a II. Ukrán Front parancsnokától, Malinovszkij marsalltól nyert felhatalmazás alapján állami feladatok ellátására kaptak megbízatást.¹⁷⁵ Vagyis helyzetüket úgy értékelték, hogy részt vesznek a hatalomgyakorlásban, és ennek megfelelően nem csak végrehajtják a jogszabályok előírásait, hanem maguk is jogszabályokat alkotnak. Az ideiglenes helyhatósági választások, vagy az önkormányzati választások lebonyolítását szabályzó rendelkezések¹⁷⁶ biztosították a magyar lakosság arányos képviseletét a közigazgatásban és az új rendvédelmi szervezetben (néprendőrség, népcsendőrség), sőt egyes megyékben a magyar nyelvet második hivatalos nyelvként ismerték el.¹⁷⁷ A terület feletti szuverenitás kérdésének a tisztázatlansága arra készítette a magyar baloldal számos képviselőjét, hogy autonomista jellegű elképzeléseket fogalmazzanak meg. Alapul véve a korabeli magyar közigazgatás-jogi szakterminológiát, megállapíthatjuk, hogy ezek a tervek a decentralizáció és a dekoncentráció elemeit olvasztották egybe. Ennek megfelelően a legmerészebb elképzelések a politikai önkormányzat kialakítására, vagyis a törvényhozói hatalom megszerzésére irányultak, míg mások – elvetve a román államnak a két világháború közötti centralizációs állampolitikai gyakorlatát – az adminisztratív döntések előkészítésében, azok meghozatalában és végrehajtásában való részvételt fogalmazták meg.¹⁷⁸ A politikai önkormányzat tervét a leghatározottabban az SZDP magyar tagozata támogatta,¹⁷⁹ az RKP észak-erdélyi vezetősége körében pedig voltak olyan személyek, akik meggyőződésből, vagy ideiglenesen és taktikai okokból, az adminisztratív önkormányzat,¹⁸⁰

---

175 Lásd az ODA Észak-Erdélyi Központi Tanácsadó Testületének 1944. december 28-i határozatát. Az iratot közli: *Nagy-Vincze*, 2004. 223. p. Az újonnan kinevezett köztisztviselők a legtöbb esetben nem tekinthetők „hivatásos közszolgnak”, nagy részük nem rendelkezett a közfeladatok ellátásához szükséges szakképzettséggel és tapasztalattal.

176 Az ODA Észak-Erdélyi Központi Tanácsadó Testülete 1945. januárjában egy tervezet dolgozott ki az önkormányzati választások lebonyolítására vonatkozólag, amely elaborátumot a februárban megtartott ODA észak-erdélyi konferenciáján el is fogadtak. *Nagy-Vincze*, 2004. 90. p.

177 Maros-Torda vármegye prefektusa, dr. Victor Groza (Petru Groza testvére) az 1945. január 22-én, míg Kolozs vármegye prefektusa, Vasile Pogăceanu az 1945. február 10-én közzétett rendeleteikkel szabályozták a nyelvhasználat kérdését.

178 Bővebben lásd *Nagy-Vincze*, 2004.

179 Lásd a nemzetiségi törvény kapcsán megfogalmazott levelüket.

illetve a dekoncentráció irányába mutató terveket fogalmaztak meg, vagy tártak a kormány tagjai elé.¹⁸¹

Azt a tény sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy míg az októberi 16-ai brassói ülés alkalmával nem lehetett alapozni Magyarország támogatására, addig az észak-erdélyi magyar baloldal számára a Debrecenben megalakult Ideiglenes Kormány úgy a terület jövője, mint pedig a romániai magyar nemzetiségi kérdés rendezése és politikai irányvonalának meghatározása szempontjából csak pozitív üzenettel bírt. A „szálasista”, „horthysta” „bűnös” magyar múlt helyébe a „demokratikus” Magyarország realitása lépett. Ezt a felismerést tükrözte vissza Simó Gyulának, az RKP Észak-Erdélyi Tartományi Bizottsága tagjának a hivatalos levele, amelyet 1945. február 2-án intézett a Debrecenben tartózkodó MKP vezetőségéhez: „mostantól kezdve a lehető legszorosabb kapcsolatban maradhatunk kölcsönösen támogatva egymást a *közös történelmi céljaink* mielőbbi elérésére.”¹⁸² [*Kiemelés – N.M.Z.*]

A román közigazgatás kiutasítása és a „látszatautonómia”, a szovjet katonai közigazgatás viszonyai közepette létrehozott regionális jellegű közigazgatási szervezetnek, mint például az ODA Észak-Erdélyi Központi Tanácsadó Testületének, az ODA Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottságának működése az észak-erdélyi MNSZ-es szervezkedésnek is nagyobb mozgásteret biztosítottak. Ez a nagyobb mozgáster megnyilvánult a politikai célkitűzések megfogalmazásában is.

Az MNSZ Észak-Erdélyben is a romániai magyar közösség egészének a politikai és társadalmi reprezentánsaként lépett fel. Ennek nyomait a korábbi erdélyi politikai mozgalmakban is megtaláljuk, de az MNSZ esetében a baloldali pártokra jellemző intézményépítési gyakorlat, a „demokratikus centralizmus” elve valósult meg. Az MNSZ nem új intézményeket hozott létre, hanem a már meglévők közül vont fokozatosan néhányat az ellenőrzése alá. A politikai védelemre a magyar intézményeknek is szükségük volt, mivel vezető testületi tagjaiknak egy része 1944 őszén elmenekült, mások az NKVD fogságába estek,¹⁸³ a helyben maradtak nem exponálták magukat, vagy – az esetek többségében – persona non gratanak számítottak a hatalom új képviselői számára. Nem lehetett figyelmen kívül hagyni azt a tényezőt sem, hogy a román baloldali pártok a szeparatizmus vádjával támadást intéztek egyes magyar intézmények ellen. „Tervszerű rohamok indultak egymás után a magyar intézmények ellen. [...] támadták az EMGÉ-t, hogy miért nem válik a románság szervezetévé is...” – olvashatjuk egy korabeli szemtanú

180 Simó Gyula a MADOSZ kolozsvári szervezetének október 22-i alakuló közgyűlésén a következő kijelentést tette: „Kivánjuk, hogy Erdély egyszer végre valóban az erdélyieké legyen s mi magunk dolgozhassunk Erdély népeinek boldogabb jövője és együttműködés érdekében.” *Világosság*, 1944. október 23.

181 Az Országos Demokrata Arcvonal Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottsága egy memorandumot intézett a román kormányhoz, amelyben kérték, hogy Kolozsvár székhellyel állítsanak fel egy, a miniszterelnökség mellé rendelet államtitkárságot, amelynek a személyzetét az észak-erdélyi ODA Végrehajtó Bizottsága biztosítaná. A memorandumát Vescan Teofil nyújtotta át és mutatta a román Minisztertanács március 13-i kolozsvári ülésén. A memorandumot közli: *Nastasă*, 2002. 72–74. p.

182 PIL, az MKP Külügyi Bizottsága, fond 274/10. 103. iratcsomó 17. f.

183 Teleki Bélát, az EMGE elnökét az NKVD tisztjei letartóztatták és elhurcolták Kolozsvárról. Azért tartóztatták le, mert ő volt az Erdélyi Párt elnöke.

feljegyzésében.¹⁸⁴ (A háttérben valójában gazdasági érdekek húzódtak meg: így akartak hozzájutni a magyar intézmények vagyonához.) A vezetőszerék az illető intézmények rendkívüli közgyűlésének¹⁸⁵ döntése nyomán kaptak törvényes színezetet. Többek között így nyert felhatalmazást az EMGE vezetésére egy ötös direktórium a gazdaszervezet 1944. december 17-ére összehívott rendkívüli közgyűlésétől. A jelölő bizottság előterjesztésére a rendkívüli közgyűlés például az ötös direktórium elnökének Kós Károlyt, direktórium tagnak Fodor Pataky Ádámot, a választmányba pedig Mezei Lajos vasutast választotta be. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület 1945. február 2-i választmányi ülésén Balogh Edgárt elnöké, Kiss Jenőt pedig főtítkárrá választották meg. Az itt felsorolt személyek mindegyike vezető pozíciót töltöttek be az MNSZ kolozsvári vagy Kolozs megyei szervezetében, de a későbbek folyamán ott találjuk őket az MNSZ országos vezetőségében is.

Ezzel megvalósulni látszott az az elképzelés, hogy „Erdély magyarságának egységes társadalmi és politikai képviselője legyen”,¹⁸⁶ de ennek a működését már a kortársak is megbírálták. Ugyanis olyan személyeket jutattak be az intézmények vezetőségeibe, akiket a többirányú elfoglaltságuk és a különböző „igazgatósági tagság”-gal járó kötelezettségeik megakadályozták abban, hogy az adott intézményekben eredményes munkát fejtessenek ki.¹⁸⁷ Ugyanakkor a munkások és paraszti származásúak esetében hiányzott a szaktudás és a kellő szakmai gyakorlat.¹⁸⁸ A felügyelet kiterjesztése együtt járt volna az intézmények eredeti rendeltetésének a megváltoztatásával. A valóságban ez az intézményi integráció a demokratikus centralizmus elve alapján végrehajtott közvetett központosítást jelentett. Ezt támasztja alá az MNSZ észak-erdélyi politikai bizottságának¹⁸⁹ határozata, amelynek értelmében az EMGE „átengedi a Mezőgazdasági Kamarának minden volt kamarai ügykörét és vagyonát” s a továbbiakban „mint magyar mezőgazdasági kultúrintézet” mezőgazdasági tanfolyamokat szervez és „segítséget nyújt a Mezőgazdasági Kamara irányító munkájához.”¹⁹⁰

Politikai védelmet remélt az MNSZ-től a falvak magyar lakossága is. A panaszosok rendszeresen felkeresték az MNSZ irodáit, ahol minden esetben

184 Vincze, 1999/b. 61. p.

185 Ez a legtöbb esetben az illető intézmény Kolozs megyei tagságának összehívást jelentette. Lásd például az EMGE 1944. december 17-i rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyvi kivonatát. A jegyzőkönyvet közli: *Erdélyi Gazda*, 1944. december 25. 73. évf. 10. sz. 375. p.

186 A kijelentés Balogh Edgártól származik. *Világosság*, 1944. november 30.

187 Nagy-Vincze, 307 p. Talán Balogh Edgár személye érzékelteti legjobban ezt a problémát: a *Világosság* főszerkesztője, az MNSZ Kolozsvár és Kolozs megyei szervezetének ügyvezető elnöke, az ODA KTT-nek a tagja volt.

188 Fodor Pataky Ádám és Mezei Lajos esete a legkirívóbb.

189 A jegyzőkönyvekben nem tüntették fel az észak-erdélyi megjelölést, de a testület funkciója egyértelmű volt, az országhatárok rendezéséig a kolozsvári MNSZ szervezetnek kellett átvennie az észak-erdélyi MNSZ tagozatok irányítását, és meghatározni a követendő politikai irányvonalat. Ezt támasztja alá a már korábban ismertetett irat, amely szerint az MNSZ észak-erdélyi tagozatának központi székhelye Kolozsváron található. Lásd a rajzot: ANIC, F. CC al PCR, Secția Organizatorică, d. 49/1945. 4. f.

190 JEAKGY, Méliusz József hagyatéka. Az iraton nincs feltüntetve az ülés napja, ellenben a határozat szövegéből arra lehet következtetni, hogy 1944. decembere végén vagy 1945. január elején kerülhetett sor az összejövetelre.

hivatalos jegyzőkönyvet vettek fel a sérelmekről.¹⁹¹ Az MNSZ iránti bizalom nem volt alaptalan. Ugyanis az észak-erdélyi MADOSZ/MNSZ szerveztek újjászervező bizottságai részéről kibocsátott kiáltványok és a sajtóban megjelent nyilatkozatok – a dél-erdélyiektől, de főképpen a brassói vonaltól eltérően – kivétel nélkül nagy hangsúlyt fektettek a magyar „nemzeti” érdekek védelmére. A MADOSZ kolozsvári szervezete kiáltványában ígéretet tett, hogy megvédi „az itt élő magyarság [az erdélyi magyarság – N.M.Z.] minden nemzeti jogát”¹⁹² [Kiemelés – N.M.Z.] A Szatmár megyei MNSZ kiáltványában még konkrétan fogalmazott: „Célunk: Egy demokratikus országban [vagyis nem mondja ki, hogy Románián belül – N.M.Z.] a magyarság jogainak minden vonatkozásban való feltétlen biztosítása.”¹⁹³

Az MNSZ észak-erdélyi politikusi új alapokra akarták helyezni a romániai magyar közösség és a román állam közötti viszonyrendszert, valamint a kisebbségek jogainak a szavatolását. Úgy vélekedtek, hogy a magyar lakosságnak részt kell vennie a társadalmi változások előkészítésében, amelyet a baloldali pártok fogalmaztak meg, ám ennek fejében teljes jogegyenlőséget követeltek, valamint azt, hogy a magyarság számarányának megfelelően képviselést kapjon a kormányban. Az MNSZ észak-erdélyi politikai bizottságának 1945. február 5-én elfogadott határozata értelmében az MNSZ továbbra is együttműködik a demokratikus pártokkal, ellenben ezt feltételekhez kötötték. Egyrészt kijelentették, hogy az MNSZ „nyílt állásfoglalást kíván a nemzetiség teljes egyenjogúsítása terén”. Másrészt leszögezték, hogy „az MNSZ részt kíván venni az ODA nemzetiségi tervezetének elvi és gyakorlati kidolgozásában.”¹⁹⁴ A határozat ez utóbbi pontjának megvalósítása érdekében az MNSZ észak-erdélyi politikai- és végrehajtó bizottságának március 7-i ülésén egy olyan előterjesztést fogadtak el, amelynek értelmében az ODA Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottsága¹⁹⁵ Jogügyi és Nemzetiségi Ügyosztálya március 10-ei értekezletének fő feladata „a nemzetiségi törvényre vonatkozó irányelvek megállapítása és [az] erre vonatkozó javaslatok kidolgozása” kell legyen.¹⁹⁶ Ez valójában a már egy hónapja érvénybe lépett Nemzetiségi Statútum elutasítását jelentette. A jogkiterjesztés tekintetében ez csak a dél-erdélyi viszonyok közepette jelentett fejlődést, Észak-Erdélyben – a szovjet katonai közigazgatás időszakában – sokkal szélesebb körben biztosították a nemzetiségi jogokat. Az észak-erdélyiek határozott álláspontja az adott belpolitikai változások közepette

191 A kolozsvári irodában felvett jegyzőkönyvek egy részének hitelesített másolatai megtalálhatóak: PIL, Simó Gyula hagyatéka, 937. f., 11. őrzési egység (a továbbiakban ő. e.).

192 A kétoldalas *Magyarok!* című kiáltványt több ezer példányban nyomtatták ki, és egész Észak-Erdélyben, illetve Magyarországon is terjesztették. Soó Tamás közlése. A kiáltványt a *Világosság* 1944. november 22-i számában is közzétette.

193 REL., I. 1. c. 465. *Magyar testvér!* c kiáltvány. Ezúton köszönjük Vincze Gábornak, hogy rendelkezésünkre bocsátotta az iratot.

194 PIL, Simó Gyula hagyatéka, 937. f. 11. ő. e. 1. f.

195 Az 1945. február 12–15. között Kolozsváron ülésező észak-erdélyi megyék kiküldöttei kezdeményezték az ODA VB létrehozását, amely a felmerülő kérdések szabályozása végett Észak-Erdély területén közigazgatási és jogalkotási feladatokat látott volna el. Nagy-Vincze, 2004. 78-91. p.

196 Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj (Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, továbbiakban – ANDJ CJ) f. 26. Uniunea Populară Maghiară, Organizația județeană Cluj 1945–1950, (továbbiakban – UPM, Org. jud. Cluj). d. 1/1945. 381. f.

még nagyobb jelentőséggel bírt. Ők valójában nem a március 6-án hatalomra jutott baloldali Groza-kormánytól várták a magyarság kérdéseinek a megoldását, hanem feltételeket szabtak, és azok elérés érdekében tárgyalni akartak a kormánnyal.

Az MNSZ észak-erdélyi végrehajtó bizottsága a Minisztertanács március 13-i – Kolozsvárra kihelyezett – ülésén Memorandumot nyújtott át a kormánynak, amelyben többek között mint a Groza-kormány „*munkatárs*”-a a magyar lakosság számarányának megfelelő kormányzati pozíciókat, Észak-Erdély számára adminisztratív önkormányzatot, széles körű kulturális jogokat, teljes jogegyenlőséget és új nemzetiségi törvényt igényeltek, valamint követelték a közigazgatásban a proporionalitás elvének az érvényesítését és Erdélyben a magyar nyelv hivatalos nyelvként való elismerését.¹⁹⁷ A memorandumban az MNSZ-nek az érdekvédelmi funkcióját emelték ki, a tömegszervezeti szerepéről nem ejtettek szót: „Az MNSZ céljainál és szervezeti jellegénél fogva elsősorban arra hivatott, hogy a magyar nép egyenjogúságáért és sajátos kultúrérdelkeinek biztosításáért küzdjön.”¹⁹⁸ Ez eltért az RKP központi vezetésének, illetve az MNSZ dél-erdélyi szervezetének az álláspontjától. Ezt igazolja Bányai Lászlónak a *Népi Egység* 1945. március 27-i számában megjelent észak-erdélyi úti beszámolója, amelyben a beadvány egyes pontjait úgy ítélte meg, hogy „nem a nemzeti jogegyenlőség haladószerű megvalósítását szolgálja”.

Az MNSZ észak-erdélyi szervezete a román közigazgatás március 6-i visszatérése után is bírálta a Nemzetiségi Statútumot. Ugyanis az országon belüli jogegység megteremtése érdekében 1945. április 4-én kiadott közigazgatási törvény¹⁹⁹ – a Nemzetiségi Statútum rendelkezéseivel szöges ellentétben – a közigazgatásban kizárólag a román nyelvhasználatot ismerte el. Az MNSZ Kolozs megyei szervezete ezért 1945. április 22-én azzal a kéréssel fordult az igazságügyi tárca vezetőjéhez, Lucrețiu Pătrășcanuhoz, hogy Kolozs megye prefektusának 847/1945. évi nyelvrendeletét emeljék törvényerőre.²⁰⁰ A kérést azzal indokolták, hogy a Nemzetiségi Statútum nem szabályozta kellőképpen a közigazgatási hatóságok és igazságszolgáltató szervek belső nyelvhasználatát. A jogszabály legfőbb hiányosságát abban látták, hogy az „nem ír elő semmilyen szankciót azokkal szemben, akik nem tartják be rendelkezéseit.”²⁰¹

A különállás időszaka alatt Észak-Erdély illetve Erdély hovatarozásának a kérdése váltotta ki a legnagyobb ellentétet az MNSZ észak-erdélyi szervezetén belül. A MADOSZ kolozsvári és vidéki újjászervező bizottságának november 23-ai ülésén²⁰² felszólaló Kós Károly szerint „a legígéretesebb megoldást” egész Erdély önállósága jelentené. Az ott jelenlévő dél-erdélyi MNSZ kiküldött, Bányai László

---

197 Közli: Nagy – Vincze, 2004. 336–341. p.

198 Uo. 336. p.

199 Vincze, 1994. 28. p.

200 A jogszabály 3. szakasza kimondta: „Kolozsvár és Kolozs megye területén a hivatalos nyelv mind a román, mind a magyar nyelv.” A rendeletet közli: Joó Rudolf *beszélgetése...*, 1983. 119–129. p.

201 *Nastasă*, 2002. 85. p.

202 Ezen alkalommal vették fel az MNSZ megnevezést, ellenben kihagyták a „Romániai” megjelölést.

a régió különállását csak ideiglenesnek tekintette, amely az ODA vezette kormány hatalomra kerülése után megszűnik.²⁰³ A néhány nap múlva megjelent cikkében Bányai Erdély önállóságát azért sem tartotta reálisnak, mert véleménye szerint a jövő „a gazdaságban is egymásra utalt dunai és balkáni népek demokratikus államszövetsége” felé mutat.²⁰⁴ A későbbiek folyamán Balogh Edgár lesz az, aki a „Duna-menti együttműködés”, a „dunai államszövetség” egyik legfőbb propagálója lesz. Ez az eszme – csakúgy mint korábban Kossuth vagy Jászi esetében – egyfajta védekezési mechanizmusként működött, amelytől azt remélték, hogy megvalósulása esetén majd megátolja a térség államai közötti konfliktusokat, és biztosítja a nemzetiségek teljes jogegyenlőségét.²⁰⁵

Nem csak az MNSZ, hanem az észak-erdélyi magyar baloldal tagjainak körében is nagy felháborodást váltott ki Balogh Edgárnak a *Világosság* 1945. január 25-i számában napvilágot látott *A szovjet-magyar fegyverszünet megkötése után* című írása. Az ominózus vezércikkben Balogh „leleplezi” a tényekkel számolni nem tudó vagy nem akaró magyar „sovinisztákat”, és a fegyverszüneti feltételeket úgy ítélte meg, mintha Észak-Erdély végleg Romániához került volna. Ráadásul az MNSZ kolozsvári kerületi szervezetei ülésein „*Éljen a demokratikus Erdély, a demokratikus Romániában*” jelszót hirdette, olvashatjuk egy korabeli szemtanú tájékoztatójában.²⁰⁶ Ezt a magatartást az észak-erdélyi magyar baloldal egyes tagja nem fogadták el. Az álláspontok tisztázása érdekében február 5-én zárkörű megbeszélésre gyűltek össze az észak-erdélyi magyar baloldal egyes képviselői. Az ülésen a kommunista párt részéről Simó Gyula és Jordáky Lajos, a szakszervezetek részéről Veress Pál, az MNSZ részéről pedig Demeter János, Csögör Lajos, Nagy István, Sárny István, Balogh Edgár és Mezei Lajos vett részt. A felek végül határozatilag kimondták, hogy „a magyarság Észak-Erdély kérdésében a román–oros fegyverszüneti feltételek alapján áll.”²⁰⁷ [Kiemelés – N.M.Z.] Ilyen értelmű határozatot fogadott el az MNSZ észak-erdélyi politikai bizottsága is még az aznap megtartott ülésén: „1. Észak-Erdély jogi helyzetét jelenleg a szovjet–román fegyverszüneti egyezmény határozza meg. [...] Az MNSZ semmilyen állásfoglalást nem vállalhat, amely a fegyverszüneti egyezmény pontjai, akár a Vörös Hadsereg részéről lehetővé tett észak-erdélyi demokratikus önkormányzaton túlmenően kötelezné.”²⁰⁸ Erdély hovatartozásának kérdésében felszínre került ellentétek is jelezték, hogy Észak-Erdélyben az MNSZ nem formálhat magának kizárólagos jogot a magyarság politikai megszervezésére. Az MNSZ-nek Észak-Erdélyben el kellett fogadnia, hogy az RKP, az SZDP és a szakszervezetek helyi magyar vezetői maguk

203 Nagy–Vincze, 2004. 68. p.

204 *Világosság*, 1944. november 28.

205 Balogh Edgár „túlfűtött” optimizmusáról tanúskodik a *Világosság* 1945. május 27-i számában megjelent *Kelet-európai körkép* című írása is. Miután megállapítja, hogy a Kelet-Európában kibontakozó „testvéri” együttműködést immáron Szovjetunió jelenléte biztosítja, értelmetlen előhozakodni a nemzetiségi sérelmekkel: „Ne is ragadjunk bele az erdélyi kis gondok-bajok sorába.”

206 Vincze, 1999/b. 65. p.

207 Vincze, 1999/b. 65. p.

208 PIL, Simó Gyula-hagyatéka, 937. f. 11. ó. e. 1. f.

is részt akartak venni a magyarság politikai célkitűzéseinek meghatározásában. Éppen ezért az RKP Kolozs Tartományi Bizottságának május 4-i értekezletén Balogh Edgár kérte annak tisztázását, hogy a magyar ügyekben az SZDP vagy az MNSZ járhat-e el.²⁰⁹ Erre azonban már csak az új belpolitikai helyzetben került sor.

A szovjet külügyi népbiztos-helyettes, Visinszkij február végi romániai látogatása, Petru Groza miniszterelnöki kinevezése és a március 8–9-i Groza–Sztálin táviratváltás után Észak-Erdélybe visszatérhetett a román közigazgatás. A Groza-kormány és a román társadalom egységesen úgy értelmezte a helyzetet, hogy az észak-erdélyi román közigazgatás ügyének rendezése egyúttal a határkérdés lezárását is jelentette. Az RKP Észak-Erdély „visszatérését” politikai tőkéjének erősítésére használta fel, hiszen az ami a „reakciós kormányok” és Manui-gárdák atrocitásai miatt nem valósulhatott meg, az most a „demokratikus” erők hatalomra jutása után azonnal bekövetkezett. Észak-Erdély „bekapcsolódása” és a belpolitikai változások immáron szükségessé tették az MNSZ újjászervezését és a politikai célok újbóli meghatározását. Erre az 1945. május 6. és 13. között Kolozsváron megtartott kongresszuson került sor.

A szervezeti egység megteremtése és a politikai célok meghatározása

Az MNSZ kolozsvári kongresszusának (1945. május 6–13.) résztvevőire hárult az a feladat, hogy a kongresszusi határozat pontjai és az új szervezeti szabályzat megfeleljenek a szövetség kétirányú elkötelezettségének, vagyis kielégítsék a tömegszervezeti és az érdekvédelmi funkcióból fakadó elvárásokat.

Tömegszervezeti funkció

A kongresszus alkalmával elfogadott szervezeti szabályzat hű foglalatja volt az MNSZ politikai célkitűzésének. Az első szakaszban lefektették, hogy a „Romániai Magyar Népi Szövetség a romániai magyar nép demokratikus politikai szervezete.”²¹⁰ [Kiemelés – N.M.Z.] Vagyis a romániai magyarság egyetlen politikai-érdekképviseleti szervezete, és ebből adódóan csak egyedül ő közvetíthet a magyarság és romániai politikai pártok, ill. a román államhatalom között, valamint nemzetközi szinten is az MNSZ a magyarság egyedüli képviselője. Így a szervezeti szabályzat értelmében az országos nagygyűlés volt hivatott „a romániai magyarságot érintő minden vonatkozásban az irányelveket megállapítani”. [Kiemelés – N.M.Z.] Tehát az országos nagygyűlés határozatai nem csak a párttagok számára voltak kötelező jellegűek, hanem az egész romániai magyarságra vonatkoztak. Azonban az MNSZ nem rendelkezett közhatalmi jogosítványokkal, ebből kifolyólag nem hozhatott a magyar társadalom egészére vonatkozó, kötelező jellegű döntéseket, határozatokat sem. Ilyen, kényszerítő erővel bíró döntéseket csak a köztestületek (a kormány, a parlament és a regionális vagy helyi hatóságok) hozhattak. A pártok döntései,

209 ANDJ CJ, f. 1. Comitetul Regional PCR Cluj, d. 1/1945. 37. f.

210 A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata. 1945. 3. p.

határozatai hasonlóképpen csak a tagságra vonatkoznak, azzal a lényeges különbséggel, hogy e szervezetek döntéseik érvényesítése érdekében legfeljebb az állam megengedte módon alkalmazhatnak kényszerítő eszközöket. Amennyiben valamely párt a társadalom egészére vonatkozó határozatot szeretne hozni, pártdöntését a kormányzati intézmények, valamint a törvényhozó hatalom biztosította csatornák igénybe vételével állami döntéssé kell hogy alakítsa. Az MNSZ befolyásolni, vagy legalábbis alakítani szerette volna a hatalmat birtokló párt (RKP) és a kormányzat magyarságpolitikáját. Ennek egyik módja az volt, hogy megpróbálta ellenőrzése alá vonni az államigazgatásba bekerülő magyar tisztviselői réteg kiválasztását. Így kapott vezértitkári kinevezést a Groza-kormány megalakulása utáni első napokba a Nemzetiségi államtitkárságra Cziko Nándor, magyar származású bukaresti vasmunkás.

Az MNSZ új értékeket és eszméket akart közvetíteni. Ennek érdekében a magyar társadalom átnevelésére törekedett. „Addig, amíg nem neveltük ki népünket, addig, amíg az nem demokrata izig-vérig – figyelmeztetett Kurkó Gyárfás a kolozsvári kongresszuson –, addig nem engedjük visszasüllyedni a fasiszta gazemberek közé.”²¹¹ A politikai átnevelés ideológiai alapját nem máshonnan kellett importálni, hiszen azok ott voltak a magyar nép történelmében, csupán „ápolni és terjeszteni” kellett „a magyar nemzeti demokratikus hagyományokat.”²¹² A nemzeti demokratikus hagyományokat leginkább Petőfi Sándor alakja testesítette meg, de ugyanilyen kiemelte szerepe volt a március 15-i ünnepeknek is. Az országos szinten évente megrendezett Petőfi-emlékünnepek²¹³ és a március 15-i ünnepek a fasizmus, a külső és belső reakció elleni harc, valamint a román-magyar „testvéri” összefogás, a Duna-völgyi együttműködés szimbólumává váltak.²¹⁴

A politikai szocializáció és átnevelés szinterei voltak a különböző szakbizottságok is. A közművelődési bizottságoknak a tömegkultúrát²¹⁵ és a magyar nép nemzeti műveltséget kellett ápolniuk a „demokrácia szellemében.”²¹⁶ Hasonlóképpen az ifjúsági és a női bizottságok feladata elsősorban a fiatalok és a nők „politikai nevelése” volt.

Az irodalom sem mentesülhetett az új ideológia befolyása alól. A kongresszusi határozatok előírták, hogy „a Romániában élő magyar írók működésének még

---

211 Lásd a 11. sz. iratot.

212 *A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata*. 1945. 3. p. Az RKP szervezeti szabályzatában megnevezi azon személyeket is, akik megtestesítik a román demokratikus hagyományokat. Ezek a következők: Dózsa György (mint „román” történelmi személyiség), Horea, Cloșca, Crișan, Tudor Vladimirescu és Nicolae Bălcescu. *A Román Kommunista Párt...*, 1945. 5. p.

213 Az 1945. júliusában Tordán megrendezett Petőfi-emlékünnepek alkalmával arra hívták fel a tordai ifjúság figyelmét, hogy a „Márciusi Ifjúságtól” kell példát meríteni, mert „forradalmat indított a reakció és elnyomás ellen”. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1945. 106. f.

214 Az MNSZ Központi Intézőbizottságának körlevele a március 15-i ünnepek rendezése tárgyában. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 3. f.

215 Balogh Edgár beszéde kolozsvári kongresszuson a közművelődési bizottságok feladatáról. Lásd a 11. sz. iratot.

216 *A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata*. 1945. 8. p.

inkább bele kell illeszkednie abba az általános törekvésbe, amellyel az MNSZ, illetve a vele szövetséges szervezetek az ország és a társadalmi berendezés demokratizálását kívánják elérni.”²¹⁷ Ezt a célt szolgálta többek között a Méliusz József szerkesztette MNSZ „Kiskönyvtár” sorozata is: „A Kiskönyvtár *szellemi* fegyver a demokratikus nevelést oly sokáig nélkülöző s most öntudatra ébredő nép kezében.”²¹⁸

A tagság tekintetében a szervezeti szabályzat – a baloldali pártokra jellemzően – először a tagok kötelességét rögzítette, s majd csak azt követően intézkedett azok jogairól.²¹⁹ A tagfelvételt összekötötték az illető személy politikai múltjának a vizsgálatával. A tagoknak „fegyelmetten” alá kellett vetniük magukat „a szervezet politikai irányvonalának, a szervezeti szabályzat rendelkezéseinek, a többségi határozatainak és a vezetőség utasításainak.”²²⁰ Ezek a kitételek jól mutatják, hogy a központi utasításokat „vakon” kellett követni, a demokratikus akaratnyilvánítás nem érvényesült a szervezeten belül. „Olyan demokrácia itt nem lesz – figyelmeztetett a kongresszuson Kurkó – , ahol mindenki azt csinál, amit akar. (Nagy taps.) A demokrácia néphatalom, és nem jelent anarchiát.”²²¹ A „minden hatalmat a népnek” jelszó alkalmazása csak hatalomnövekedéshez vezetethetett, a hatalomgyakorlás területén pedig a „nép hatalma nem jelentett egyet a hatalmon lévők ellenőrzésével és leváltásával.”²²²

Az MNSZ 1945-ben irányító hatáskörét a romániai magyar társadalom egészére ki akarta terjeszteni. A helyi közösségek ellenőrzését a különböző szakbizottságok (közművelődési, gazdasági, szervező, női, ifjúsági)²²³ felállítása révén akarta megvalósítani. A tervek szerint ezek a szakbizottságok helyi és országos szinten az MNSZ pártapparátusának a részét képezték volna. Azonban az első időszakban helyi szinten a szakbizottságok a káderhiány miatt elsősorban érdekképviseleti szervként működtek.²²⁴ Ez a „totális” ellenőrzés teljesen eltért a két világháború közötti magyar pártok gyakorlatától. Az OMP szakbizottságai csak figyelemmel kísérték és előterjesztést tettek a különböző magyar vonatkozású ügyekben²²⁵, még a Magyar Népközösség sem folytatott a kulturális és a gazdasági tevékenységet, azt átengedték a helyben működő magyar kulturális és gazdasági alakulatoknak.²²⁶ (Ez nem zárta ki azt, hogy az OMP, az MNK vagy az Erdélyi Párt szakbizottságai informális hatalomként működjenek.) A vezető testületek megne-

217 *A Romániai Magyar Népi Szövetség határozatai...*, 1945. 29–30. p.

218 Méliusz József: *Tanú: a nép*. Az RMNSZ Kiskönyvtára. 4. utolsó számozatlan oldal. A sorozatban megjelent néhány szerző és mű címe: Vasile Luca: *Harc a demokráciáért*; Tito Marsall: *A leigázott Jugoszlávia népeinek harca*; Méliusz József: *Ének 1347-ből; Sztálin a kortársak szemében*.

219 *A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata*. 1945. 1945. 5–6. p. Vesd össze az RKP szervezeti szabályzatával. *A Román Kommunista Párt...*, 1945. 13. p.

220 Uo. 3. p.

221 Lásd a 11. sz. iratot.

222 *Sartori*, 48–49. p.

223 *A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata*. 1945. 8. p.

224 Ezt nyomon lehet követni az MNSZ megyei szervezeteinek irataiban.

225 *Az Országos Magyar Párt szervezeti szabályzata*. Kolozsvár, 1928. Minerva Nyomda 4. p.

226 *Kivonat a Romániai Magyar Népközösség bányászati tagozatának ideiglenes szervezeti szabályzatából*. Lugos, é. n. (1939?). 26–27. p.

vezései mégis egyfajta „folytonosságra” utaltak. Az MNSZ az OMP-től átvette a központi intézőbizottság és az országos nagygyűlés megnevezést, ellenben mind személyi összetételükben, mind funkciójukat tekintve nagy eltérés volt a két testület között.²²⁷

Az MNSZ párttevékenységének sikeressége részben attól függött, hogy az MNSZ milyen viszonyt fog kialakítani a magyar intézményrendszerrel. De egyúttal a magyar intézményrendszer feletti ellenőrzés megszerzésétől függött annak a reformnak a kimenetele is, amelyet az MNSZ dolgozott ki a magyar társadalom átalakítása érdekében. Ezért az MNSZ a szabad társuláson alapuló magyar intézmények, egyesületek közül egyeseket megpróbált saját intézményévé (EMGE) átalakítani,²²⁸ míg másokat intézményi háttérének részévé akart tenni (szövetkezetek). Azonban ez a folyamat az intézmények vezetésének „demokratizálását”, vagyis leváltásukat jelentette volna, a politikai döntéshozásba nem vonták volna be az intézmények tisztviselőit.²²⁹ Ugyanakkor ezek az intézmények véleményformáló erőt képviseltek, mivel különböző társadalmi csoportok érdekeit jelenítették meg. Ezért ezeket az intézményeket fel lehetett használni, és az MNSZ fel is használta a politikai mozgósításra. Ennek jelentőségére mutatott rá a Bihar megyei MNSZ az 1945 augusztusi összefoglaló jelentésében. A vidéki nagygyűlésekre magukkal vitték az EMGE tisztviselőit, akik tanácsokkal látták el a földműveseket.²³⁰

A tömegszervezeti funkcióból következett, hogy a megyei MNSZ szervezetek havonta beszámolókat küldtek az RKP megyei szervezetei számára. Az RKP befolyását az MNSZ-en belül egyrészt a kettős párttagság révén érvényesítette, másrészt az ún. aktivistákon keresztül. Az MNSZ szervezeti szabályzat nem rendelkezett erről, ellenben az MNSZ iratai között jegyzőkönyveket találunk az ún. MNSZ aktivisták üléséről.²³¹

A „működtetők” és a szervezeti struktúra

Az elnökök

Kurkó Gyárfás – az érdekvédő népfrontos politikus. A csíkszentdomokosi származású Kurkó Gyárfás politikai karrierje a MADOSZ megalakulásával (1934) vette kezdetét. Személyének kiválasztása – talán – tudatos is lehetett, mert mint

227 *A Romániai Országos Magyar Párt szervezeti szabályzata, ügyviteli szabályzata és programja.* Kolozsvár, é. n. (1924) Minerva Nyomda. 23. p.

228 „Az EMGE mozgalmi alakulatai a kolozsvári nagygyűlés határozatainak megfelelően beolvadt[ak] a Magyar Népi Szövetség országos központjába és itt a gazdasági ügyosztály keretében, mint mezőgazdasági osztály működnek. Az EMGE vármegyei kirendeltségei hasonlóképpen beleolvadnak megyei szervezeteinkbe és a megyei intézőbizottság keretében létesítendő gazdasági bizottságok vezetése alá kerülnek.” Lásd a 14. sz. iratot.

229 „A jelenleg fennálló magyar szövetkezeti központi szervezetek egy egységes központi szervvé olvadjanak össze, amely a Magyar Népi Szövetség székhelyén álltassák fel az MNSZ gazdasági bizottságának közvetlen ellenőrzése alatt.” *A Romániai Magyar Népi Szövetség határozatai...*, 1945. 8. p, valamint a 15. sz. irat.

230 ANDJ Bihar (továbbiakban BH), f. UPM, Org. jud. Bihar, d. 1/1945. 107. f. Nagyszalontán az MNSZ 1946. január 2-án mezőgazdasági szakelőadást szervezett, s ennek köszönhetően sokan csatlakoztak az MNSZ-hez. Uo. d. 5/1946. 9. f.

231 Lásd például a kolozsvári MNSZ szervezet aktivistáinak március 22-i üléséről készült jegyzőkönyvet. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 1/1945. 384. f.

brassói lakatos tagja volt a KRP egyik legerősebb romániai szervezetének. (Brassó és környékéről a két világháború idején két magyar származású személy is nagy politikai karriert futott be a kommunista illegalista mozgalomban. Luka László Szentkatolnán született, míg Fóris István, a KRP főtájkára hétfalusi csángó származású (tatrangi) volt.) Kurkónak az elnöki tisztségben való 1944 őszi megújítása természetesnek tekinthető, hiszen mint illegalistát internáló táborba zárták, meghurcolták, vagyis a mozgalomért majdnem feláldozta az életét is.²³² Egyike volt az új politikai diskurzus megteremtőjének, sőt az új típusú politikus modelljének: az egyszerű nép fia, a politikai hatalom ezáltal valóban a „nép” kezébe került. Esetében 1944 őszén nyomát sem kell keresnünk a politikai kényszeraktivizmusnak. Politikai identitását a népfrontos ideológiából merítette, amely mindvégig erős maradt. Éppen ezért kiállt a magyar intézményrendszer önállósága mellett. Ez annyira eltért az RKP véleményétől, hogy Kurkónak önkritikát kellett gyakorolnia.²³³ A magyarázat egyértelmű volt: az RKP tagságából következett, hogy a pártfegyelmet még az MNSZ elnöke sem sérthette meg. Ez is jelezte, hogy Kurkó nem rendelkezett kellő politikai tudással és mozgástérrel, csak a rendszer szabta szűk keretek között mozoghatott. A kisebbségi jogok érvényesítését és védelmét a román politikai rendszeren belül kereste, ellenben a legfőbb garanciát a Szovjetunióban látta. Részt vett az 1945-ben megrendezett magyarországi parlamenti választásokat megelőző kampányban, ahol az MKP-t támogatta. Nem számolt azzal, hogy a kommunista ideológia könnyen újraértelmezhető, és minden erejével a rendszer javításán dolgozott. Úgy vélte, hogy önálló politikai aktor, hogy a nemzetiségi kérdésben önállóan dönthet. Az ellene indított támadások²³⁴ egészségét is felemésztették, 1947 nyarán gyomorfekélye újra kiújult és kórházi kezelésre szorult. A temesvári kongresszus (1947. november 21–23.) alkalmával elnöki tisztségéből leváltották, de még helyet kapott a politikai titkárságban. Az „osztályharc” kiéleződésében személye leértékelődött, ezért 1949 novemberében letartóztatták, majd 1951. elítélték a Márton Áron ellen elindított csoportos perben. A kihallgatások alatt elszenvedett vallatások miatt pszichés problémái keletkeztek (paranoia).²³⁵

*Kacsó Sándor – a réalpolitikusk.*²³⁶ Kurkó politikai karrierjétől és egyéniségtől teljesen eltérő volt Kacsó Sándor politikai karrierje és politikai identitása. A két világháború között számos magyar napilapnak volt a munkatársa (*Keleti Újság, Brassói Lapok* stb.) A szocialista eszmék iránti kötődése közismert volt, de ez nem zárta ki, hogy együttműködjék az OMP-vel vagy az MNK-val. Az 1937-ben megrendezett Vásárhelyi Találkozón a román–magyar viszonyról tartott előadást. A román átállás utáni napokban Nagyenyedről a Tîrgu Jiu-i táborba internálták,

232 A meghurcoltatásáról szóló beszámolóját lásd: *Népi Egység*, 1944. október 22.

233 Lásd a 36. sz. iratot.

234 Lásd a 54–55. sz. iratokat.

235 ACNSAS, f. 254. Documentar, vol. I. 287–288. f. Kurkóról készült orvosi szakvélemény.

236 *Realpolitikusk az érdek vezéreli, a realista politikusk a tények; a realista politikusk a közösség igényeit nézi és ehhez keres megfelelő eszközöket.*

ahonnan csak 1945 júniusában szabadult. Ezt követően a *Falvak Népe* főszerkesztője, majd 1946 februárjában tagja lett a *Világosság* szerkesztését ellátó hármass direktóriumnak, és a „kiszélesztési” politika jegyében 1946 elején bekerült az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottságába, majd a székelyudvarhelyi kongresszus (1946. június 28–29.) alkalmával megválasztották az MNSZ alelnökének. Kacsó nem értett egyet az MNSZ-t jellemző ultraradikalizmussal,²³⁷ ellenben híve volt a demokrácia szocialista értelmezésének. Éppen ezért tőle az sem állt távol, hogy a kisebbségi jogok biztosítása érdekében igénybe vegye a nemzetközi szintű szabályozást.²³⁸ Politikai nézetei azonban 1947-től gyökeresen megváltoztak. Szemléletmódját és valóságérzekét az a – vélt vagy valós – felismerés határozta meg, hogy a kisebbségeknek el kell fogadniuk a mindenkori kereteket (még ha az diktatórikus is), mert kisebbségi magyarság érdekeinek hatékony képviselete csak így lehetséges. Ez együttműködést feltételezett a (mindenkori) hatalommal. Ez a felfogás később hatással volt mindazokra a politikusokra, akik a kommunista rendszerben a magyarság érdekeinek képviseletére vállalkoztak. Az elnöki tisztség megszerzése után (1947) személyével alátámasztotta az MNSZ új politikai irányvonalát, ellenben 1952-től az RMP őt is félreállította,²³⁹ habár a politikai lefokozása nem járt egzisztenciális nehézségekkel, kinevezték a Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó kolozsvári szerkesztősége munkatársának. Az Irodalmi Könyvkiadó kolozsvári magyar fiókját vezette (1952–1968) egészen nyugalomba vonulásáig.

Juhász Lajos – a párthű illegalista. Temesvári munkásként 1939-ben belépett az illegális MADOSZ-ba. A román átállás után elsőként szervezte újjá a MADOSZ helyi szervezetét, de politikai nézeteit és cselekedeteit mindvégig a kommunista párt iránymutatásaihoz szabta, politikai karrierjét is ennek köszönhette. Számára a társadalmi érdekeket, így a magyarság érdekeit is az RKP jelenítette meg és képviselte. Az 1946-os választások alatt az RKP utasítására részt vett az MNSZ kampányában. Személye csak 1947-től értékelődött fel: beválasztották a politikai titkárságba, amely annak volt köszönhető az MNSZ központi aktívája ülésén Kurkó ellen foglalt állást.²⁴⁰ A temesvári kongresszuson már a szervezet alelnöke lett, majd az '50-es években az MNSZ vezetésében teljesen a kommunista párt vonalát követte. Az RMP 1952 szeptemberében kinevezte az MNSZ elnökének, amely feladatott „örömmel” fogadott el.²⁴¹ Egyetértett az MNSZ feloszlásával, mivel úgy értékelte, hogy „Az MNSZ teljesítette azt a történelmi feladatot, amit a Párt irányozott elő számára.”²⁴²

---

237 Lásd felszólalását az MNSZ „kiszélesztése” érdekében összehívott 1946. január 6-ai ülésen, 26. sz. irat.

238 Lásd a 35. sz. iratot.

239 Lásd a 79. sz. iratot.

240 Lásd a 54. sz. iratot.

241 „Pártunk bizalmát köszönettel fogadom, és igyekszem mindent elkövetni, hogy pártunk bizalmának, és ezen határozatnak eleget tehessek.” Juhász Lajos szavai a kinevezése után. Lásd a 79. sz. iratot.

242 Lásd a 81. sz. iratot.

Az országos szintű vezetés, a fenti világ

Az MNSZ legfelsőbb vezetésében (Országos Végrehajtó Bizottság) az RKP-hú személyek voltak többségben. A Czikó-fivérek, Bányai László, Takáts Lajos, Csákány Béla a marxi-lenini nemzetiségpolitika alapján politizáltak, elfogadták, hogy a „demokratikus” rendszer kiépítése elsőbbséget élvez a nemzetiségi jogok kivívásával szemben. Ez a szárny csak 1946-ban szorult háttérbe, amikor Kurkó vállalta az RKP-val szembeni konfrontációt. Az ellenpólust Kurkó Gyárfás, Kacsó Sándor, Demeter János, Csögör Lajos és Balogh Edgár képezte. A csoport tagjai úgy vélték, hogy az MNSZ által képviselt társadalmi reform összeegyeztethető az RKP államreformjával, sőt egyesek reformelképzelései hasonlóságot mutattak az 1920 után elindított romániai magyar kisebbségpolitikai tervekkel. Talán ennek hatására, vagy éppen ideológia kényszerből számos, korábban magas tisztséget betöltött, vagy a magyar közéletben közismert személy vállalta az együttműködést az MNSZ-szel. Ezek a személyek elsősorban a „kiszélesítése” politika elindítása után jutottak vezető pozícióhoz. Antal Dániel, aki 1940–1944 között az Erdélyi Párt színeiben a felsőháznak volt tagja, illetve az EMGE Szolnok-Doboka megyei felügyelője, 1946-ban elvállalta az országos gazdasági bizottság vezetését. Böszörményi Sándor, aki a két világháború között a Romániai Nagyiparosok Országos Egyesületének Erdélyi-Bánáti ügyvezető igazgatójaként tevékenykedett 1946-ban elvállalta a Romániai Magyar Gazdasági Tanács (ROMAGÁT)²⁴³ vezetését. Az MNSZ Központi Intézőbizottságban 1945-ben a Párt vonala érvénysült, amelyet jól alátámaszt a marosvásárhelyi kiáltvány elfogadása kapcsán kirobbant vita is. Ez 1946-ban megváltozott, mert a központi intézőbizottságba olyan személyek kerültek be, mint például Sass Kálmán református lelkész, akinek 1939-ben államellenes szervezkedés miatt kellett elhagynia az ország területét és Budapesten a Népies Irodalmi Társaságnál statisztikai elemzőként dolgozott. A kisebbségi társadalmi reform képviselőit azonban 1947-től kizárták a központi intézőbizottságból. Kurkó leváltása után az MNSZ legfelsőbb vezetésében már csak a kommunista párthoz hű elemek maradtak, és azok a személyek törtek élre, akik már káderiskolákban megfelelő politikai nevelésben részesültek, mint például Ady László, vagy Ottrok Ferenc.

A középső szint: az aktivisták világa

Az MNSZ az első időszakban nem rendelkezett megfelelően képzett aktivistákkal, éppen ezért számos kifogás érte őket. A válságra az MNSZ elnökségének 1946. január 6-i ülésén több személy felhívta a figyelmet. Szepesi Sándor a gazdatársadalom távolodását azzal magyarázta, hogy az MNSZ elnökség nem megfelelő személyeket küldött ki vidékre: „Maros-Torda megyében a Népi Szövetség nevében az iparos emberek mentek ki szervezni, és ott a gazdakörök s ezen keresztül a nemzeti hagyományokat őrző gazdaréteget támadták. A fölműveseket ez a támadás érzékenyen érintette, és nem voltak hajlandók elfogadni azt a vádat,

---

243 A ROMAGÁT létrehozásának körülményeire később térünk ki.

hogy a gazdakör fasiszta menedékvár, hanem állították, hogy ez a mezőgazdáknak olyan szervezete, amelynek most is hasznát veszik. [...] Mert a hozzá nem értő és a földműves testvérek szellemétől távol álló kiküldöttek, az osztályharc alapján álló vezetők így kezelték. Sajnos, nem lehetett meggyőzni a vezető embereket erről, hogy a Népi Szövetségben nem lehet osztályharcot csinálni. [...] Tehát politikával ne foglalkozzék az, aki nem ismeri a falut.”²⁴⁴ Maga Kurkó Gyárfás is érzékelte a radikalizmus veszélyét: „a múltban a földalatti munkához voltunk hozzászokva, ahol szűk keretek között kellett mozogni, és ez kísérte az embert a falszabadulás után is. Ebből fokozatosan kellett kineveljük magunkat, de még a mai napig is kötnek ezek a múltból maradt gyengeségeink.”²⁴⁵ Többek között erre vezethető vissza a értelmiség távolmaradása a szervezettől. Vásárhelyi István szerint „Az értelmiségiek azért húzódoznak, mert a szakosztályok élén nincsenek megfelelő rátermett emberek, kik felébresszék a bizalmat, tehát nem eredményes a munkájuk. Kifogásolja erélyesen az eddigi szervezőket.”²⁴⁶

Ezen a szinten helyezkedtek el az utcafelelősök, akik 1946-ban a magyar társadalom megszervezésébe játszottak fontos szerepet.²⁴⁷ Ez a funkció 1949-től teljesen megváltozott, a politikai „átnevelés” legfőbb eszközeivé váltak.²⁴⁸ A tömegek beszerzésében fontos szerepe volt a káderiskoláknak, amelyek 1948-tól az új elit kiválasztásában játszottak fontos szerepet.

A helyi szintű vezetés, a lenti világ

Az MNSZ helyi szinten képes volt integrálni a papokat, EMGE tisztviselőket vagy éppen tanárokat. A marosludasi MNSZ szervezet elnöke Vásárhelyi István EMGE tisztviselő volt, s az MNSZ-t szerepét a magyar közösség érdekvédelmében jelölte meg. Már 1945. júliusában megkérdőjelezte „az MNSZ további fenntartását és létjogosultságát”, mivel a sérelmek nem nyertek orvoslást.”²⁴⁹ Jogtalanak tartotta a földreform végrehajtását, emiatt az Ekésfront megyei kiküldötte Vásárhelyi Istvánt 1946. március 25-én azzal vádolta meg, hogy: „nem hagyta az abszontisták horthystáknak való nyilvánítását.”²⁵⁰ Azonban nem fogadta el, hogy az MNSZ ellenőrzése alá akarta vonni a magyar intézményeket: „a magyar gazdasági szervezetek beolvadását az MNSZ-be aggályosnak tartotta, hogy hátha az MNSZ-t el fogják tiltani, s akkor a magyar gazdasági intézmények lennének a politikáért veszélyeztetve.”²⁵¹ A demokrácia számára egyenlő volt a magyarság

244 Lásd a 26. sz. iratot.

245 Uo.

246 Vásárhelyi István felszólalása az MNSZ Torda megyei közgyűlésén, 1946. szeptember 7. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Tirda, d. 1/1946. 145. f. Valamint kérte, hogy: „a kiszállások alkalmával kevesebb ostorozást kéne alkalmazni és több szeretetet vinni. Azt vette észre, ha véleményt nyilvánítanak, ostorozást kapnak.” Uo. 146. f.

247 Az utcafelelősök munkájára lásd a központi intézőbizottság brassói ülés után kiadott körlevelet. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 17. f.

248 ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 3/1949. 25–27. f.

249 ANDJ MŞ, f. 1082, UPM, Org. jud. Mureş, d. 7/1945–1946. 9. f.

250 ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 3/1946. 268. f.

251 Vásárhelyi István felszólalása az MNSZ Torda megyei nagygyűlésén, 1945. szeptember 1–2. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1945. 71. f.

jogainak elismerésével: „A demokrácia szelleme azonban megköveteli, hogy a román–magyar testvériség megteremtésében nemcsak a magyar nép, hanem a román nép is meghozza a maga köteles áldozatát.”²⁵² Elutasította a szervezetben feltörő radikalizmust és a baloldali propagandát. Az MNSZ vármegyei vezetéshez intézet levelében azt kérte: „hogy a vármegyei vezetés tartózkodjék mindenféle kiszállástól, a kiszállások alkalmával pedig olyan egyéneket küldjön ki, akik a felmerülő komoly kérdésekben kellő felvilágosítással tudnak szolgálni.”²⁵³ 1946. nyarán azért mondott le elnöki tisztségéről, mert nem tudta elviselni az EF és az RKP támadásait, valamint a helyi román lakosság „életveszélyesen” megfenyegette a magyar gazdák érdekében kifejtett jogvédő tevékenysége miatt. Ennek ellenére a magyar lakosságot az egység fontosságára figyelmeztette, amelyet csak az MNSZ keretében képzelt el. Kérte a közgyűlést, hogy: „az egység fenntartását tartsa a szervezet legbensőbb feladatának. [...], hogy az egész magyarság törhetetlenül egy táborba álljon, ne történjen széthúzás és megosztás. [...], hogy a pártegységet feltétlenül őrizzék meg. A választásnál az MNSZ által felállított listára szavazzon. [...], hogy egyetlen magyar tagja se járjon külön, hanem mint egy ember az egész magyarság érdekeit szolgálja.”²⁵⁴

A tagság

Az MNSZ vezetői (és nagyon sok tag) párhuzamosan két pártnak voltak a tagjai, de mivel az MNSZ és az RKP a politikai hierarchia nem ugyanazon lépcsőfokán állt, ezért a függőség, az alárendeltség sokkal erősebb volt az utóbbi javára, amit a hosszú távú egyéni érdekek is alátámasztottak. De ugyanez következett a pártfegyelemből is, mivel a szabályszegőket kizárták, ezért ennek egzisztenciális következményei is voltak. A kilépés szinte lehetetlen volt, főleg a magasabb pozíciókban lévőknek, mert ez egyből maga után vonta az „osztályáruló” megbélyegzést, vagyis máról hónapra ellenséggé vált. De ha mindvégig kitartottak a „párt” mellett, utasításait hűen teljesítették, akkor tagjai lehettek a „*hivatásos forradalmároknak*”, hogy új irányt szabjanak a „történelem haladásának”.

A kolozsvári kongresszus idején a bemutatott központi beszámoló szerint az MNSZ 387.753 taggal rendelkezett, és ezzel a legnagyobb tagságot magáénak tudható nemzetiségi tömegszervezet volt.²⁵⁵ Egy évvel később a székelyudavari kongresszuson 61.358 új tag csatlakozását jelentették be, a létszám így elérte

---

252 ANDJ MŞ, f. 1082, UPM, Org. jud. Mureş, d. 7/1945–1946. 19. f. A demokráciáról így vélekedett: „Mi kisgazdák nem tudjuk mi a teljes demokrácia, vagy annak kiteljesülése [...], mi nem értjük ezt. Itt valami nincs rendben. Kurkó Gyárfás sem világította meg, csak hallunk demokráciáról, osztályharcról. [...] A kisgazda érdekét nem védi meg a munkás, azért húzódik a Magyar Népi Szövetségtől és ezért nem is jöttek be a vidékiek, mert ha a városiak nem volnának, néptelen lenne a közgyűlés és egyre néptelenebbé válik.” ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 145. f.

253 A marosludasi MNSZ intézőbizottságának levele, 1945. október 21. ANDJ MŞ, f. 1082, UPM, Org. jud. Mureş, d. 7/1945–1946. 17. f.

254 ANDJ MŞ, f. 1082, UPM, Org. jud. Mureş, d. 7/1945–1946. 39. f.

255 A tagság megyénkénti számarányára lásd a 9. sz. irat lábjegyzeteit.

449.111 főt.²⁵⁶ Az 1948-ban elindított kizárások után az MNSZ-ből több mint 192.000 „kizsákmányoló elemet” zártak ki 1950 nyaráig.²⁵⁷

Az MNSZ szerkezetén belül a legfelsőbb vezetés túlsúlya érvényesült. A párt csúcsa és a helyi szervezetek között a központi bürokrácia és a megyei szint akarata érvényesült. A helyi szervezeteket a megyei vezetés és a párt képviselői ellenőrizték.

Az MNSZ az RKP irányába mint tömegszervezet, versus szatellit szervezet viselkedett. Az MNSZ alapfunkciója ebben a struktúrában a szocializáció, a propaganda, a pénzügyi háttér biztosítása volt, valamint a párt képviselője a pártrendszeren kívüli szférában, a nyílt pártpolitizálástól húzódók ellenőrzése és mobilizálása. Mobilizálnia és integrálnia kellett a saját és magyar intézményrendszeren keresztül a magyarságot. Ellenben a magyar lakosság legnagyobb hányada nem ezzel a funkcióval, hanem a szervezet érdekvédelmi szerepkörével azonosult.

A magyarság csatlakozását csak ezen viszonyrendszeren belül értelmezhetjük, vagyis ez nem egy politikai, hanem egy nemzeti opció volt a magyarság részéről.

A magyar egység értelmezése: magyar–zsidó viszony

Az MNSZ az első kongresszus alkalmával meghívta a Zsidó Demokrata Népközösség vezetőit. A kongresszuson elfogadott határozatban elítélték a zsidóság ellen elkövetett cselekedeteket és az MNSZ táborába hívták a magyar identitású zsidókat.²⁵⁸ Azonban a vagyoni viták rossz hatással voltak a magyar–zsidó viszonyra. Ez tovább fokozta az a tény is, hogy a deportálásból visszatért zsidók egy része a magyarságot „egészében” tette felelőssé az ellenük elkövetett szörnyű meghurcoltatás miatt.²⁵⁹ Egyes vidéken előfordult, hogy tettelegességre is sor került a magyar lakossággal szemben.²⁶⁰ Az erdélyi nagyvárosokban élő magyar nyelvű és kultúrájú zsidóság egy része azonban továbbra is vállalta a közösséget a magyarsággal.²⁶¹ Ez megmutatkozott abban is, hogy az 1946-os választások alkalmával Szatmárnémetiben és Nagyváradon a zsidó származásúak az MNSZ-re voksoltak.²⁶²

A csángók

A csángó kérdés 1946-ban a székelyudvarhelyi kongresszuson merült fel, majd a választások alkalmával még jobban felértékelődött.²⁶³ A csángó-kérdés az első időszakban nemzeti-kulturális kérdésként jelentkezett, és ennek érdekében az MNSZ kiszállásokat szervezett, könyvszállítmányokat juttatott el a csángók lakta

---

256 ANIC, f. 28. UPM, d. 140/1946. 88–89. f.

257 *Romániai Magyar Szó*, 1950. július 22.

258 *A Romániai Magyar Népi Szövetség határozatai...*, 1945. 10. p.

259 A Magyar Misszió jelentése, Bukarest, 1946. március 17. A jelentést közli: *Fülöp–Vincze*, 1998. 222. p.

260 A borsabányai csendőrség jelentése a Borsabányán elkövetett magyarellenes kilengésekről. A jelentést közli: *Nastasă*, 2003. 241. p.

261 Lásd erről az 51. sz. iratot.

262 Lásd a 48. sz. iratot.

263 Lásd az 52. sz. iratot.

moldvai megyékbe.²⁶⁴ Az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottságának 1947. május 30. – június 2. között megtartott ülésén merült fel annak a kérdése, hogy a csángók lakta területeken is létre kell hozni MNSZ szervezetek.²⁶⁵ A kezdeményezés Czíko Nándortól származott, aki már a választások alkalmával propagandát fejtett ki Moldvában. Az osztályharc fokozódásával párhuzamosan a csángó-ügy már nem csak magyar nemzetiségi kérdésként merült fel, hanem mint nyomásgyakorló eszköz a moldvai római katolikus papsággal szemben. Ennek megfelelően a temesvári kongresszus határozatában leszögezték, hogy az MNSZ feladata „a csángó vidéken pedig az egyházi életben, a magyar nyelv fokozottabb érvényesítése...” kell legyen.²⁶⁶ A római katolikus egyház elleni harc fokozása érdekében 1950-ben nem számolták fel a bákói káderképző iskolát, holott az összes vidéki káderiskola működését beszüntették.²⁶⁷ Az MNSZ vezetése alatt elindított moldvai anyanyelvi oktatás – funkciója az egyházi befolyás megtörése volt – kevés eredménnyel járt, amelyet az RMP pártvezetése rövid időn belül, 1954/55-ös tanév elején fel is számolt. (1956 szeptemberében azonban – a nemzetiségi feszültséget érzékelvén – a pártvezetés ismét engedélyezte, hogy néhány csángó-magyar faluban ismét magyar osztályok nyílhassanak. Végül az 1958/59-es tanév végén számolták fel végleg a magyar oktatást.²⁶⁸) Ezt előre vetítette Miron Constantinescunak az 1951-ben tett kijelentése: „Mi úgy gondoljuk, hogy Bákóban nem szükséges egy ilyen bizottság [*mármint MNSZ bizottság – N.M.Z.*] létrehozása, mert a csángók tulajdonképpen nem magyarok.”²⁶⁹

Az érdekvédelmi funkció

Az ODA-t alkotó pártok hatalomra kerülése után – az előzetes ígéretek ellenére – számos olyan törvény jelent meg, amelyeknek a rendelkezései veszélyeztették a magyar nemzetiségű lakosság lét- és vagyónbiztonságát. A Groza-kormány jogalkotási gyakorlata nem tért el korábbi kormányokétól, az új kabinet sem vette figyelembe a törvényeknek a magyarságra gyakorolt negatív hatásait, sőt, egyes jogszabályok kifejezetten a magyarság ellen irányultak. Az agrártörvény²⁷⁰ végrehajtása során távollévőnek, menekültnek, kollaboránsnak nyilvánították azokat az észak-erdélyi magyar lakosokat, akik 1944. augusztus 23. után Magyarországra menekültek, és az ezen kategóriába sorolt személyek földbirtokait kisajátították. Hasonló elbírálás alá estek azok a dél-erdélyi magyar lakosok is, akik a második bécsi döntés után Észak-Erdélyben vagy Magyarországon telepedtek le. A kisajá-

264 Bővebben lásd: *Antal*, 2002.

265 Lásd az 55. sz. iratot.

266 Lásd az 59. sz. iratot.

267 Lásd a 66. sz. irat jegyzeteit.

268 *Vincze*, 2004.

269 Lásd a 74. sz. iratot.

270 A törvény 3. paragrafusának d) pontja értelmében: „kisajátítatnak az abszontisták (távlevők) összes földjei és *mezőgazdasági javai*”. Ugyanezen paragrafus c) pontja pedig kimondta, hogy kisajátítatnak „mindazoknak a földjei, akik Romániával hadiállapotban lévő országokba *menekültek*, vagy 1944. augusztus 23-a után külföldre menekültek.” A 187. sz. agrárreform-törvény a *Monitorul Oficial*, 1945. március 23. 68-bis számában jelent meg. A témáról bővebben lásd: *Vincze*, 1996.

títás több százezer személyt érintett, mert csupán a négy székelyföldi megyéből az önként vagy hatósági kényszer hatására közel 250.000 civil lakos menekült el az 1944 őszi harci cselekmények ideje alatt,²⁷¹ míg Dél-Erdélyből ugyancsak önként vagy a hatósági kényszer hatására 1940–1944 között körülbelül 190.000–200.000 magyar menekült Észak-Erdélybe.²⁷² Miközben az agrárreform rendelkezései alapján a fentebb felsorolt személyektől csak földterületeket sajátítottak ki, addig a CASBI (Ellenséges Javakat Felügyelő és Kezelő Pénztár) felállításáról szóló törvény²⁷³, illetve annak végrehajtási utasítása²⁷⁴ értelmében ugyanezen személyek ingatlanait és egyéb vagyontárgyait (a szőnyegektől az evőeszközig) is elkobozhatták vagy zárolhatták. A CASBI nem csak az erdélyi magánszemélyeket érintette, hanem a törvény lehetőséget biztosított arra, hogy a romániai magyar érdekeltségű kereskedelmi és iparvállalatokhoz,²⁷⁵ illetve a magyar szövetkezetekhez adminisztrátorokat/gondnokokat nevezzenek ki, vagyis az állami felügyelet megteremtésére.²⁷⁶

Aggodalomra adott okot az észak-erdélyi lakosok állampolgárságát szabályozó rendeletnek a megjelenése is. A *Monitorul Oficial* április 4-i számában közzétett jogszabály értelmében nem kaphattak román állampolgárságot mindazok az észak-erdélyi lakosok, akik: 1. a második bécsi döntés után idegen állampolgárságért optáltak, 2. továbbá azok az észak-erdélyi lakosok sem, akik önként léptek be valamelyik Romániával hadiállapotban álló ország katonai alakulatába, illetve valamely idegen állam katonai vagy félkatonai alakulatában szolgáltak.²⁷⁷ A kommunista párti igazságügyi miniszter, Lucrețiu Pătrășcanu által kidolgozott rendelet szöveghű végrehajtása esetén valóságos exodus indulhatott volna meg Erdélyből Magyarországra irányába.

Az 1945 májusában megrendezett kolozsvári kongresszus résztvevőire hárult egyrészt az a feladat, hogy felhívják a kormány figyelmét a magyarság sérelmeire, másrészt annak a meghatározása, hogy az MNSZ mit ért a nemzetiségi jogegyenlőség alatt, és ennek megvalósítása érdekében milyen eszközöket vesz igénybe.

A kongresszusi határozatok között egyetlen olyan szakaszt sem találunk, amelyben a nemzetiségi jogegyenlőség fogalmát kifejtették volna. Ellenben a

271 A székelyföldi menekültekre lásd Demeter Béla 1944 végén készített beszámolóját. A beszámolót közli: Nagy–Vincze, 2004. 256–280. p. különösen 279. p.

272 Varga E, 1998. 172–173. p.

273 A CASBI, a Casa de Administrare și Supraveghere a Bonurilor Inamice (Ideiglenes Javakat Ellenőrző és Felügyelő Pénztár) rövidítése, amelynek felállításáról az 1945. február 10-i 90. számú törvény rendelkezett.

274 Az 1945. április 3-án megjelent 3822/1945. sz. végrehajtási rendelettel megteremtették az ún. vélelmezett ellenség (inamici perzumați) fogalmát, amely azokat sújtotta, akik 1944. szeptember 12. előtt vagy után Németországba, vagy Magyarország területére távoztak, még abban az esetben is, ha a végrehajtási rendelet megjelenése után korábbi lakhelyeikre visszatértek. Erről bővebben lásd: Vincze, 2000.

275 A törvény államközi konfliktushoz vezetett, ugyanis a CASBI hatáskörét kiterjesztették az összes magyarországi jogi- és természetes személy különböző romániai érdekeltségeire is.

276 A korabeli magyar jogászok és a kérdést feldolgozó Lipcsey Ildikó és Vincze Gábor úgy vélekedtek, hogy a CASBI-törvény alkalmazása a magyar állammal és magyar anyanyelvű észak- és dél-erdélyi román állampolgárokkal szemben jogtalan volt, mivel Magyarország a január 20-án aláírt fegyverszüneti egyezmény után már nem számított ellenséges országnak, és az erdélyi magyarság gazdasági erejének csökkenéséhez is hozzájárult.

277 A rendeletet magyar nyelven közli: Vincze, 1999/a. 197–198. p.

kongresszuson elfogadott határozat értelmében az MNSZ a nemzetiségi jogegyenlőség megvalósulását alárendelte a „demokratikus fejlődésnek”, vagyis annak az államreformnak, amelyet az RKP dolgozott ki, s amelynek a gyakorlatba való átültetése – a népi demokrácia viszonyai közepette – a Groza-kormányra hárult. „... a nemzetiségi kérdés maradéktalan megoldása, a teljes nemzetiségi jogegyenlőség megvalósítása szorosan összefügg az ország demokratikus fejlődésének kérdésével.”²⁷⁸ – áll a kongresszus határozatában. Ez a felfogás megfelelt a lenini–sztálini nemzetiségpolitikai doktrínának. Ebből az következett, hogy az MNSZ nem kérdőjelezhette meg a kormánynak és a baloldali pártoknak, de legfőbbképpen az RKP-nak a magyarsággal szembeni politikáját, a sérelmekért az elmúlt rendszereket és a „reakciót” okolták. A „szájkosár” politikálással Kós Károlynak, az MNSZ Kolozs megyei elnökének is szembesülnie kellett: „ma, amikor a kivívott szabadságunkkal dicsekszünk a múltak elnyomásával szemben, a jogos kritikának megnyilvánulása tilosabb és veszedelmesebb, mint valaha. Aki kritizálni merészel, az fasiszta-gyanús, akit félre kell állítani, vagy éppen a bíróság elé utalni.”²⁷⁹

A kritikákat azonban nem lehetett visszaszorítani. A vidéki MNSZ szervezetek nyíltan feltárták sérelmeiket: „Igenmélyen tisztelt Igazgatóság! Éncsak azon gondolkozok hogy a kommunista gyűlésen hadat üzentünk a reakciosoknak mega suvenisztáknak hát történt valami lépés ugye hogynem. Lámcsak szegény kommunista elvtársak pusztultak edigis pusztulnak mostis és pusztulni fognak mindig amig gyáván eltűrünk mindent. Testvérek anépet törvény nélkül nem lehet féken tartani. Mégis csak aziletékes álamokis beláthatnák hogy eza szerezsetlen erdeji magyarság igensokat szenved.”²⁸⁰

Az MNSZ a magyar sérelmek megszüntetése érdekében memorandumokat intézett a kormányhoz²⁸¹, vagy az egyes szakminisztériumokhoz. Az MNSZ-nek is a klasszikus érdekérvényesítési formához kellett folyamodnia, a formális és informális pártkapcsolatai révén akarta felszámolni a magyarság sérelmeit. A szövetség pártvezetése ezt szerepkört úgy tüntette fel a magyar tömegek előtt, mintha az MNSZ közjogi funkcióval rendelkezett volna, holott a szövetség közhatalmi jogosítványokkal nem rendelkezett. Ez utóbbi jogkört csak az állami elismerés esetében gyakorolhatta volna. Ebből, az önmagának vindikált közjogi funkcióból következett, hogy az MNSZ tárgyalásokat kezdeményezett a kormány és az ODA képviselőivel. Azonban a tárgyalásokon részt vevő küldöttségeknek azzal kellett szembesülniük, hogy az MNSZ jogi érveivel szemben a kormány és az ODA számtalan alkalommal politikai jellegű ellenvetéseket és kifogásokat

---

278 Lásd a 12. sz. iratot.

279 Kós Károly 1945. szeptember 16-i levele Lakatos Istvánhoz. A levél megtalálható: *Kós Károly levelezése...*, 2003. 386. p.

280 PIL, 847. f., 7. ó. e. 227. f. Az MNSZ szászfenesi „igazgatósági tag”-jának, Nagy Józsefnek levele a Kolozs megyei MNSZ-hez. A levél keltezésének időpontja 1945. augusztus 11. A helyesírási és a fogalmazási hibákat nem javítottam ki.

281 Lásd például a 24. sz. iratot.

fogalmazott meg. Például az MNSZ azon javaslatát, amely az újonnan létesített Bolyai Egyetemen felmerülő tanerőhiányt – a helyben maradt vagy az 1945-ben visszatért – magyar állampolgárságú oktatókkal kívánta megoldani, Luka László politikai szempontból nem tartotta helyesnek. Ugyanis Luka – állítása szerint – Magyarországról olyan információkat kapott, hogy ezek a tanárok politikailag nem felelnek meg a „demokratikus” követelményeknek.²⁸² Ugyanakkor az MNSZ-nek azt is látnia kellett, hogy az RKP a magyarság konkrét gazdasági, szociális, kulturális sérelmeit nem etnikai-közösségi sérelemként kezelte, hanem ideológiai kérdésként és az osztályok között fennálló ellentétek problémájaként értelmezte, megoldásukat összekapcsolta az osztársadalmi problémák rendezésével.²⁸³

A MNSZ pártstruktúrája elvben megfelelt az érdekvédelmi funkcióból fakadó feladatok ellátásának. A szervezet érdekvédelmi intézményrendszerének alapjait az 1945-ben elfogadott szervezeti szabályzatban fektették le. A kongresszus alkalmával elfogadott szervezeti szabályzat értelmében az MNSZ célja: „...e) a romániai magyarság gazdasági, közművelődési, jogi és közigazgatási érdekeinek demokratikus szellemben való intézményes védelme és a nemzeti jogegyenlőség megvalósítása.”²⁸⁴ Szervezeti szinten elsősorban a jogi- és közigazgatási bizottságokra²⁸⁵ hárult ezen feladatoknak az ellátása, de a napi gyakorlatban a gazdasági- és a közművelődési bizottságok is hasonló tevékenységet végeztek.²⁸⁶

Az országos, a megyei, illetve szükség esetén járási szinten felállított jogi- és közigazgatási bizottságok munkálatait – az eredeti elképzelés szerint – ügyvédek vagy jogi és közigazgatási ügyekben járatos MNSZ tagok vezették volna. A felmerülő sérelmes ügyek orvoslása érdekében első lépésben a helyi hatóságokhoz fordultak, majd visszautasítás esetén a Központi Intézőbizottsághoz terjesztették fel azokat, természetesen a bírói eljárásban előírt formai követelményeknek megfelelően.²⁸⁷

A beérkezett panaszokat jegyzőkönyvbe vették, az általános jellegű jogsérelmek esetében (CASBI, földreform, a tisztviselők besorolása stb.) pedig adatgyűjtést végeztek.²⁸⁸ Az így elkészült bizonyító iratanyag jó tárgyalási alapként szolgált a

---

282 Lásd a 18. sz. iratot.

283 Lásd például Luka marosvásárhelyi beszédét, 20. sz. irat.

284 A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata, 1945.

285 A szervezeti szabályzat 26. szakasza értelmében a jogügyi- és közigazgatási bizottságok „feladata a megye magyarságát érintő jogi és közigazgatási kérdések feldolgozása és a megyei vezetőségen keresztül az illetékes megyei hatósági szervek vagy pedig a szervezeti központ elé terjesztése.” Uo. 12. p.

286 A szervezeti szabályzat 17. szakaszának rendelkezései: „A gazdasági bizottság a romániai magyarság gazdasági kérdéseivel foglalkozik. Feladata a magyar gazdasági intézményeknek a Magyar Népi Szövetség kereteibe való bekapcsolása és működésüknek a hasonló jellegű állami és más intézmények működésével való egybehangolása.” Uo. 9. p.

287 Lásd a 16. sz. iratot.

288 Lásd a Torda megyei agrársérelmekről elkészült községenkénti kimutatást. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 2/1946. 82–164. f., 239. f., valamint a Maros-Torda megyei eseteket: ANDJ Mureş (továbbiakban MŞ), f. 13. UPM, Org. jud. Mureş, d. 2/1945. A Központi Intézőbizottság jogi- és közigazgatási ügyosztálya az 1946. február 4-én kibocsátott körlevelében arra kérte a vármegyei jogi- és közigazgatási bizottságokat, hogy az adatokat ne hiányosan küldjék fel. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 2. f. Az MNSZ jogügyi osztálya az érintett személy által megfelelően kiállított ügyvédi meghatalmazás birtokában a bíróságokon is eljárhatott. Uo. 16. f.

helyi közigazgatási szervekkel, illetve a kormánnyal és az RKP-val folytatott tárgyalások során. A panaszáradat miatt az MNSZ Központi Intézőbizottsága 1946 februárjában kiadott körlevelében arra utasította a jogi- és közigazgatási bizottságokat, hogy az egyéni sérelmekkel ne forduljanak a bukaresti, vagy a központi irodához, hanem azokat lehetőleg helyben intézzék el.²⁸⁹ Hatékony jogvédelemről még így sem beszélhetünk, mert 1946-ban a 23 erdélyi megyei szervezet közül csak 12 megyében működött állandó jellegű jogi- és közigazgatási iroda, vagy legalábbis jogi tanácsadás.²⁹⁰ A konkrét adatok (írásbeli bizonyítékok, jegyzőkönyvek stb.) birtokában a jogügyi iroda előadója csak akkor járt sikerrel, ha az ügyet az MNSZ elismert politikusai is felkarolták,²⁹¹ vagy megszerezték a megyei politikai bizottság támogatását.²⁹²

A központi utasítások szerint helyi szinten a városi, illetve a községi gazdasági bizottságok az adott város vagy község területén működő magyar közösségi tulajdonnak számító gazdakörök, szövetkezetek irányítását kellett volna átvegyék, de a valóságban a magyar gazdasági sérelmek feldolgozására törekedtek.²⁹³ Néhány esetben az Ekésfront, vagy az RKP delegátusaival közösen elvégzett kiszállás során orvosolták a helyi vagy megyei szakigazgatási szervek által elkövetett szabálytalanságokat.²⁹⁴

Az egyéni panaszokat tartalmazó jegyzőkönyvek, az általános jellegű sérelmekről készült kimutatások, az ügyek rendezése érdekében végzett kijárások mindmind azt sugallták, hogy az MNSZ védelmébe veszi a magyar lakosságot, képviseli a „magyar ügyeket” a román állami hatóságok visszaéléseivel szemben. Az MNSZ számára az érdekképviseleti funkció önlegitimációs eszközként működött, leginkább ezen keresztül mobilizálta a magyarságot. Kurkó Gyárfás a *Világosságban* megjelent cikkében erre mutatott rá: „Az itt élő magyarságnak végre tudnia kell, hogy csak egyetlen útja van nemzetiségi jogainak biztosítására, és ez az MNSZ-hez való szoros felzárkózás.”²⁹⁵

---

289 ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, 1/1946. dos. 7. f.

290 A Központi Iroda beszámolója a székelyudvarhelyi kongresszuson. Lásd: *Nemzetiségi Anyaszervezetünk...*, 1946. 26. p. A Központi Iroda vezetője, Csákány Béla jelentésében kihangsúlyozta, hogy a jól működő jogi irodák egyes megyei szervezeteknél „panaszirodákká” váltak. Uo. 16 p. Csákány Béla a jól működő megyei jogi irodák közé sorolta a Torda megyei jogi- és közigazgatási bizottságot, holott éppen a bizottság októberi havi jelentéséből fény derül arra, hogy nem volt állandó jellegű megyei jogügyi iroda. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 180. f.

291 A Kolozs megyei MNSZ végrehajtó bizottságának október 18-i ülésén a jogügyi iroda politikai támogatást kért, mert az előadó szerint „szükség van 2–3 politikusra, aki ott, ahol a jogvédelem hatásköre megszűnik és politikai súlyra van szükség, harcos kiállásával eredményt biztosít.” ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 2/1946. 252. f.

292 A Kolozs megyei MNSZ végrehajtó bizottságának december 3-ai ülésén a megyei jogügyi iroda vezetője javasolta, hogy az üzlethelyiségek kiürítésének kérdését terjesszék fel a megyei politikai bizottsághoz, mert ebben az ügyben csak ott lehet eredményt elérni. Uo. 285. f.

293 ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 10., 13., 14. f. Például a gazdasági bizottságokon keresztül ismertették az újabb és újabb CASBI törvényekkel kapcsolatos tennivalókat. Uo. 21., 30–31. f.

294 A Kolozs megyei szabálytalan birtokba-helyezések felülvizsgálása. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 5/1947. 135. f.

295 *Világosság*, 1945. augusztus 9.

A magyar népessége számára a szervezet érdekképviseleti funkciója hozzájárult az MNSZ-szel való azonosulás, a pártidentitás, valamint a párttámogatás kialakulásához. Ugyanakkor egyfajta tiltakozási csatornaként is működött. A Torda megyei kövendi szervezet elnökének jelentése is ezt bizonyítja:

„Bátran odakiáltjuk a nagyvilágnak, hogy élni akarunk, és nem engedjük magunkat kifosztani [utalás a CASBI-törvényre – N.M.Z.]. Mi nem kívánjuk a másét, *de ami a mienk, ahhoz se nyúljon senki, akinek az élete kedves!*

Jelentésemet azzal zárom, hogy *mindenben hűséges segítőtársai leszünk a MNSZ Országos Elnökségének mindaddig, amíg az erdélyi magyarság érdekeinek védelmét maradéktalanul ellátja*”²⁹⁶ [Kiemelés – N.M.Z.].

A legitimációs válság okai, 1945 november

Az MNSZ Központi Intézőbizottsága az 1945. november 15–18-i marosvásárhelyi tanácskozásán egy olyan kiáltványt fogadott el, amelyben az MNSZ implicit módon lemondott a határ-változtatásokról. A nyilatkozatban kifejezett kisebbségi lojalitás egyrészt jelzés értékű volt a külvilág számára, mert politikai értelemben ezzel az MNSZ az egész magyar társadalom nevében egy olyan kormány mellett tett hűségnyilatkozatot, amelyet 1945. augusztus 20. után sem az angolszász nagyhatalmak, sem I. Mihály király nem ismertek el. Másrészt az MNSZ a romániai magyar közösség nevében lemondott az önrendelkezési jogról.²⁹⁷ Nem utolsó sorban a határok sérthetlenségének implicit deklarálásával a Groza-kormányoknak nyújtottak segítséget, annak „nemzeti elkötelezettségét” támasztották alá.

A kiáltvány óriási felháborodást váltott ki, hiszen az erdélyi magyarság jelentős része (elsősorban a székelyföldiek és a partiumiak nagy része) a Magyarországhoz történő (vissza)csatolásban vagy Erdély autonómiájában reménykedett. A szöveg nyilvánosságra kerülése utáni hónapokban tömeges méreteket öltött a helyi szervezetekből történő kilépés,²⁹⁸ sőt komolyabb atrocitásokra is sor került. Egyre többen követelték az országos vezetőség leváltását és új vezetőség választását.²⁹⁹

---

296 ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 3/1946. 83–84. f.

297 A két világháború közötti kommunista propagandában az önrendelkezési jogot összekapcsolták a területi elszakadás lehetőségével (bár csak Besszarábia vonatkozásában). A harmincas években az erdélyi magyarság esetében már csak a teljes jogegyenlőség igényét fogalmazták meg.

298 A Bihar, Szatmár, Szilágy és Máramaros megyék MNSZ körzeti felelőse, Borsi József 1946. február 13-i jelentésében arról számolt be, hogy az MNSZ-ellenes hangulat megszüntetése érdekében január 29-én Kurkó Gyárfásnak Nagyváradra, majd február 3-án Zilahra kellett leutaznia. A helyszíni szemléi során Borsi arról győződött meg, hogy Szilágy és Szatmár megyékben nem volt szervezeti élet. (ANDJ BH, f. UPM, Org. jud. Bihar, d. 5/1946. 48–49. f.) A Torda megyei MNSZ szervezeten belül is hasonló állapotok uralkodhattak, mert 1945. december 2-án Kurkó Gyárfás, Mezei Lajos és Bányai László közösen leutaztak Tordára, és részt vettek a Torda megyei MNSZ intézőbizottsági ülésén. (ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1945. 56. f.) A Torda megyei MNSZ szervezet december 12-i körleveléből pedig kiderül, hogy a járási intézőbizottsági ülésen nem jelentek meg a vezetőség tagjai. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1945. 171. f.

299 A Szilágy megyei MNSZ Végrehajtó- és Intézőbizottsága az 1946. január 2-i ülésén a következő tartalmú határozatot hozta: „A Magyar Népi Szövetség bomlása megakadályozása végett, valamint az orvoslatlan sérelmek és a követendő irányvonal és politikai taktika leszövegezése végett javasolja, hogy az Országos

A Központi Intézőbizottság marosvásárhelyi ülészakán elfogadott döntés felszínre hozta az MNSZ-en belüli ellentéteket is. A vitában ideiglenesen győzedelmeskedők (Bányai László, Czikó Nándor) ezzel nem a magyarságon belül általuk szorgalmazott demokratikus egység megerősödését érték el, hanem éppen ellenkezőleg, az RKP iránti pártlojalitásukról tettek tanúbizonyságot. Ez eredményezte azt a folyamatot, amelynek során – mind a vezetőség, mind a tagság körében – egyre többen kétségbe vonták a Groza-kormány magyarbarát politikáját. Ugyanakkor a demokratikus magyar baloldal és a korábbi hagyományos erdélyi politikai vezetőréteg képviselői nyíltan vagy burkoltan kétségbe vonták az MNSZ kisebbségpolitikai irányvonalának helyességét.

Válaszút a kisebbségi politizálás terén

Az RSZDP 1945. december 1–3. között Bukarestben megtartott kongresszusán hivatalosan is megalakított Országos Magyar Bizottság³⁰⁰ és az MNSZ közötti ellentéteknek három fő oka volt: 1. az MNSZ kisebbségpolitikai elképzelései; 2. az MNSZ-nek a magyarság fölötti érdekképviseleti monopóliuma; 3. az MNSZ szoros partneri, jobban mondva alárendeltségi viszonya az RKP-val szemben.

A magyar szociáldemokraták támogatói köre elég heterogén volt. A hagyományos szavazóbázis az erdélyi nagyipari munkásság (Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Nagybánya, Temesvár, Resica gyáraiból) és a bányászok egy része (főleg a Zsil-völgye) volt. Ezenkívül a Székelyföldön, Háromszéken (a kisiparosok, ún. „kisegzisztenciák” között) volt még jelentősebb tömegbázisuk. A munkásságon kívül a középosztály egy része (ügyvédek, egyetemi tanárok, közgazdászok) is a szociáldemokratákat támogatta.

A Szociáldemokrata Párton belül az OMB létrehozása valószínűleg összefügg az MNSZ vásárhelyi kiáltványával. Már az OMB megalakulása előtt az RSZDP kolozsvári napilapjában, az *Erdélyben* hevesen bírálni kezdték az MNSZ kommunista vezetősége által addig folytatott politikát, valamint – visszatérve a magyar szociáldemokraták által már a két világháború közötti hirdetett tételhez³⁰¹ – elutasította a magyar kisebbség egységes politikai képviseletét: *„Semmiféle faji vagy nemzeti alapon történő csoportosulás, mely nem osztályalapon, hanem az osztályellen-tétek elsimulásán s az osztályérdek elhallgatásán keresztül próbálkozik a kérdések megoldásával – vallotta Wolf Sándor –, nem lehet életképes. [...] Egyetlen szervezet sem beszélhet tehát az összes nevében...”* Ez utóbbi álláspontját a cikk végén Wolf

---

Végrehajtó Bizottság azonnal hívja össze a szervezeti szabályzat 28. §-a szerinti országos nagygyűlést rendkívüli ülésre. Utatítja a vármegyei elnökséget, hogy a határozat értelmében keressék meg a többi megyék Magyar Népi Szövetségi vezetőségét, hogy csatlakozhassanak a határozatban foglaltakhoz.” A határozat szövegét a Torda-Aranyos megyei MNSZ szervezet iratai között találhattuk meg, ami jelezi, hogy azt más megyéknek is megküldték. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 2/1946. 96. f.

300 Az RSZDP OMB-a létrehozását azzal indokolták, hogy: „a párt magyar anyanyelvű tagjainak összefogása, a pártpropaganda és szervezés hatásosabb kiterjesztése és egységes irányítása, valamint a még mindig számos nemzetiségi sérelem érdekében szükséges egy ilyen központi összefogó szerv létesítése”. *Erdély*, 1945. december 12.

301 Horváth, 2007. 105. p.

határozottabban kifejtette: „...semmi szín alatt sem engedve meg azt, hogy ez bárki részére, bármilyen címen monopólium, *kizárólagos* joga lehessen” [*Eredeti kiemelés – N.M.Z.*]³⁰²

A szociáldemokraták „provokációjára” először Balogh Edgár válaszolt a *Világosság* november 26-ai számában megjelent *Munkásság és magyarság* címet viselő cikkében, majd az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottsága közleményben foglalt állást a „magyarság demokratikus egységének megóvása érdekében.”³⁰³

A sajtóban elhangzott vádak mindkét fél részéről csak féligazsággal bírtak. Való igaz, hogy az MNSZ a magyarság feletti érdekképviseleti monopólium megszerzésére törekedett, és azt csak az RKP-val való szoros szövetségben és a Groza-kormány támogatásával érthette el. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy az RSZDP OMB-a sem pártszervezeti, sem pedig kisebbségpolitikai értelemben nem jelentett reális politikai alternatívát a romániai magyarság számára. Ugyanis az Országos Magyar Bizottság szervezeti szempontból az RSZDP része volt és önállóan nem hozhatott politikai döntéseket.³⁰⁴ Ez utóbbi ténymegállapításból egyértelműen következik, hogy a magyar tagozat által kidolgozott kisebbségpolitikai elképzeléseket (Erdély közigazgatási autonómiájára vagy a decentralizációra vonatkozó tervezeteket) el kellett fogadtatni az RSZDP országos vezetőségével – ami nem sikerült.

A viták ellenére a magyar szociáldemokraták több kérdésben is jól együtt tudtak működni az MNSZ kommunista vezetőivel: a magyar oktatási autonómia megteremtéséért/megőrzéséért vívott küzdelemben, vagy a magyar szövetkezetek önállóságáért folytatott harcban a más kérdésekben szemben álló ellenfelek együttesen léptek fel. Nagy Géza, aki egyaránt tagja volt az MNSZ-nek és az RSZDP-nek is, elévülhetetlen érdemeket szerzett a Bolyai Tudományegyetem megszervezésében. Lakatos István pedig, aki a Szövetség Szövetkezeti Központnak is elnöke volt, minden pártkapcsolatát latba vetette, hogy a magyar szövetkezeti hálózatot megmentsse a felszámolástól. Az már más kérdés, hogy az elért eredményeket, sikereket az MNSZ-irányította sajtó rendre „kisajátította” a Népi Szövetség javára.

A magyar „jobboldal” aktivizálódása

Az erdélyi magyarság kizárólagos politikai képviselőjét magának vindikáló Magyar Népi Szövetség sikertelen kisebbségvédelmi politikájával szemben már 1945-ben felmerült Márton Áron politikai szerepvállalásának szorgalmazása. A

---

302 Erdély, 1945. november 16. A szociáldemokraták „provokációjára” Balogh Edgár válaszolt a *Világosság* november 26-án megjelent számában, *Munkásság és magyarság* címet viselő cikkével.

303 *Világosság*, 1945. december 1.

304 A korábbi feldolgozásokban az RSZDP OMB-nak ezen korlátaira nem hívták fel a figyelmet. (Vincze, 1997/c., Román, 1993.) Lakatos István visszaemlékezésében azonban elismeri ezt a tényt, anélkül, hogy levonná az ebből fakadó konzekvenciákat, vagyis rámutatna az OMB-nek a szűk mozgásterére. Az SZDP „magyar tagozatai nem voltak önálló pártszervezetek – emlékezett vissza Lakatos –, vagyis nem hozhattak a helyi pártszervezetektől független határozatokat. A pártszervezetek minden városban vagy községben *egységesen működtek*, és románok, magyarok vagy németek *közösen hozták a politikai vagy gazdasági kérdésekben a határozatokat.*” [Kiemelés – N.M.Z.] Lakatos, 2007. 33. p.

nyílt politikai szerepvállalást a püspök visszautasította, mert egyházi hivatalával nem tartotta összeegyeztethetőnek. Körleveleiben, a szószékről elhangzott beszédekben már 1945 elejétől elítélte a véleményszabadság korlátozását, a kierőszakolt tekintélyt, a utcai tömegre és nem a népre alapozott „demokratikus rendszert”. A marosvásárhelyi gyűlésen elfogadott politikai nyilatkozat után a politikai életből kiszorított magyar középosztály képviselői és a hagyományos magyar intézmények vezetői elérkezettnek látták az időt a cselekvésre. A szervezkedés élére Márton Áron került, amelyet több tényező is alátámasztott: püspöki székhelyén fogadhatta a magyar diplomáciai testület képviselőit, a közéletben kerülte a nyílt politikai konfrontációt, a zsidók észak-erdélyi deportálása ellen – a magyar egyházfők közül egyedül – kifejezett tiltakozása miatt múltja fedhetetlen, vagyis személye támadhatatlan volt. Márton Áron és köre április 29-én egy memorandummal fordult a magyar kormányhoz,³⁰⁵ amelyben a „magyarság nevében” kijelentették, hogy az erdélyi magyarság „saját államban, saját fajtestvéreivel együtt, saját életfelfogása szerint kíván élni.” Együttal felkérték Teleki Gézát, a volt miniszterelnök Teleki Pál fiát, hogy a béketárgyalásokon képviselje az erdélyi magyarságot. A memorandum – nem tudni mi okból – soha nem került a párizsi béketárgyalások asztalára.

A „kiszélesítési” politika

Az OMB „kihívására” és a „jobboldal” aktivizálódására reagálni kellett. Ennek volt az egyik első jele, hogy az MNSZ-vezetősége meghirdette a helyi vezetőségek „kiszélesítésének” politikáját. (Vagyis a szövetség megpróbálta megnyerni azokat a jelentős személyiségeket, akik megőrizték politikai és erkölcsi hitelüket.)³⁰⁶ Az értekezlet összehívása több tényező is indokolta. Gyallay-Pap Domokos magyar sajtó attasé szerint az ülés összehívására azért került sor, mert „a Népi Szövetség az utóbbi hónapokban igen súlyos válságba került egyes központi vezetők népszerűtlensége és a megyei vezetők tehetetlensége folytán. A Népi Szövetség a szó szoros értelmében csőd előtt állott, mert erkölcsi súlyának csökkenésén kívül a magyarság gazdasági vezetése is kezdett kicsúszni a kezéből.”³⁰⁷ A Népi Szövetség országos vezetőségének 1946. január 6-i kolozsvári értekezletére meghívott Márton Áron katolikus és Vásárhelyi János református püspökök, az EMGE és a Kaláka szövetkezeti központ vezetői, Szász Pál és Korparich Ede, valamint az 1940 előtti politikai elit néhány tagja – arra hivatkozva, hogy az MNSZ vezetőit nem tartják alkalmasnak arra, hogy az erdélyi magyarság egészét képviselje –, távol maradtak a gyűléstől.³⁰⁸ Szabó Béni (brassói szücsmester, volt magyarpartí

305 A nyilatkozatot közli: *Fülöp-Vincze*, 1998. 192–196. p.

306 Lásd a 26. sz. iratot.

307 MOL, a Miniszterek és miniszterhelyettesek iratai, Gyöngyösi János – 1946., XIX-J-1-n, 24. doboz. Gyallay-Pap Domokos feljegyzése, Bukarest, 1946. január 8. (Az értekezletről a *Világosság*, 1946. január 9-én számolt be.)

308 A bukaresti magyar misszió sajtó attaséja, Gyallay-Pap Domokos január 8-i jelentése szerint a hivatalos értekezleten kívül sor került az MNSZ, az egyházak és Szász Pál közös találkozájára is, és megegyezés született arról, hogy Szász átveszi az EMGE vezetését. Uo.

parlamentari képviselő) megjelent ugyan, de kijelentette: neki is az a véleménye, hogy a jelenlegi vezetőség nem képviseli az erdélyi magyarságot, ezért visszautasította azt a felkérést, hogy részt vegyen a szervezet politikai vezetésében.³⁰⁹ A megyei szervezetek vezetőségeinek „kiszélesítése” kudarccal zárult.³¹⁰

Az „önvédelmi” politizálás (1946. március – 1946. november)

A Központi Intézőbizottság Brassóban lezajlott tanácskozásán (1946. március 18–20.)³¹¹ az MNSZ áttért az „önvédelmi” politizálásra.³¹² Ez abból a felismerésből fakadt, hogy a sérelmek felszámolása érdekében folytatott politikai egyeztetések kevés eredménnyel jártak, ezért az MNSZ áttért az intézményes jogvédelemre, valamint az önkormányzati jellegű intézményépítésre. Ez állandó jellegű jogkövetelő magtartás felvételét jelentette, amely mind az MNSZ-en belül, mind az RKP-hoz fűződő viszonyában komoly nézeteltérésekhez vezetett. Ebből következett majd az a vád, hogy az MNSZ – a két világháború közötti kisebbségpolitikai irányvonalat követve – rátért a sérelmi politizálásra. A kommunista párt vezetőségének „öszöntzésére” az MNSZ-ben hozzáálltak egy új kisebbségi státútum tervezet kidolgozásához. Ezzel elérték, hogy a közvéleményt az MNSZ „tematizálta”, a magyar intézmények vezetői emiatt bizonyos mértékben háttérbe szorultak.

Az önvédelmi politizálás másik pillére az önépítkezés, az MNSZ felügyelete alá vont magyar (önkormányzati) intézményrendszer kiépítése volt. A szűkös anyagi keretek, a társadalom bizalmatlansága, a szakértelem hiánya, az átpolitizáltság előre vetítette a terv bukását.

A Groza-kormány magyarságpolitikájának bírálata

A marxista dialektikára alapozott új tétel értelmében,³¹³ a demokratikus államhatalomnak a jogegyenlőség kivívása érdekében felül kellett volna vizsgálnia szerveinek működését, amely önkritika – természetesen – a demokrácia további megerősödését szolgálta volna. Vagyis az MNSZ vezetőinek politikai stratégiáról vallott elképzelései nem változtak. Továbbra is együttműködtek a „demokratikus”

---

309 MOL, Külügyminisztérium, Béke-előkészítés iratai, XIX-J-1-a, 60. doboz, IV-131, 1038/Bé.-1946. A jelentést író Nékám Sándor is úgy értékelte a vásárhelyi kiáltvány után kialakult válságot, hogy a magyarság jelentős tömegei *bizalmatlanok* az MNSZ vezetői iránt, ezért „az MNSZ nem rendelkezik azzal az erővel, amely a magyar kisebbség demokratikus jogainak kiharcolásához szükséges lenne”. Közli *Fülöp–Vincze*, 1998. 247–251. p.

310 Lásd a 26. és 28. sz. iratokat.

311 Lásd a 31-től a 33-ig terjedő iratokat.

312 A brassói értekezlet alkalmával elfogadott határozatokat a megyei szervezetek úgy értékelték, hogy „az MNSZ bizonyos taktikára tért át: saját önvédelmére és jogainak a megállapítására.” ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 2/1946.133. f. Kós Károly felszólalása a Kolozs megyei intézőbizottság 1946. április 14-i ülésén.

313 Az MNSZ Torda megyei szervezetének 1946. február havi működéséről szóló jelentésében olvashatjuk: „A demokráciának adni és nem elvenni kell. [...] Egy szabadságért küzdő nép nem választhatja el önmagának szabadságát más, vele együtt élő népek szabadságától. [A román nép szabadságát a romániai magyarságtól. – N.M.Z.] A történelmi dialektika szemüvegén azt látjuk, hogy ahol a történelem folyamán ezen hibák megtörténtek, ott a proletariátus saját szabadságának saját sírját ásta meg.” ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 56. f.

pártokkal, de a kisebbségi politizálás terén új taktikára tértek át. A realitás is ezt követelte, hiszen miközben a kiszélesítés sikertelenül zárult,³¹⁴ addig a magyarság gazdasági sérelmeinek orvoslása terén (földreform, szövetkezetek, CASBI stb.) sem az ODA-val folytatott december eleji tárgyalások, sem a kormánnyal megkezdett újabb egyeztetések nem hoztak áttörést, annak ellenére, hogy a kormányt 1946 januárjában az angolszász hatalmak is elismerték, és a belpolitikai élet is stabilizálódott.

Az új taktika nyilvános meghirdetésére az MNSZ Központi Intézőbizottságának 1946. márciusi brassói értekezletén került sor.³¹⁵ Valószínűleg figyelem felkeltő célja volt Kurkó Gyárfás megnyitó beszédének, aki az értekezleten megkérdőjelezte a fennálló demokratikus rendszer nemzetiségi politikáját. Mint mondta: „A demokrácia nevében nem lehet megfosztani nemzetiségeket és becsületes állampolgárokat jogaiktól.”³¹⁶ Kurkó helyesnek tartja a magyarságnak a kormány irányába tanúsított „demokrata” szellemű, „egészséges és bíráló magatartás”-át, mivel ezzel a „haladó demokráciát” támogatja. Ha nem ezt tesszük – véli az elnök: „büntársaivá szegődünk azon reakciónak, amely hátba akarja döfni a kormányt. [...] mi megvédjük a demokráciát, ha kell, életünk árán is, de mert egészségesebbé akarjuk tenni, kritikát is mondunk róla.”³¹⁷

Ezek a kijelentések a határozottabb jogvédelmet szorgalmazók³¹⁸ és az MNSZ addigi jogvédelmi munkáját bírálók és számonkérők taborát erősítették,³¹⁹ ami nem jelentette az ellenkező taktikát valló csoport visszavonulását. Éppen a jogügyi bizottság munkálatait vezető Takáts Lajos vette védelmébe a „demokrácia” elsőbbségét hirdető csoport álláspontját, mert meglátása szerint „Vannak kérdések, amelyeket jogosnak ítélünk, mégis az ODA előtt sem sikerül elfogadtatnunk. A demokrata rendszerben, ha a többségnek más a véleménye, akkor egyelőre nem lehet ítélni.”³²⁰ [kiemelés – N.M.Z.].

Ennél jóval nagyobb vihart okozott Kurkónak azon cikke, amelyet az MNSZ két központi napilapjában, a *Világosság*ban és a *Népi Egység*ben is leközlötek.³²¹

---

314 Lásd a 26. és 28. sz. iratokat.

315 A vidéki szervezetektől érkezett jelentések is ezt sürgették, mert úgy látták: „népi sérelmeik orvoslása szoros összefüggésben vannak szervező és felvilágosító munkák sikerével, mert ha [a] sérelmek tekintetében nem tudunk sürgősen eredményeket felmutatni, úgy szervezetünk bizalma megrendül vezetőségünkben, demokratikus propagandánkat lemosolyogják éppen most, egy készülő választási hadjáratban...” Az MNSZ Torda megyei szervezetének 1946. február havi működéséről szóló jelentése. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 56. f.

316 *Brassói gyűlésünk és határozatai...*, 1946. 11. p.

317 Ua.

318 Enyedi Ferenc zilahi kiküldött a földsérelemek orvoslásának elmaradásában látta a falu visszahúzóását az MNSZ-től, mert megítélése szerint a falu lakossága nem azért nem lépett be a szervezete, mert „nem akar, hanem azért, mert súlyos a helyzete”. Lásd a 31. sz. iratot.

319 A gazdasági bizottság munkálatait bíráló egyik felszólaló helyeselte Nagy Géza szókimondását (az anyanyelvű oktatásról tartott beszámolót), mert úgy értékelte, hogy „mindig jobban tette, hogy elmondta, mint például gazdasági felelősünk, aki itt van ugyan, de nem mond semmit.” Ezzel összhangban jelentette ki egy másik küldött „Ha a gazdasági kérdésekben is borúlátóbbak lennénk, talán jobb eredményt értünk volna el.” Uo.

320 Lásd a 32. sz. iratot.

321 *Világosság*, 1946. április 1., *Népi Egység*, 1946. április 4.

Az írás már a címével is felhívta magára a figyelmet: *Megalkuvással nem győzhet a demokrácia.*³²² Kurkó írásában a szövetségesnek tekintett kormány illetve az RKP szavahihetőségét és partneri készségét kérdőjelezte meg, valamint magáról a demokratikus rendszerről mondott újra kemény bírálatot: „Demokráciánk alszik. Ébresztőt kell fújni neki... [...] Az egyoldalú[an] és kizárólagosság alapján létrejött törvények, és azok fenntartása megalkuvás, már pedig megalkuvással a demokráciát nem lehet soha győzelemre vinni.”³²³ A rendszer természetének, ilyen fokú kritikájának hangoztatásával Kurkó szembe került az RKP hivatalos álláspontjával. Az RKP reagálása jól jelezte, hogy az MNSZ még a kisebbségpolitikai elképzelései téren sem ragadhatta magához a politikai kezdeményezést.

Az RKP központi kiküldöttjére, Miron Constantinescúra hárult az a feladat, hogy a kolozsvári pártközpontban tartott értekezleten bírálja Kurkó cikkét, amellyel „a reakció malmára hajtotta a vizet” és „az angol reakciónak” nyújtott segítséget.³²⁴ Az ügynek politikai következményei is voltak, mert Kurkónak, mint az RKP tagjának, önkritikát kellett gyakorolnia, amelyben „hibás nyilatkozatát” a magyarságot érintő jogséremlmek megoldásának elmaradásával indokolta.³²⁵

Ennek ellenére a Székelyudvarhelyen lezajlott második kongresszuson (1946. június 28–30.) Kurkó még nyíltabban bírálta a kormányt, de egyúttal utalt arra is, hogy az új taktika nemcsak az MNSZ és szövetségesei között okozott konfliktust, hanem a szervezeten belül is sűrűlődáshoz vezetett. „A demokrácia nincs meg, csak a lehetőség van megteremtve, hogy megcsináljuk (Úgy van!), és ha ebben a demokratikus kiépítésben elhajlások történtek egyik vagy másik részről, azért vagyunk – állította Kurkó –, hogy rámutassunk és ellensúlyozzuk, hogy az az út meghamisíthatatlanul egyenes legyen. Ezenkívül pedig habár csak magunk között ha kell, ököltre megyünk az igazságért, ugyanazt tesszük saját szövetségeseinkkel szemben is, ezt nem vesszük sem mi rossznéven, sem ők nem vehetik rossznéven.”³²⁶

A kisebbségvédelmi rendszer kidolgozása

Az előbbieken láthattuk, hogy az államhatalom és az ODA képviselőivel folytatott tárgyalások során a kisebbségi jogkiterjesztés és a jogséremlmek orvoslása

---

322 A különbség csak akkor észlelhető, ha a tartalmát összevetjük Bányai Lászlónak a *Világosság* 1945. november 5-én megjelent *A nemzetiségi kérdés – a demokrácia kérdése* című cikkével, vagy az MNSZ Központi Végrehajtó Bizottságának ugyancsak a *Világosság*ban megjelent *Közleményével*. *Világosság*, 1946. február 11.

323 *Világosság*, 1946. április 1.

324 EME Kézirattára, Demeter János hagyatéka, Ismeretlen személy nyilatkozata 1946. június 3-án. Azért volt szükség az RKP beavatkozására, mert a magyar tömegek, de főképpen az értelmiség azt feltételezte, hogy Kurkó a „párt tudtával és felhatalmazásával írta meg a cikket.” Ua. A kolozsvári pártközpontban megtartott értekezlet résztvevői: Kurkó Gyárfás, Balogh Edgár, Bányai László, Szákai (?), Goldberger Miklós, Miron Constantinescu, Al. Drăghici, Vaida Vasile, Pop (?), Adorian (?), Simó Gyula és Jakab Sándor. Közl.: *Nastasă*, 2002. 351. p.

325 Lásd a 36. sz. iratot.

326 Lásd a 37. sz. iratot. A kolozsvári tanárok és tanítók 1946 augusztusában megrendezett értekezletén Kurkó kijelentette: „nekünk jó demokratáknak és jó magyaroknak kell lennünk! Nem kívánhatja senki tőlem, hogy saját fajtámat megtagadjam...” *Világosság*, 1946. szeptember 5.

politikai alku tárgyává vált.³²⁷ A jogsérelmek esetében a politikai megfontolások kerültek előtérbe, mellőzve a jogi szakszerűséget.³²⁸ Helyi szinten az MNSZ képviselőinek ugyanezt kellett tapasztalniuk,³²⁹ ami egyrészt elkeseredéshez vezetett,³³⁰ másrészt újabb jogszabályok kidolgozásának követelésével álltak elő. Az MNSZ vezető politikusainak azt is érzékelnük kellett, hogy a szervezet tagjai, a román kormányzat és saját baloldali szövetségeseik is eltérő módon értelmezik a jogegyenlőség fogalmát. Kurkónak a brassói intézőbizottsági ülésen aratott győzelmével került előtérbe az a felfogás, hogy a jogegyenlőség jól kidolgozott kisebbségvédelmi rendszert feltételez, ami majd szerves részévé válik az állam jogrendszerének.

A kisebbségi jogok nemzetközi szavatolása

Az MNSZ hivatalos álláspontja egyértelmű volt ebben a kérdésben. Elutasították az első világháború után elfogadott kisebbségvédelmi szerződésekhez hasonló újabb nemzetközi garanciákat, a nemzetiségi jogegyenlőség egyedüli nagyhatalmi szavatolását csak a Szovjetuniótól várták. Kommunista meggyőződéssel vallották, hogy míg az „imperialista nagyhatalmak” Erdély hovatarozását, következkép-pen a nemzetiségi kérdés rendezését önző érdekeiknek rendelték alá, addig az „elnyomott erdélyi magyarság” számára a Vörös Hadsereg hozta el a szabadságot. A Szovjetunió példát mutatott arra, hogy „a nemzetiségi kérdés egyszer s mindenkorra való megoldása egyedül a szocialista társadalomban lehetséges.”³³¹

327 Lásd a 18. és 25. sz. iratokat. *Balogh*, 1997. 223. p.

328 Ezt a helyzetet jól jellemezte a kiűritéskor elmenekült erdélyi magyarok, illetve a 2. bécsi döntés után Erdélybe költözött, de a magyar közigazgatás kivonulása után is helyben maradt magyar állampolgárok jogállásának megítélése: „Pátrășcanu igazságügyi miniszter meg kijelentette *[utalás Pátrășcanunak az 1945 júniusában Kolozsváron elhangzott beszédére – N.M.Z.]* azt, hogy azok, akik a bécsi döntés után kerültek Erdély területére és még most is itt vannak, fasiszták. Ezek szerint az az erdélyi magyar, aki a kiűritéskor elmenekült, azért fasiszta, mert elmenekült. Az az anyaországi magyar, aki a kiűritéskor nem menekült el és itt maradt, azért fasiszta, mert itt maradt. Fából vaskarika.” Az Erdélyben maradt magyar állampolgárságú postai alkalmazottak beadványa a magyar Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztériumhoz 1945. augusztus 29-én. MOL, a Külügyminisztérium iratai, Románia admin. 1945–1965., XIX-J-1-k, 18. d., 16/a. ikt. sz. 32155/pol/1945. sz. n.

329 A Torda megyei gazdasági bizottság 1945. december 17-i ülésén a bizottság elnöke nemtetszését fejezte ki amiatt, hogy a megyei agrárbizottság magyar megbízottja a magyar agrártársadalom gerincét képező középparasztság sérelmei, illetve a magyar történelmi családok jogtalan földkiszajátítása ellen is szót emelt: „Mit akar maga, azért jött ide, hogy a birtokosok szószólója legyen?” A Torda megyei gazdasági bizottság 1945. december 18-i jelentése. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 2/1946. 33–34. f. A Torda megyei szervezet 1946 március havi jelentésében megjegyezték: „A vármegyei politikai- és agrárreform bizottságban megfenyegették az MNSZ elnökét és ügyészségi eljárást helyeztek kilátásba.” ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 73. f. A Torda megyei szervezet 1946 szeptember havi jelentéséből arról is értesülhetünk, hogy az RKP és az Ekésront azzal a kéréssel fordultak az MNSZ-hez, hogy csak 10 holdig kérjék vissza a földeket. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 170. f. A Kolozs és Torda megyei MNSZ szervezet vidéki tagozatainak működésére lásd: Sáránci Tamás szakdolgozatát: *Az MNSZ és helyi szervezetei, Kolozs és Torda megye*. Kézirat, BBTE Történelmi Intézet.

330 A marosludasi MNSZ szervezet elnöke, Vásárhelyi János már 1945 júliusában a következő kérdéssel fordult a szervezet megyei elnökehez, Benda Béla unitárius lelkészhez: „van-e egyáltalán az MNSZ további működésének és fenntartásának létjogosultsága, amennyiben a helyzet az, hogy a panaszokat garmadával terjesztik be, de a sérelmek orvoslást nem nyernek s tovább már hajlandó párthívei előtt magát nevétségessé tenni.” ANDJ MŞ, UMP, Org. jud. Mureş, d. 7/1945. 9. f. Vásárhelyi János beszámolója a marosludasi MNSZ 1945. július 23-án megtartott intézőbizottsági ülésén.

331 Demeter János nyilatkozata a nemzetiségi kérdékről szóló könyvének megjelenése kapcsán. *Világosság*,

Ebben az összefüggésben értelmezhető a Groza–Sztálin táviratváltásra³³² való utalás. A táviratváltás az első időszakban az MNSZ észak-erdélyi politikusi számára hasonló hivatkozási pontként működött, mint – a két világháború közötti magyar politikai elit esetében – a gyulafehérvári határozatok, vagy a kisebbségi szerződés klauzulái. Tegyük hozzá, hogy épp olyan eredménytelenül hivatkoztak rá, mint a két világháború között.

Természetesen a táviratváltás nem tekinthető jogforrásnak. Legfeljebb nyomásgyakorló eszközként lehetett volna felhasználni a kormánnyal folytatott tárgyalások alkalmával. Az MNSZ egyesített legfelsőbb vezetésének álláspontját jól tükrözte Kurkó Gyárfásnak az MNSZ első kongresszusa nyitó napján elhangzott felszólalása. A tisztségében megerősített elnök a táviratváltásra nem, mint tárgyalási alapra, hanem mint a román demokrácia és a Szovjetunió jóindulatának biztosítékára tekintett: „mi azt hisszük, hogy erősebb kezesség, erősebb szerződés nekünk nem kell.”³³³

Miközben a táviratváltás lassan a feledésbe merült, az egyre reménytelenebb párizsi béketárgyalások hírére egyes magas rangú MNSZ-es politikusok is úgy vélekedtek, hogy mozgástér hiányában az MNSZ helyett a magyar kormánynak kell követelnie a kisebbségi jogok nemzetközi kodifikálását. Az „MNSZ központi vezetőségének egyik legsúlyosabb, szélsőbaloldali beállítottságú”³³⁴ képviselője, a bukaresti magyar politikai misszió tagjával – 1946 április legelején – magánbeszélgetést folytatott. Ennek során a magyar kormánynak a béketárgyalásokon tanúsítandó magatartását – többek között – abban jelölte meg, hogy „a nemzetiségi egyenjogúsításra megfelelő biztosítékokat kér, és azoknak a megvalósítására Romániát a nemzetközi fórum által megfelelő formában kötelezteti.”³³⁵

A kisebbségi jogok garanciáját illetően az MNSZ vezetése megosztott volt.³³⁶ Az MNSZ bukaresti kommunista pártvezetéshez közelebb álló irányzata az RKP által ellenőrzött kisebbségi sajtóban ismertette álláspontját a kisebbségi jogok nemzetközi garantálásával kapcsolatban. Miután a Külügyminiszterek Tanácsának 1946. május 7-i párizsi ülészakán visszaállították az 1940-es magyar–román határt, Bányai László, az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottságának tagja – a *Világosság* hasábjain – kijelentette, hogy a nemzetközi kisebbségvédelmi garanciák sikertelenségét a történelmi példák igazolták, mivel azok – elsősorban – a „belső politikai erőviszonyok szilárdságának [a] függvénye”-i.³³⁷ A bukaresti magyar külképviselet tagjaival folytatott május eleji beszélgetés alkalmával Bányai a nemzetiségi jogok „legfőbb biztosítékeként a román demokrácia megerősödését jelölte meg”, valamint a nagyhatalmi vetélkedések elkerülése érdekében „helye-

1945. március 25.

332 *Orosz–magyar fegyverszüneti egyezmény...*, 1946. 10–11. p. Lásd a 38. lábjegyzetet.

333 Lásd a 9. sz. iratot. Kurkó és Bányai véleményét a határkérdésről lásd *Fülöp–Vincze*, 1998.

334 MOL, a Külügyminisztérium iratai, Románia admin. 1945–1965., XIX-J-1-k, 18. d., 16/b. ikt. sz. 898/pol/1946. sz. n. Az illetőt nem sikerült azonosítani.

335 Ua.

336 Lásd például Kacsó Sándor levelét, 35. sz. irat.

337 *Világosság*, 1946. május 13.

sebbnek látná – tolmácsolta a magyar diplomata –, és vele együtt az MNSZ vezetősége is, ha a magyar nemzetiség jogainak biztosítása valamilyen formában a Szovjetunióra volna bízható.”³³⁸

A székelyudvarhelyi intézőbizottsági ülésen és a kongresszuson³³⁹ azonban olyan vélemény is elhangzott a nemzetiségi törvénytervezet vitája során, hogy a magyarság jövőjét nem lenne szabad a belső erőviszonyok bizonytalan és váltakozó szeszélyének kitenni. Ezért az egyik küldött azt látta volna helyes megoldásnak „ha az állammal kötendő egyezséget a nagyhatalmak garanciájához kötnék”.³⁴⁰ Valószínűleg a jelenlévők egy része – legalábbis a jegyzőkönyv tanúsága szerint – hasonlóképpen vélekedett erről a kérdésről, és ebbéli meggyőződésüknek a „Megszavazzuk!” közbekiáltásokkal adtak hangot.

A kongresszuson ennek ellenére egyetlen olyan határozatot sem fogadtak el, amelyben a nemzetiségi jogok védelmében nemzetközi garanciákat követeltek volna. A nemzetközi hivatkozási alap követeléséről való lemondást, a kongresszus egyes résztvevői azzal igazolták, hogy a nemzetiségi törvénytervezet elfogadásával elébe vágnának a békekonferencia kisebbségi jogokat szabályozó határozatainak.³⁴¹ (Azt feltételezték, hogy a lehetséges romániai szabályozás majd úgyis meghaladja a nemzetközi elvárásokat.) A kongresszuson végleg lezárult a vita, amelyben a nemzetiségi jogokat szabályozó törvénytervezet elfogadásával semlegesítették a nemzetközi garanciákat követelők szűk csoportját.

A nemzetiségi törvény-tervezet

A kollektív jogok értelmezése (határának kijelölése) kapcsán kirobbant viták tovább mélyítették a szervezeten belüli törésvonalakat.

Bányai László és köre az adott politikai helyzetben a székelyföldi tömbmagyarság számára területi autonómiát, míg a szórvány magyarságnak az „individuális jogok” biztosítását vetette fel, mint célkitűzést.³⁴² Demeter János, Kurkó Gyárfás és még sokan mások a szervezet közjogi funkciójának megerősítését (önkormányzati jellegét), újabb közhatalmi jogosítványok kivívását tartották célszerűnek, amelynek törvényes keretét és biztosítékát az új nemzetiségi törvény kidolgozása és elfogadása jelentette volna.

A Központi Intézőbizottság brassói értekezletén (1946. március 18–20.) bebizonyosodott, hogy sem a nemzetiségi jogokat rögzítő Nemzetiségi Statútum rendelkezései, sem annak felügyeletére és ellenőrzésére, valamint a nemzetiségi jogok tanulmányozására létrehozott Nemzetiségi Minisztérium tevékenysége nem jelentett nagy előretörést a kisebbségi jogalkotás és érvényesítés terén.

Nagy Géza felszólalásában elismerte, hogy eredményeket értek el a romániai magyar tanügyi jogi helyzetének rendezése területén, ellenben rámutatott arra is,

338 *Fülöp-Vincze*, 1998. 200. p.

339 Lásd a 37. sz. iratot.

340 Uo.

341 Lásd Nagy Géza felszólalását. 37. sz. irat. Lásd: *Fülöp*, 1989.

342 *Világosság*, 1946. május 13.

hogy a magyarság számára kedvező jogi intézkedések alacsonyabb szintű jogforrások voltak. Bizakodva tekintett a két magyar tankerületi főigazgatóság munkájára, de utalt arra is, hogy létrehozása csak miniszteri rendeleten alapult, „seholy törvénybe iktatva. Ha alkalmazzák a törvény szellemét – véli Nagy Géza –, meg kell szüntetni.”³⁴³ Állításának jogosságát az egyik minisztérium válaszával támasztotta alá, amelyben a következő állt: „Egy miniszteri rendelet vagy intézkedés által teremtett helyzet, amely nem egyezik a törvényes alappal, nem nyújt semmiféle biztosítékot a szerzett jogra nézve.”³⁴⁴ A Nemzetiségi Minisztérium kirakatjellegére azzal mutatott rá, hogy az MNSZ szakértői hiába dolgozták ki a nemzetiségi oktatás kérdését rendezni célzó törvénytervezetet, mert a beadványnak egyszerűen nyoma veszett a Nemzetiségi Minisztérium törvényelőkészítő ügyosztályán.

A felsorolt jogsérelmek mellett a magyarság kedvezőtlen jogi helyzetét tovább fokozta a román jogrendszert jellemző nagyfokú bizonytalanság. Például a Torda megyei földreform során a magyar károsultak is elsősorban ezzel szembesültek: „A legnagyobb hiány az eljárás bizonytalansága, mely annak tudható be, hogy sem a törvény, sem a végrehajtó utasítások eljárási szabályokat nem tartalmaznak, s így a bizottságok, sőt az elnöklő bíró, valamint a felek sem tudják, hogy az ügyeket milyen szabályok szerint kell elindítani. Különösen bizonytalan a helyzet a bizonyítékok és a bizonyítás során, mert sem a tanúvallomásokat, vagy tanúnyilatkozatokat, sem a szakértőket nem fogadják el, az okiratokat szintén kifogásolják, még ha azokat hatóság állította volna is ki.”³⁴⁵

Fontos kihangsúlyoznunk, hogy az MNSZ vezetősége a kisebbségi jogok szabályozása terén némi eredményeket is elért, de látnunk kell azt is, hogy az esetek többségében a magyarság hátrányos megkülönböztetésének tilalmát előíró jogszabályokról van szó. Az igazi nagy áttörést egy újabb nemzetiségi törvénytervezet jelentette volna, amellyel az MNSZ csak akkor állt elő, amikor az RKP részéről erre „engedélyt” kapott.

Az RKP meghívására 1946. május 17-én Bukarestbe érkezett MNSZ küldöttség tájékoztatta szövetségesét a magyarság sérelmeiről. A beszámoló elhangzása után az RKP főtitkára, Gheorghiu-Dej egy új „nemzetiségi státútum”-tervezet kidolgozását vetette fel, „amely – szerinte – különleges figyelmet szentelne a magyarságnak [...], amely a kormány számára alkotmányt, az összes demokratikus erőknek pedig kötelezettséget jelentene.”³⁴⁶ Azt is közölte, hogy a javaslatot az MNSZ dolgozná ki és terjesztené be a Nemzetiségi Minisztériumnak. Nem titkolta azt sem, hogy ezzel segítséget szeretnének nyújtani az MNSZ-nek a választási küzdelemben: „A magyar népesség lássa, hogy ki törődik az életükkel, a jogaikkal,

---

343 Lásd a 31. sz. iratot.

344 Uo.

345 ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 2/1946. 49. f.

346 *Nastasă*, 2002. 282. p. Gheorghiu-Dej javaslatát a választási küzdelem fényében kell értékelni, hiszen egy újabb, és természetesen az MNSZ-szel közösen kidolgozott nemzetiségi törvény, az MNSZ támogatottságát növelte volna.

ki áll az élükön. Lássák, hogy ki az MNSZ. Ez növelni fogja az MNSZ tekintélyét.”³⁴⁷ A tárgyaló felek abban állapodtak meg, hogy az MNSZ jelöljön ki egy személyt, aki az Igazságügyi Minisztérium és a Nemzetiségi Minisztérium egy-egy delegált szakértőjével közösen egy új státútum-tervezetet dolgozna ki. Az MNSZ képviselőjére az RKP Kolozs Tartományi titkára, Vaida Vasile tett javaslatot, Takáts Lajos személyében. Tehát az RKP határozta meg az MNSZ jelöltjét.

Arra a kérdésre, hogy az RKP-t mi készíthette erre a lépésre, két magyarázatot is adhatunk. Egyrészt már az MNSZ küldöttsége előtt is felfedték azon szándékukat, hogy ezzel az MNSZ támogatottságát szeretnék növelni. Tehát a törvényt-tervezetet egy olyan propagandaeszköznek szánták, amellyel az MNSZ magához ragadná a magyar közvélemény tematizálását. Erre az MNSZ-nek nagy szüksége volt, mert a Külügyminiszterek Tanácsának május 7-i határozata után az erdélyi magyarság még inkább eltávolodott a szervezettől. Másrészt az újabb nemzetiségi státútum-tervezet ötletének felvetésével semlegesíteni akarták a budapesti diplomácia azon törekvéseit, amelyek a kisebbségi jogok nemzetközi kodifikálására és garantálására irányultak.

A bukaresti utasítások ellenére Kurkó Kolozsvárra visszatérve Demeter Jánost és az MNSZ Kolozs megyei jogügyi irodájának vezetőjét, Berivoy Jánost bízta meg a nemzetiségi törvény kidolgozásával.³⁴⁸ Ez utóbbi két személy vezetésével elindított szakértői munkálatokba bevonták a kolozsvári jogászokat is, és ugyancsak a nemzetiségi törvénytervezet vitája kellett volna képezze a május végén, Kolozsváron megrendezett jogi- és közigazgatási értekezlet legfőbb napirendi pontját.³⁴⁹ Az így elkészített törvényjavaslatot az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottsága, a „bukaresti központi politikai és kormányzervek”, illetőleg a Központi Intézőbizottsága véleményezése után jóváhagyás végett az MNSZ második, ezúttal Székelyudvarhelyen megrendezett kongresszusa elé terjesztették.³⁵⁰

A kongresszuson kiderült, hogy jogi szempontból egy félkész törvénytervezetet bocsátottak szavazásra.³⁵¹ A tervezetet betérjesztő Demeter János hiába utalta arra, hogy „tartalma teljes egészében azt a politikai programot foglalja magába, melyet az adott körülmények között a demokrácia mai fejlődési fokán fel lehet vetni, és követelni lehet”, azonban a későbbi események mégis az ellenkezőjét bizonyították.³⁵² A kongresszuson – és amint azt látni fogjuk a kormány és az

347 Uo.

348 *Joó Rudolf beszélgetése...*, 1983. 76. p. Demeter János és a többi kolozsvári jogász azzal a tudattal látott hozzá a törvénytervezet előkészítéséhez, hogy az „a legfelsőbb szervek [RKP, ODA, MNSZ VB - N.M.Z.], a nemzetiségi politikában legilletékesebb személyek [elsősorban Luka László - N.M.Z.] egyetértésén” alapult. Uo. 77-78. p

349 Nagy Gézának a Központi Intézőbizottság székelyudvarhelyi értekezletén elhangzott felszólalásából megtudhatjuk, hogy a várakozásokkal ellentétben csak a tanácskozás harmadik, utolsó napján ismertette Demeter János a nemzetiségi törvénytervezetet, amelyről érdemi vitát nem folytattak. MOL, a Külügyminisztérium iratai, Románia admin. 1945-1965., XIX-J-1-k., 18. doboz, 16/b, ikt. sz. 1890/pol/1946. sz. n.

350 *Joó Rudolf beszélgetése...*, 1983. 80. p

351 Ezt támasztja alá törvénytervezetet betérjesztő Demeter János felszólalása is: „Ennek ellenére [az előkészületek ellenére - N. M. Z.] ez a dolog sem tekinthető olyannak, amelyben vagy a szakember, vagy a politikus ne tudna kiböngészni valami hiányt.” Lásd a 37. sz. iratot. Nékám Sándornak, a bukaresti magyar politikai misszió vezetőjének véleményét a törvénytervezetről lásd: *Fülöp - Vincze*, 1998. 235-239. p.

RKP részéről is – a tervezetet elsősorban a székely autonómia és a Magyar Közművelődési Tanács létrehozása miatt bírálták.

A kongresszuson felszólaló Szabédi László a székelyföldi megyék szövetsége jogkörének pontosítását, a kormányhoz és a különböző hatóságokhoz való viszonyának konkretizálást kérte.³⁵³ Nagy Géza is attól tartott, hogy ebben a megfogalmazásban csak „látszat autonómia” lesz, de továbbra is rendezetlen marad a határmenti magyarság helyzete.³⁵⁴ A másik ilyen önkormányzati jellegű terv a Magyar Közművelődési Tanács létrehozásának felvetése volt. Az MNSZ tanügyi kérdéseiről felelős Erdélyi Gyula és a már említett Nagy Géza azért emelt kifogást ez ellen, mert az MNSZ-t, anélkül, hogy ezt a tervezetben kifejtették volna, közhatalmi jogosítványokkal ruházta volna fel.³⁵⁵ Valójában attól tartottak, hogy az MNSZ lesz ez egyetlen állam által is elismert hivatalos szerv, amelynek jogköre kiterjedne a magyar kulturális és oktatási ügyek irányítására és ellenőrzésére, csatlakozásra kényszerítve, sőt függőségi viszonyba rendelve ezáltal a magyar kulturális intézményeket, sőt a felekezeti iskolákat is.

A kormány – felmérve a román társadalmon belüli közhangulatot – még csak válaszra sem méltatta a törvénytervezetet, mivel a közeledő párizsi értekezlet újabb ülészakára való tekintettel nem akart elébe menni egy olyan jogállapot elfogadásának, amelyre az országot nemzetközileg amúgy sem köteleznék. (Ez azonban nem zárta ki a probléma lebegtetésének taktikáját.)

Az RKP-n belüli fogadtatás ennél sokkal rosszabb volt. Luka László az MNSZ által elkészített tervezetet – az igencsak rossz emlékezetű – Volksgruppe, népcsoport jogokhoz hasonló szervezkedés irányába tett lépésnek minősítette.³⁵⁶ Az elutasítást okát abban kereshetjük, hogy még az RKP legfelsőbb vezetésén belül sem volt teljes egység a párt által követendő magyarságpolitika irányvonalának tekintetében.³⁵⁷ Ugyanakkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a

352 Lásd a 39., 42–43., illetve a 45. sz. iratokat.

353 Lásd a 37. sz. iratot. A magyar diplomácia bukaresti vezetője is hasonlóan vélekedett a székelyföldi autonómiáról: „Ez a terv – bármilyen tetszetősen hangozzék is – végeredményben az erdélyi élet kettészakítását jelentené, és az autonómia által [le – N.M.Z.] nem fedett területek gyors elsorvasztásával járna. [...] A románság az autonómiában nem a Székelyföldnek adott jogokat látná, hanem abból azt érezné ki, hogy a Székelyföldön kívül maradt magyarság milyen jogokkal nem rendelkezik és teljes erővel ennek felszámolására vetné magát.” *Fülöp-Vincze*, 1998. 239. p.

354 Lásd a 37. sz. iratot.

355 A nemzetiségi státútum-tervezet szövegét közli: *Vincze*, 2003. 74–80. p.

356 *Fülöp-Vincze*, 1998. 255. p. Kurkó a májusban az MNSZ VB-nak májusban megtartott egyeztető ülésén úgy vélte, hogy a Magyar Közművelődési Tanács „az osztrák szociáldemokrata kultúraautonómia gyanúját keltheti”. Bányai attól tartott, hogy „a nemzeti képviselőt közjogi formulája alkalmat teremthet a Volksbund újraéledésére”. *Joó Rudolf beszélgetése...*, 1983. 82–83. p.

357 Az 1946. június 22-re összehívott központi aktívák ülésére hárult az a feladat, hogy egységes álláspontot alakítsanak ki a nemzetiségi, nemzeti kérdésben. Az értekezlet összehívását Patrășcanunak 1946. június 8-i kolozsvári beszéde tett indokoltá, mert mind az RKP-ban, mind a magyarság körében azt a látszatot keltette, vagy éppen azt a meggyőződést erősítette, hogy az RKP magyarságpolitikája semmiben sem különbözik a román történelmi pártok hagyományos nemzetiségellenes felfogásától. Dej a megbeszélések végén felhívta a figyelmet, hogy a Külügyminiszterek Tanácsa május 7-i határozata Romániának kedvezett, de a helyzetet „konszolidálni” kell, vagyis „megfelelő taktikát” kell kidolgozni annak érdekében, hogy pozícióikat megtartsák. A taktika pedig azt jelentette, hogy el kell itélni az erdélyi magyar revizionizmust, de nem lehet szemet hunyni a román nacionalizmus megnyilvánulásai fölött sem. *Constantiniu*, 2001. 208–210. p. A gyűlés jegyzőkönyve: Uo. 157–211. p.

tervezet elfogadása egyet jelentett volna a székelyföldi autonómia támogatásával, amely az RKP részéről a választási küzdelmekben a legrosszabb taktikai lépésnek bizonyult volna.

Kurkó Gyárfás – a MNSZ választási sikerére alapozva, illetve a képviselőházba bejutott 29 MNSZ-es парлаenterre támaszkodva – felirati beszédében ismételtlen kérte a nemzetiségi törvénytervezet elfogadását.³⁵⁸ Az MNSZ-re leadott szavazatokat úgy értékelte, hogy azzal a magyarság a választások során teljesítette kötelességét, élen járt a demokrácia megszilárdításában, és most a demokrácián a sor.³⁵⁹ Az új nemzetiségi törvény létjogosultságát három tényezővel indokolta: 1. a Nemzetiségi Statútum „a régi szellemet idézi”, 2. „Az új nemzetiségi törvénnyel részben jogi alapokra kívánjuk fektetni az eddigi egyes rendeletekben szabályozott nemzetiségi jogokat”, 3. „teljes szigorral járjon el a kormány részéről kiadott törvények és nemzetiségi jogok megsértői ellen”.³⁶⁰ Kérte Székelyföld iparosításának támogatását is.

A képviselőháznak a trón üzenetére kiadott választervezete már jól jelezte a nemzetiségi törvénytervezet sorsát. A december 10-én elkészült választervezetben teljes mértékben megoldottak nyilvánították a nemzetiségi kérdést: „Politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális téren az együttlakó nemzetiségek számára biztosítva van a jogegyenlőség és a szabad fejlődés.”³⁶¹ A törvénytervezet még csak a parlament jogi bizottságában sem került megvitatásra. Aktualitását végül is az 1947. február 10-én aláírt román békeszerződés ratifikálásával veszítette el.³⁶² A magyar diplomácia törekvéseinek ellenére a békeszerződések nem tartalmaztak kisebbségjogi garanciákat, a kisebbséghez tartozók „egyéni védelmét [...] egyszerűen az emberi jogok nemzetközi tételével szándékoztak biztosítani.”³⁶³ A moszkvai segítséggel hatalomra jutott román kormányzat és az RKP vezetői ezek után okafogyottnak látták a törvény elfogadását, már csak azért is, hiszen a békekonferencián az angolszász nagyhatalmakkal egyetemben a Szovjetunió is a kisebbségek megkülönböztetésének eltörlése mellett szállt síkra.³⁶⁴

Az MNSZ érdekképviseleti intézményrendszere

Az 1946. évi választási előkészületek egyik kiemelt témája volt az MNSZ érdekképviseleti jellegének megerősítése. Az MNSZ érdekképviseleti politikájának új ideológiai alapját a Központi Intézőbizottság brassói ülésén, illetve a székelyudvarhelyi kongresszuson rakták le.³⁶⁵ A brassói értekezlet alakalmával elfogadott

358 A felirati beszéd szövege: *Népi Egység*, 1946. december 16.

359 A *Világosság* 1947. január 1-i számában bizakodva hozták le teljes terjedelmében a *Pravdában* megjelent cikket, amelyben az MNSZ-nek a demokrácia érdekében kifejtett tevékenységét méltatták.

360 Ua.

361 *Scurtu*, 1996. 527. p.

362 *Scurtu*, 1994. 91–108. p.

363 *Fabián-Ötvös*, 2003. 53. p. A szerzők a második világháború után kialakult kisebbségekre vonatkozó nemzetközi jogalkotást elemezve kifejtik, hogy ekkor a kisebbségi kérdést „átolják a nemzetközi közjogi területről az államok közötti bilaterális kapcsolatok területére.” Ua.

364 Uo. 35–36. p.

365 Ezt már korábban bemutattuk, itt csupán az új taktikának a jogvédelemre vonatkozó érvrendszerét ismertetjük.

határozatokat a megyei szervezetek úgy értékelték, hogy „az MNSZ bizonyos taktikára tért át: saját önvédelmére és jogainak a megállapítására.”³⁶⁶ A székelyudvarhelyi kongresszuson Kurkó egyértelműen fogalmazott a tekintetben is, hogy a magyar érdekképviselőt kizárólagos jogát az MNSZ a saját maga számára tartja fenn:

„Mi bármilyen komoly demokratikus szervezet is legyünk és bármilyen szoros szövetségben is álljunk a demokratikus más ajkú szervezetekkel, mégis azt világosan kell lássá minden magyar demokrata, *hogy a jogegyenlőség kivívásában, kultúránk fejlesztésében, népünk szolgálatában egyetlen szervezet lehet, amely minket képvisel ebből a szempontból. Ez pedig a saját magyar szervezetünk a MNSZ. (Úgy van!)*”³⁶⁷ [Kiemelés – N.M.Z.]

Kurkó beszédében elsősorban a kisebbségi politizálás területén keletkezett zavarokra utalt. Az MNSZ vezetése elutasította az SZDP OMB-nak azon törekvését, hogy közös választási blokkot hozzanak létre. De többek között a székelyföldi megyékben a baloldali pártszervezkedések miatt merültek fel nézeteltérések, hiszen ezek itt csak a magyar lakosság soraiból rekrutálhatták tagságukat. Ugyanakkor jelzés volt az Ekésfront irányába is, mert a szervezet elnöke egyértelművé akarta tenni, hogy a falusi magyar népesség az MNSZ legitimációs bázisa, szavazótábor.

A jogvédelmi tevékenység fokozása érdekében az Országos Végrehajtó Bizottság 1946 áprilisban egy választói és jogvédelmi alapot hozott létre,³⁶⁸ majd az év szeptemberében a bukaresti Jogügyi Iroda mellett egy Jogügyi Bizottságot állítottak fel.³⁶⁹ Ezzel párhuzamosan a megyei jogügyi- és közigazgatási bizottságok több száz esetről vettek fel jegyzőkönyvet, vagy számtalan alkalommal nyújtottak jogsegélyt.³⁷⁰ Tevékenységüket az tette indokoltá, hogy egyes megyék magyarsága a megoldatlan sérelmek miatt „demoralizált” állapotba jutott.³⁷¹

Az általános jellegű magyar gazdasági sérelmek orvoslása területén sem a jogvédő irodák, sem az MNSZ Országos Gazdasági Ügyosztálya nem bizonyultak hatékonyak. Az MNSZ vezető politikusainak szembesülniük kellett azzal a ténnyel, hogy megfelelő szakértelem hiányában az ügyosztályok munkája ered-

---

366 Kós Károly felszólalása a Kolozs megyei intézőbizottság 1946. április 14-i ülésén. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 2/1946.133. f.

367 Lásd a 37. sz. iratot.

368 „A felszabadult reakció egyre merészebben támadja nemzetiségi jogainkat, s emiatt a Népi Szövetségünk harca is súlyosabbá válik.” ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 83. f.

369 Uo. 26. f.

370 A Kolozs megyei MNSZ végrehajtó bizottságának adatai szerint a megyei jogügyi- és közigazgatási bizottság 1946. július 11-től egészen 1946. szeptember 10-ig 711 esettel foglalkozott. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Turda, d. 2/1946. 246. f.

371 Beszámoló a Torda megye szervezet június havi tevékenységéről. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 120. f. A „Községi tagozatunk nevében tisztelettel kérem jelen közgyűlésen keresztül az MNSZ Országos Elnökségét, hogy földig sújtott magyarságunk létkérdésének az érdekében sürgősen eszközölködjön ki a kormánytól törvényrendeleteket, amelyek véglegesen közmegnyugvásra tisztázzák az abszentizmus fogalmát s teljesen megszüntetik Erdély magyarságával szemben a CASBI és a földreform égbekiáltó igazságtalanságait.” A marosludasi MNSZ szervezet levele a megyei központhoz 1946-ban. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, 3/1946. dos. 204. f.

ménytelen, szükség volt az apparátus professzionalizására. Kós Károly, a Kolozs megyei MNSZ szervezet elnöke a *Világosság* hasábjain 1946 januárjában megjelent cikkében maga is e mellett érvelt. Az MNSZ megalakulásának első időszakában felszínre került „erők megfeleltek, elegendők voltak és a maguk helyén jó munkát is tudtak végezni a megalapozás és az újjáépítő munka első szakaszában, azokat az építés második, egészen más természetű szakaszában – vélte Kós Károly – ki kell egészíteni, ki kell bővíteni olyan erőkkel, amelyek ezt a munkát el tudják végezni, illetve irányítani és vezetni.”³⁷² A székelyudavari helyi kongresszuson maga Kurkó is bevallotta, hogy szervezet vezető garnitúrájába juttatott „becsületes, proletár harcosok”, „politikai harcosok [...] nem minden esetben feleltek meg a valóságnak.”³⁷³

Az MNSZ politikusainak azt is be kellett látniuk, hogy nemcsak a gazdasági jogvédelemhez szükséges szakértelem hiányzott a szervezetből, hanem az ehhez kapcsolódó intézményrendszer is az MNSZ struktúráján kívül volt.

Bár az MNSZ első kongresszusa után számos kísérletet tettek, hogy az EMGE-t beolvassák az MNSZ Országos Gazdasági Bizottságába,³⁷⁴ valamint a két szövetkezeti központot egyesítsék és az MNSZ irányítása alá vonják,³⁷⁵ ám ezek a törekvések sorra kudarcot vallottak. Ezért az MNSZ 1946 januárjában új taktikához folyamodott. Egyrészt lehetőséget biztosított az EMGE és a szövetkezetek számára, hogy követeléseiket megfogalmazhassák, de ezzel egy időben az MNSZ párhuzamos gazdasági érdekvédelmi szervezeteket hozott létre.

Az EMGE másfél év után, 1946 februárjában Marosvásárhelyen megtarthatta tisztújító közgyűlését,³⁷⁶ majd az év áprilisában a Szövetség és Kaláka szövetkezeti központok – Kurkó Gyárfás és az Országos Jogügyi- és Közigazgatási Osztály vezetője, Demeter János javaslatára³⁷⁷ – közös kongresszuson vitatták meg a szövetkezetek sújtó állami diszkriminációs intézkedéseket. Azonban rövid időn belül kiderült, hogy az MNSZ nem mond le a gazdasági érdekvédelem tematizálásáról és intézményi reprezentációjáról sem.

Az MNSZ gazdasági bizottságának 1946. április 10-i marosvásárhelyi értekezletén – nem véletlenül – két fő problémát vitattak meg: az erdélyi magyar bankok és a székelyföldi ipar és kereskedelem helyzetét. Az erdélyi magyar bankok ügyének felkarolása a magyar nagypolgárság anyagi és erkölcsi támogatásának megnyerését szolgálta – és ezzel a közösség is erősödött –, míg a Székelyföld gazdasági felzárkóztatásának tervével a székelyföldi magyar szavazatok elnyerését célozták meg. Az értekezleten elhatározták, hogy május 10-re Brassóba, az MNSZ székházába országos gazdasági konferenciát hívnak össze, amelyre meghívást

372 *Világosság*, 1946. január 7.

373 Lásd a 37. sz. iratot. Kurkó valószínűleg arra utalt, hogy ezek a személyek az adott körülmények között nem tudtak eleget tenni a tisztségükből fakadó kötelezettségeknek.

374 Lásd a 14. sz. iratot.

375 Lásd a 15. sz. iratot.

376 A szervezéssel kapcsolatos információkat lásd: MOL, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, Románia, XIX-J-1-j (1945-1968. I.), 17. d., 16/b. sz. n. 281/pol/1946. sz. irat.

377 ANDJ Cj, f. 790. Alianța Cooperativelor Economice și de Credit, d. 3/1945-48. 76. f.

kapnak a vármegyei gazdasági bizottságok MNSZ-es kiküldöttein kívül a „romániai magyarság kisipari, nagyipari, kereskedelmi, mezőgazdasági, műszaki, vegyészeti, pénzügyi, faipari és szövetkezeti” szakemberei is. Leszögezték, hogy a brassói konferenciára „lehetőség szerint részletes tervet dolgoznak ki Székelyföld iparosítására vonatkozólag”, valamint „javaslatot készítenek egy román–magyar és magyar–román gazdasági kamara felállítására Bukarestben, illetve Budapesten”.³⁷⁸ Elképzeléseik szerint a gazdasági kamara Erdély különböző városaiban fiókokat létesített volna.

Az MNSZ gazdasági bizottságának május 10–11-i brassói gazdasági értekezletén a magyar gazdasági érdekképviseleti intézmények szakelőadói és más felkért szakértők tájékoztatást adtak a magyarság mezőgazdasági és ipari termelésének helyzetéről. A megbeszélések végén határozati javaslatot fogadtak el, melynek első pontjában kimondták: „Erdélyi társadalmunk csak úgy tudja helyét megállni, ha megmaradt gazdasági és pénzügyi intézményeit egységes irányítás mellett újjászervezi. A cél elérése érdekében megalakítja az MNSZ gazdasági bizottsága mellett működő *Romániai Magyar Gazdasági Tanácsot* [továbbiakban – ROMAGÁT]”.³⁷⁹ A tervek szerint az ROMAGÁT központi irodáját Kolozsváron állították volna fel, míg Bukarestben egy képviseleti iroda megnyitását tervezték. A 25 tagú tanácsba behívás alapján helyet kaptak a különböző magyar gazdasági érdekképviseleti csoportok, amely grémium összeállítására viszont az MNSZ elnökségét kérték fel.³⁸⁰

Az MNSZ-nek ez az új taktikája részben sikert aratott, mert úgy tűnt, vagy legalábbis azt a látszatot keltette, hogy képes együttműködni a különböző társadalmi rétegekkel, s mi több, az érdekcsoportokat bevonják a politikai döntéshozatalba. Valójában a romániai magyarságon belül létező és szabad társuláson alapuló érdekcsoportokat megpróbálta a saját intézményi csoportjává alakítani, vagy másképpen fogalmazva, saját hivatalnok rétegévé, bürokráciájává akarta tenni. Az MNSZ önerőből nem volt képes felülkerekednie a problémákon, a többletlegitimációs kényszerből fakadóan növelnie kellett intézményi kapacitását. A – nem csak – magyar gazdasági intézményrendszerrel és érdekcsoportokkal való kapcsolatot ekkor még egyfajta koordinációs viszonyrendszerként értelmezték, ami a valóságban munkamegosztást feltételezett: a politikai védelem ellenében a magyar érdekcsoportok együttműködnek az MNSZ-szel. Ezt a tételt Kurkó Gyárfás az 1946 márciusi brassói intézőbizottsági ülés után megtartott négygyűlésen így fejtette ki: „Azonban, hogy még egészségesebben működjön szervezetünk, szükség volt a munka egészséges megosztás[ár]a. Különböző nemzetiségi szerve-

378 MOL, a Külügyminisztérium iratai, Románia admin. 1945–1965., XIX-J-1-k, 18. d. 16/b. ikt. sz. 1057/1946. sz. n.

379 *Világosság*, 1946. május 16. A 11 pontból álló határozati javaslatban kitértek a mezőgazdasági problémákra (gyümölcsstermesztés, méhészet, állattenyésztés, magyar állatorvosok besorolása), a mezőgazdasági szakoktatásra, a magyar pénzügyi helyzetére, valamint a CASBI és a szövetkezetek ügyére.

380 Az előkészítési munkálatok elvégzésére kinevezett háromtagú bizottsághoz az a Böszörményi Sándor is csatlakozott, aki a két világháború között a Romániai Nagyiparosok Országos Egyesületének Erdélyi-Bánáti ügyvezető igazgatójaként tevékenykedett.

zeteink voltak a múltban: mezőgazdasági, szövetkezeti és egyházi egyesületek, szociális intézmények.”³⁸¹ Az MNSZ kereteinek „kiszélesítése”, a kooperáció azért szükséges, hogy „ezt a munkát – véli az MNSZ elnöke – ne politikai embereink végezzék”.³⁸² A székelyudvarhelyi kongresszuson az MNSZ elnöke még pontosabban fogalmazott: „ezen szervezetek, intézményeink nagygyűléseink határozatait programunkká tettük, a kongresszussal ismertetni fogjuk azokat a határozatokat, amelyeket az illetékes szakegyesületeink vagy tanácsadó szervezeteink hoztak, mi politikai szempontból felülvizsgálva magunkévá fogjuk tenni, és politikai erőink teljes latba vetésével igyekezni fogunk azoknak a megvalósítására.”³⁸³

De nem feledkeztek meg a székelyföldi szavazatokról sem, vagyis a marosvásárhelyi gazdasági értekezleten felvetett székelyföldi gazdasági felzárkóztatást célzó tervről. Ennek érdekében a brassói gazdasági értekezleten bejelentették a Horizont RT megalakítását. Az eredeti elképzelések szerint a Horizont RT a székelyföldi „természeti kincsek kihasználására, faipari, szövőipari vállalatok alapítására, a székely borvizek értékesítésére, mezőgazdasági termények értékesítésére, árubehozatalra, gyárak és irodák létesítésére alakult”.³⁸⁴

A későbbi események azt bizonyították, hogy az MNSZ képtelen volt növelni intézményi kapacitását. Egyrészt azért, mert a létrehozott párhuzamos gazdasági intézmények nem építették ki saját szervezeti rendszerüket, de nem tudtak sikeresen integrálódni a román gazdasági életbe sem. (1947-től már maga az RKP vélte úgy, hogy az MNSZ-nek nem kell rendelkeznie gazdasági vállalatokkal.³⁸⁵) A ROMAGÁT központi irodája csak kirakat jellegű volt,³⁸⁶ a Horizont RT megalakulását annyira elhúzódt, hogy az új gazdasági viszonyok közepette elveszítette aktualitását,³⁸⁷ és az újjászervezett megyei gazdasági bizottságok sem töltötték be hivatásukat.³⁸⁸ Másrészt az 1946-os novemberi választások után

---

381 Lásd a 31. sz. iratot. A brassói intézőbizottsági ülésen felszólaló EMGE kiküldött ezt a viszonyt a következőképpen határozta meg: „Mi, akik az MNSZ politikai védelmét élvezzük és élveztük a múltban, mi nem lehetünk és nem leszünk hálátlanok. Éppen ezért kívánunk megegyezést, békés egyetértést.” MOL, Bányai László hagyatéka, XIX-J-1-l (1945–1958), 1. d. 1/g. sz. n. sz. n.

382 Lásd a 31. sz. iratot.

383 Ua.

384 MOL, a Külügyminisztérium iratai, Románia admin. 1945–1965., XIX-J-1-k, 18. d. 16/b. ikt. sz. 40.971/1946. sz. n.

385 Lásd Luka László kijelentését, 54. sz. iratot.

386 A kolozsvári központi irodája részére a Szövetség szövetkezettől „kölcson vett” titkárnó dolgozott. Az információ-óért köszönettel tartozok Kiss Andrásnak, a kolozsvári állami levéltár nyugalmazott főlevéltárosának.

387 Sajtóhírek szerint a Horizont RT megalakítása 1946. december közepéig elhúzódt (lásd: *Népi Egység*, 1946. december 14.), míg a levéltári források arról tanúskodnak, hogy a miniszteri engedély megszerzésére és cég bejegyzésére csak valamikor 1947 elején került sor. A Horizont RT 1947. április 22-i átírata az MNSZ gazdasági bizottságaihoz a Horizont RT fiókok étesítése tárgyában, valamint a részvénytársaság alapszabályzatát. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj 1945–1950., d. 5/1947. 276–273. f.

388 Hivatásukat a következő okok miatt nem tölthették be: „Véleményem szerint, addig, amíg a CASBI fennáll, illetve a magyar vagyonokat nem mentesítik a CASBI zár alól, a magyarság gazdasági életének emelése nem lehetséges olyan mértékben, hogy az komolyan érezhető is legyen, és így a magyar gazdasági bizottság működése is csak szószaporítás.” Polonyi István felszólalása a Kolozs megyei MNSZ megyei gazdasági bizottság 1947. október 1-i ülésén. Uo. 83. f.

hatalmi pozícióját tovább növelő RKP magyarságpolitikájában taktikai elmozdulások történtek.

Politikai irányváltás: a tömegszervezet jelleg előtérbe kerülése

Vita a magyarság választási taktikájának kidolgozásáról

Az MNSZ monopol helyzete igazából akkor került veszélybe, amikor az RSZDP Országos Magyar Bizottság 1946. február 17–18-i első konferenciáján felvetődött egy magyar választási koalíció létrehozásának terve.³⁸⁹ A magyar szociáldemokraták elképzelése – amelyet az első időszakban pártjuk országos vezetősége is támogatott – az volt, hogy a megalakítandó magyar választási blokkban egyaránt részt vennének a magyar kommunisták, szociáldemokraták és az MNSZ, valamint a magyar társadalom különböző rétegeit „átfogó” intézmények, (az EMGE, a magyar szövetkezeti központok, az egyházak stb.) elismert vezetői.³⁹⁰ Ezt az MNSZ vezetői elutasították és ezzel a választási szövetség terve megbukott.³⁹¹ Ugyanakkor az RKP-nak sem állt érdekében, hogy megtörje az MNSZ politikai monopóliumát, hiszen akkor valószínűleg a szövetség vezetőségén keresztül a magyar társadalomra gyakorolt eddigi befolyásuk is csökkent volna.

A választási eredmények tükrében az MNSZ politikusai úgy érezték, hogy a megszerzett parlamenti mandátumok³⁹² legitimé tették a szervezet azon törekvését, hogy a romániai (össz)magyarság politikai képviselőit tekintse magát. Ugyanakkor attól, hogy a magyarság egységes választási magatartásával, és az MNSZ-nek a választásokat megnyerő Demokratikus Pártok Blokkja (továbbiakban – DPB) irányába tanúsított lojális együttműködésével hozzájárult a romániai politikai helyzet konszolidálásához, jogosan azt remélték, hogy most már semmi sem állhat a nemzeti egyenjogúsítás útjába. A sikeresebb érdekvédelmi politizálás érdekében az MNSZ VB 1947. február 11-i ülésén a DPB-hez való csatlakozás mellett döntött.³⁹³ Az MNSZ megyei szervezeti elnökök és titkárok 1947. március 25–26-ai ülésén Kurkó Gyárfás kiállt a magyar gazdasági intézmények önállósága mellett, sőt azok megvédése érdekében vállalta a konfrontációt az RKP-val: „A Kommunista Pártban vannak olyan elemek, akik a magyar vagyontok elkobzására törekednek.”³⁹⁴ Kurkó a magyar és román kormányfők budapesti találkozásától³⁹⁵ azt várta, hogy létrejön a vámunió és gazdasági szövetkezés Magyarországgal.³⁹⁶ Azonban a kül- és belpolitikai életben bekövetke-

389 Lásd a 28., 30., 43. sz. iratokat.

390 Egy ilyen megoldást még 1945. december közepén az a Kacsó Sándor is jónak látott volna, aki az 1946. nyári tárgyalásokon már elutasította a magyar választási koalíció tervét. MOL, a Béke-előkészítés iratai, XIX-J-1-a, 61. doboz, IV-135, 27/Bé.-1945.

391 Lásd a 43. sz. iratot.

392 Az MNSZ 29 parlamenti képviselői mandátumot szerzett meg, habár egyes vélemények szerint 40 képviselői helyett is szerezhetek volna. Lásd a 45., 47. és 48. sz. iratokat.

393 ANIC, f. CC al PCR, Secția Organizatorică, d. 4/1947. 6. f.

394 Lásd a 52. sz. iratot.

395 A Petru Groza vezette román kormánydelegáció 1947. május 3. és 5. között tárgyalt Budapesten. A tárgyalás előzményeiről és lefolyásáról lásd: *Olti*, 2008.

396 Lásd a 52. sz. iratot.

zett egyensúly-eltolódások átrendezték az MNSZ-nek a román politikai palettán elfoglalt helyét.

A hatalomra törő RKP állampolitikai felfogása nem tolerálta azokat az elképzeléseket, amelyek különböző erőforrásokat szándékoztak kivonni az állami ellenőrzés alól. De nemcsak az állami tulajdonban lévő erőforrásokat vonta felügyelet alá, hanem ezzel párhuzamosan a szabad társuláson alapuló szervezetek, intézmények felszámolása vagy beolvasztása érdekében is különféle intézkedéseket hozott. Ebből kifolyólag az önálló magyar gazdasági – és egyéb – intézményrendszer további fennmaradását az RKP nem támogatta. Luka Lászlónak az *Igazság* május 22-i számában megjelent politikai vádbeszédnek tekinthető cikke tulajdonképpen erre hívta fel a figyelmet. Az „elvtelen »magyar egység«”³⁹⁷ vádja kijózanítóan hatott. Luka helytelenítette az MNSZ azon szándékát, hogy a magyarsághoz való tartozást – és ezzel a magyarság érdekeit – az MNSZ felügyelete alá vont, illetve általa léthozott intézmények, valamint a vele munkamegosztásban álló magyar intézményrendszer együttesen határozzák meg. Az RKP nem vertikális társadalmi modellben gondolkozott, hanem horizontális modellben, osztálytársadalomban, ahol az állami felügyelet és az állami elosztás a vezérelv. Az MNSZ társadalmi reformját felváltotta az RKP államreformja. Az MNSZ központi aktívájának 1947. május 29-i ülésén már vádként jelent meg az MNSZ és magyarországi baloldal, illetve a budapesti kormányzat közötti kapcsolat. Balogh Edgár Luka szavait a következőképpen értelmezte: „Nem lehet közvetlen kapcsolat a Magyarországi Kommunista párt és az MNSZ között”.³⁹⁸ A követendő új politikai irányvonal tekintetében Luka egyértelműen fogalmazott: „Vagy megyünk a pártvonal útján, vagy harcolunk az MNSZ ellen, ha az MNSZ szembehelezkedik a nemzetiségi vonalon.” Az RKP nyílt beavatkozásának jeleként Luka kilátásba helyezte Kurkó leváltását is: „Ha Kurkó itt lesz [már mint Bukarestben – N.M.Z.], és nem csinál diktatórikus politikát, reméljük ezt be fogja látni, ha pedig nem, kénytelenek leszünk mást javasolni.”³⁹⁹

Ilyen előzmények után az MNSZ-en belül felszínre kerültek a már korábban kikristályosodott csoportok közti ellentéteket. Az MNSZ Bukarestben tartott május 30-tól június 2-ig tartó maratoni VB ülésén – az alapszabályzatnak ellentmondva – felállított hét tagú politikai titkárságra hárult az a feladat, hogy a szervezetet visszaállítsa a „helyes útra”.⁴⁰⁰ Az MNSZ hozzájárult ahhoz, hogy a magyar szövetkezeteket csatlakozzanak a román szövetkezeti központhoz, az INCOOP-hoz, amely egyet jelentett a szövetkezeti vagyon államosításával.⁴⁰¹

---

397 Lásd a 53. sz. iratot.

398 Lásd a 54. sz. iratot. Balogh Edgár kijelentette, hogy Kurkó oda jutott, hogy „a magyarság bizonyos elemeivel szemben a Szovjettel és Magyarországgal védje magát, és nem a KP-ra támaszkodik.” Bányai még ennél is tovább ment. Megítélése szerint Kurkó engedett a magyarországi „reakciónak”, sőt „a magyarországi reakció minden támogatást megad annak, aki távolodik a Párttól.” Uo.

399 Uo.

400 Lásd a 55. sz. iratot.

401 Az egész kérdéskörre bővebben lásd: *Vincze*, 1998.

Az újabb, július 17-én és 18-án megtartott VB ülésről megjelent sajtóhírek is azt sugallták, hogy taktikai változás állt be. A *Világosság* július 20-i számának első oldalán ezt a főcímet olvashatjuk: *Nem sérelmi politizálás, hanem a népi demokrácia előbbrevitelével biztosíthatjuk jogainkat.* A jogi végzettséggel rendelkező Takács Lajos a következő kijelentést tette: „A nemzetiségi kérdés [...] elsősorban nem jogi kérdés. A nemzetiségi kérdés a demokrácia kérdése, de csak egyik kérdése. Mert a demokratikus rendszernek még rengeteg megoldásra váró kérdése van.”⁴⁰² Kurkó távollétében az értekezletet vezető Kacsó Sándor arra is rámutatott, hogy „a Kommunisták Pártja az az élgárda, amely lendületet ad a demokrácia fejlődésének”⁴⁰³ A kongresszus küldöttei Kacsó Sándor személyében új elnököt választottak, azonban Kurkó Gyárfás továbbra is tagja maradt a politikai titkárságnak. Az MNSZ 1947. szeptember 21–22-én lezajlott temesvári kongresszusán elfogadott határozatban már nemcsak az RKP elsőbbségét fogadták el, hanem azt is leszögezték, hogy a sérelmeket nem önerőből orvosolták, hanem „a haladó demokratikus erőkkel együtt”.⁴⁰⁴ A határozatban lefektették az MNSZ és a romániai magyarság új politikai irányvonalát. Ezek a következők voltak: 1. a romániai magyarság jövője csak Romániai határian belül lehetséges; 2. a magyarság és az MNSZ legfőbb támogatója az RKP; 3. a duna-völgyi együttműködés tervének elvetése; 4. a „demokratikus központosítás”, vagyis a magyar intézmények önállóságának felszámolása.

Az 1948. március 28-án lezajlott román parlamenti választások után tovább szűkült az MNSZ mozgástere. Az 1948. július 23–24-én megtartott csíkszeredai VB ülésen elfogadott határozatban – többek között – két fő elvet mondtak ki: 1. az MNSZ áttér az osztályharcra; 2. újra leszögezték, hogy a nemzetiségi jogegyenlőséget csak a Román Munkáspárttal közösen vívhatják ki.⁴⁰⁵ Az MNSZ-re a következő feladatok hárultak: 1. a magyar tömegek politikai nevelése; 2. harc a reakció ellen;⁴⁰⁶ részvétel az államhatalomban. Ez utóbbi azt jelentette, hogy az MNSZ-nek fel kellett adnia közvetítő szerepét az államhatalom és a magyar lakosok között: „Teljesen felesleges, hogy a mindennapi ügyek intézésével az MNSZ közvetítő hivatal szerepét töltse be dolgozóink és Népköztársaságunk hivatalai között.”⁴⁰⁷ Az ülésen felszólaló Bányai László új megvilágításba helyezte a nemzetiségi kérdést is. A nemzetiségi kérdés „lényegében osztálykérdés, és csak hazánk demokratikus, illetve szocialista fejlődésével nyerhet teljes megoldást.”⁴⁰⁸

Az MNSZ december 10. és 12-e között Kolozsváron megtartott kongresszusa előtt összehívták a központi intézőbizottságot is. Az ülésen Kacsó Sándor

---

402 ANIC, f. 27. UPM, d. 120/1947. 17. f.

403 Uo.

404 Lásd a 59. sz. iratot.

405 Lásd a 63. sz. iratot.

406 A reakció elleni harcra a következőket értették: küzdelmet a sovinszta és revizionista megnyilvánulások, az „elvtelen »magyar egység« propagálása”, a „szellemi és gazdasági elzárkózás hirdetése” és az „egyházi reakció” ellen.

407 Lásd Kacsó Sándor záró beszédét a központi intézőbizottság csíkszeredai ülésén, 63. sz. irat.

408 Uo.

egyértelműen fogalmazott az MNSZ funkciója tekintetében: „az MNSZ mint tömegszervezet azt a feladatot kell szem előtt tartsa, hogy minél szélesebb tömegeket kell mozgósítson arra a küzdelemre, amelyet a munkásosztály élcsapata, a Román Munkáspárt irányít.”⁴⁰⁹ A Román Munkáspárt 1948. december 12-én elfogadott határozata újrafogalmazta a párt kisebbségpolitikai koncepcióját.⁴¹⁰ A kongresszuson elfogadott határozat a kisebbségi kérdést megoldottnak nyilvánította, de arra is figyelmeztetett, hogy a nemzetiségek körében ennek ellenére továbbra is jelen van a „polgári nacionalizmus” és sovinizmus szelleme.⁴¹¹

A kongresszus atározatában egy utalást sem találunk, amely a szervezet érdekképviselési funkciójára vonatkozna. Helyette az osztályharc, a magyarság soraiban megbúvó „polgári nacionalizmus”, a „szocializmus alapjainak építésében” való részvétel hangsúlyozása kapott teret. 1949-ben a jogügyi- és közigazgatási, illetve a gazdasági bizottságok felszámolásával megszüntették azokat az intézményeket, amelyek az MNSZ érdekképviselési feladatait elláthatták.⁴¹² Az 1949-es évre kibocsátott Falvak Népe Naptára címszavai a falvakban épülő szocializmusról, az RMP vezetésével együtt folytatott küzdelemről, a kollektív gazdaságok hasznosságáról és a békéért folytatott harcról tudósítanak, illetve ezeket a témákat helyezték a középpontba.⁴¹³ A proletárdiktatúra építés közepette félre kellett állítani az MNSZ azon vezetőit, akik az integratív kisebbségpolitika megtestesítői és egykori szószólói voltak.⁴¹⁴ Így került börtönbe 1949 őszétől Kurkó Gyárfás, Balogh Edgár, Csögör Lajos, Demeter János, Méliusz József, Jordáky Lajos és még sokan mások. Ez egyben jelezte azt is, hogy a román pártállami vezetés az integratív magyarságpolitikáról áttért egy represszív magyarságpolitikára.⁴¹⁵

Az MNSZ 1949-től tömegszervezeti funkciókat látott el. Az MNSZ utcafelelősi rendszerét⁴¹⁶ és a népművelődési bizottságokat⁴¹⁷ a politikai átnevelés legfőbb eszközeivé alakították át. A közművelődési bizottságok az „ideológiai harc” egyik fegyverévé váltak. 1949-ben a közművelődési bizottság keretében a következő alosztályok működtek: politikai és nevelési-, népművelési-, sajtó-, és dokumentációs alosztály.⁴¹⁸ Azonban az „ideológiai harc” képzett kádereket igényelt. Ennek érdekében az MNSZ már 1948-tól nagy hangsúlyt fektetett a káderképzésre. A

409 ANIC, f. 27. UPM, d. 160/1948. 6. f.

410 *Igazság*, 1948. december 15.

411 Lásd a 64. sz. iratot.

412 ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 3/1949. 3/1949. sz. körlevél. 1–2. f.

413 *Falvak Népe Naptára*. H. n. Az RMNSZ Központi Közművelődési Ügyosztálya. 1950.

414 Lásd a 68. sz. iratot.

415 Igaz ez annak ellenére is, hogy 1952-ben létrehozták Magyar Autonóm Tartományt, vagy, hogy a két világháború közötti időszakról eltérően a magyar közösség egyes tagjai magas tisztségeket tölthettek be a pártban és az államigazgatásban. A magyar közösség egészét vizsgálva a nemzeti identitás megőrzése érdekében már nem támaszkodhatott a nemzetiségi intézményrendszerre, ebből kifolyólag az állammal szembeni kiszolgáltatottság is nagyobb volt.

416 ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 3/1949. 18. sz. körlevél. 25–28. f.

417 ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 3/1949. 33–34. f.

418 A közművelődési bizottságok feladataira lásd a Közművelődési Bizottság 1949. évi októberi és decemberi munkatervét. ANIC, f. 27. UPM, d. 174/1949. 107–117. f.

megyei káderiskoláik működéséről készült jelentés szerint a középfokú, vagyis a megyei káderiskolák 1949. január 26-án nyíltak meg és április 7-én fejeződtek be. A tanfolyamokra a korábbi évhez viszonyítva nagyobb volt a jelentkezés, mert egy évvel korábban csak 18–19 hallgató vett részt megyéenként, 1949-ben már 34–35 személy. Megyei káderiskolák Nagyváradon, Kolozsváron, Temesváron, Aradon, Brassóban, Medgyesen, Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában és Marosvásárhelyen működtek. Az MNSZ középfokú káderiskolájában 1949-ben összesen 307 hallgató végzett, közülük 250 főt alkalmaztak mint „függetlenítettet, vagy nem függetlenítettet”.⁴¹⁹ Az MNSZ Központi Intézöbizottságának a politikai nevelésről szóló 1949. október 14-i 6210/1949. számú körleveléből kiderül, hogy a megyei káderiskolákat 1949 őszén felszámolták, a falusi és járási aktivisták, instruktorok kiképzését az RMP vette át, de a központi káderképző iskola, a bákói iskolával egyetemben tovább folytatta tevékenységét, és nem szüntették meg a megyei esti tanfolyamokat sem.⁴²⁰ Az MNSZ közművelődési ügyosztályának 1949 februárjában készült jelentése értelmében: „Káderiskoláink feladata, hogy az alapos kiválasztás után bekerült hallgatókat a szocializmus építésének önzetlen harcos katonáivá nevelje.”⁴²¹ Ennek a kiválasztási rendszernek köszönhetően került be 1951-ben az MNSZ Végrehajtó Irodájába Ottrok Ferenc és Ady László. Az 1950 decemberében megtartott néptanácsi választások után az MNSZ felszámolása, illetve átalakítása került napirendre. Az RMP KV 1951. április 19-ei ülésén végül az MNSZ fenntartásáról született döntés.⁴²² Az RMP útmutatásának megfelelően Kacsó Sándor a Végrehajtó Iroda június 8-ai ülésén behatárolta az MNSZ helyét a politikai rendszerben: „Csak formailag vagyunk tömegszervezet, lényegében mint bizottság kell működünk.”⁴²³ A vidéki szervezetek mozgósítás ezek után csak a néptanácsokon keresztül történhetett, (1952 őszétől az MNSZ alkalmazottait a Népi Demokrácia Frontja vette át) csak a rajoni és a tartományi aktíváknak lehettek külön munkatervei.⁴²⁴ Az „osztályharc” fokozódása és az RMP-n belül elindult „jobboldali” elhajlók kizárása után a Végrehajtó Iroda 1952. szeptember 1-jei ülésén – az alapszabályzat előírásait figyelmen kívül hagyva – leváltották a szervezet elnökét, Kacsó Sándort, helyét Juhász Lajos vette át. A MAT létrehozás után a párt főtitkára, Gh. Gheorghiu-Dej 1953. január végén kijelentette, hogy Romániában a nemzetiségi kérdés megoldódott.⁴²⁵ Ez előre vetítette az MNSZ megszüntetését, amelyre 1953 elején került sor.⁴²⁶

---

419 ANIC, f. 27. UPM, d. 174/1949. 17–20. f.

420 ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj. d. 3/1949. 83. f.

421 ANIC, f. 27. UPM, 174/1949. 5. f.

422 Lásd a 74. sz. iratot.

423 Lásd a 75. sz. iratot.

424 Uo.

425 *Igazság*. 1953. január 29.

426 Lásd a 81–82. sz. iratokat és jegyzeteit.

Tömegszervezet versus etnikai párt

Az MNSZ érdekvédelmi/érdekképviselői funkciójának elemzése az egyik legjobb példa annak bemutatására, hogy az MNSZ-t – az adott politikai rendszeren belül – nem lehet egyszerűen tömegszervezetnek, vagy szatellit szervezetnek tekinteni. Igaz, hogy az eredete miatt politikai szövetségese volt az RKP-nak, de az MNSZ képes volt olyan magyar érdekeket is megjeleníteni, amelyek szemben álltak az RKP elképzeléseivel. Az MNSZ által képviselt kisebbségi társadalmi modellt nem lehetett beépíteni az RKP osztálytársadalmi modelljébe. A nemzetközi és belpolitikai életben bekövetkezett változások feleslegessé tették az etnikai érdekek intézményes artikulálását, és az MNSZ-t idővel egy szatellit szervtévé fokozták le. Szerepe 1947–1948 fordulójától az RKP-n kívüli szférában meghúzó-dók ellenőrzésére és mobilizálására, a politikai szocializációra és propagandára szorítkozott.

6. A „hatalmon belül került kisebbségi okosság”

Az MNSZ a romániai magyarság „sajátos nemzeti kérdéseinek” megoldására egyetlen cselekvési tervet ajánlott: a jogegyenlőség elvének gyakorlatba való átültetését. Ezt stratégiai célkitűzésként kezelte, s ebben a kérdésben az MNSZ teljes vezető garnitúrája egységes álláspontra helyezkedett. Abban azonban már eltértek az álláspontok, hogy a szervezet milyen taktikát válasszon a cél elérése érdekében. Egyesek (Czikó-fivérek, Bányai László, Takáts Lajos, Csákány Béla) úgy vélekedtek, hogy a demokráciával⁴²⁷ való minél szorosabb együttműködés, vagy éppen ennek az elvnek előtérbe helyezése vezet el a jogegyenlőséghez. Mások (Kurkó Gyárfás, Demeter János, Csögör Lajos, Kacsó Sándor, Balogh Edgár) nem kérdőjelezték meg a „demokratikus rendszer” kiépítésében való tevékeny részvételt, azonban a „demokratikus pártokkal” (értsd alatta az RKP-t és az ODA-hoz tartozó pártokat) történő partneri viszony kialakítását feltételekhez kötötték, és a sérelmek mielőbbi rendezését követelték. A nemzeti- és társadalmi kérdések összekapcsolása, a két kérdés közötti prioritás felállítását végig kíséri az MNSZ történetét. Csak ebben a kontextusban értelmezhetjük mélyebben a szervezet legfelsőbb szintjén – külső hatásra – kieroszakolt vezetőcseréket és a belső csoportok dinamikáját. Kurkó leváltása az elnöki tisztségből egyértelműen erre vezethető vissza. Luka László nem fogadta el, hogy Kurkó Gyárfás kiállt a magyar intézmények önállósága mellett: „Szétforgácsolja erejét [*mármint az MNSZ* –

---

427 Az MNSZ politikusainak a demokráciáról vallott elképzelései nem tekinthetők egységesnek, de nem is egyeztetetők össze a klasszikus demokrácia fogalmával. Azt is látnunk kell, hogy az államkeretből teljesen hiányzott a klasszikus értelemben vett parlamentarizmus. A vidéki MNSZ szervezetek azonban nem értették meg, hogy mit kell érteni a demokrácia alatt. Benda Béla, az MNSZ Torda megyei szervezetének elnöke a marosludasi MNSZ szervezet intézőbizottságának 1946. szeptember 1-jei ülésén a következőképpen értelmezte a demokráciát. „Fokozatos, rendszeres munkán keresztül kell kiépíteni a népuralmat.” ANDJ MŞ, f. 1082. UPM, Org. jud. Mureş, d. 7/1945. 43. f.

N.M.Z.] a sokféle intézményben, fel kell rúgnia őket, a jogi- és tanügyi emberek egy rohadt banda, amely akadályozza az MNSZ igazi komoly munkáját.”⁴²⁸

Az érdekvédelmi politika másik sarkalatos kérdése annak eldöntése volt, hogy a magyarság jogainak védelmét (jogséremleneinek orvoslását) és biztosítását (a jogkiterjesztést) egyrészt milyen jogi alapra helyezték, másrészt ezek szavatolása érdekében fellépjenek-e a nemzetközi kisebbségvédelmi garanciák követelésével. Többen úgy vélekedtek, hogy a nemzeti kérdés rendezése elválaszthatatlan egy újabb nemzetiségi törvény megalkotásától (Kurkó Gyárfás, Demeter János, Csögör Lajos, Balogh Edgár). Ezzel a lépésükkel semlegesítették a nemzetközi garanciákat követelők szűk csoportját (pl. Kacsó Sándor⁴²⁹). Az ellenzők tábora (Czikó-fivérek, Bányai László, Takáts Lajos, Csákány Béla) viszont a jogkiterjesztést és a jogséremlenek orvoslását a politikai alku tárgyává tette, illetve azt a későbbiekben teljesen elvetette.

Természetesen a fent vázolt két kérdés tisztázása nem kerül(het)te el a romániai magyar társadalom figyelmét. A társadalom szintjén nem az MNSZ politikai nyilatkozatai voltak a mérvadók, hanem a politikai csatározásokon túlmenően – elsősorban – arra figyeltek, hogy az MNSZ saját szervezeti keretén belül mennyire intézményesítette a jogvédelmet, milyen szervhez fordulhattak panaszukkal, és azok eljártak-e a jogséremlenek rendezése tárgyában. Ennek politikai formaváltozata az „Annyi jogunk van, amennyit kiharcolunk!” elvben jutott kifejezésre. Ez ugyancsak nézeteltérésekhez vezetett, mivel figyelmen kívül hagyta, vagy – legalábbis – nem hangoztatta kellőképpen a „demokratikus Groza-kormány” és a „Párt” támogatását, szerepét a „jogegyenlőségért vívott küzdelemben”.

Az önmeghatározása szerint, az egész romániai magyar közösség „demokratikus politikai szervezete”-ként⁴³⁰ létrejött MNSZ ebből kifolyólag kettős „identitással” rendelkezett. Egyrészt a hatalom kisajátítására törekvő Román Kommunista Párt és az MNSZ között egy alárendeltségi viszony alakult ki. Az MNSZ ebben a viszonyrendszerben szavazatokat biztosító és politikai „átnevelést” folytató *tömegszervezeti* funkciót látott el. Másrészt, ettől eltérően, a romániai magyar kisebbség irányába mint magyar érdekeket felkaroló *érdekvédelmi szervezet*, tehát mint *magyar párt* jelent meg. Ez magába rejtette a későbbi konfliktusok gyökerét. Ugyanis az RKP és az MNSZ más és más *társadalom- és pártpolitikai stratégiát* követett. A zavaros társadalmi és politikai események közepette Kurkó Gyárfás, Demeter János azt vélték, hogy létrejöhet egyfajta „*kiegyezés*” a magyar és román politikai elit között, a szocialista rend, a proletárdiktatúra megteremtí a népek közötti jogegyenlőséget. 1944–1947 között a magyar baloldal részről a *kiegyezés vélelmzése*, a román baloldal részről a *kiegyezés lebegtetése* határozta meg a MNSZ és az RKP viszonyát.

---

428 Lásd a 67. sz. iratot.

429 Lásd a 35. sz. iratot.

430 *A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata*. 1945

A „kiegyezést” a magyar baloldal részről arra az elvi megfontolásra alapozták, hogy a *jogegyenlőség*, a „demokratikus jogok” biztosítása *fejében* az MNSZ és a magyar közösség *támogatni fogja* a román „népi demokrácia” kiépülését. Azonban az RKP a jogegyenlőség elvének alkalmazása területén az *egyén integrációját* támogatta, majd a kommunista hatalom megerősödésével az *osztály alapú integrációt*. Ez a konstrukció csak abban az esetben működött volna [mármint a kiegyezés – N.M.Z.], ha az MNSZ és az RKP politikai *célrendszere* mindvégig fedték volna egymást. Mihelyt a MNSZ vezetősége társadalom- és pártpolitikájában az egyik vagy a másik cél irányába mozdult el (tömegszervezeti versus érdekvédelmi), azonnal *kétoldalú támadásnak* volt kitéve: egyrészt a magyarság, másrészt az RKP részéről: a magyarság a jogvédelmet, az RKP a társadalmi átalakulásban betöltött szerepét kérte számon az MNSZ vezetőitől.

Az MNSZ az első időszakban (1944–1945) kerülte a sérelmek aktuálpolitikai kontextusának tényszerű megvilágítását. Helyette a múltat tette bűnössé, holott az akadályokat éppen a fennálló kormányok teremtették meg.⁴³¹ Egyrészt a múltban elkövetett sérelmek egyoldalú, mindig csak az egyik fél (a román) követelményeit előnyben részesítő megoldásával, másrészt a jogalkotás során a magyar közösség igényeit mellőző törvényhozási gyakorlatával. S ha netalán bírálókat érte az MNSZ kisebbségpolitikáját, akkor maga sem a tények tisztázását vetette fel, hanem az ellenvélemény mögött egy mögöttes „hátsó” szándékot vélt felfedezni. Bírálni csak a rendszerben megbújó reakciót lehetett, a sérelmek nem „egészséges felvetése” nyomban magával hozta a reakciós megbélyegzést, mert a hivatalos magyarázat szerint a nem „egészséges” bírálókat a reakciót munkáját segítette. A reakciós megbélyegzést maga a szervezet elnöke, Kurkó Gyárfás is megkapta. Luka László 1947 májusában azzal vádolta meg Kurkót, hogy az együttműködött a magyarországi reakcióval: „Nem azt mondom, hogy ő a reakció elnöke, de az MNSZ-t jórészt a reakció szolgálatába állítja.”⁴³²

Az MNSZ 1945-ben ki akarta iktatni az etnikai diskurzust, ehhez a baloldali eszmébe burkolt ún. jogegyenlőségi politika jelentette volna a kiutat. Ezért a sérelmeket nem artikulálta, hanem tárgyalásokat kezdeményezett. 1946-ban ellenben felvállalta a sérelmek nyílt artikulálását,⁴³³ de itt már nem csak nemzetiségi jogegyenlőségről beszélt, hanem az ország adminisztratív felosztását akarta megreformálni.⁴³⁴ Ehhez a váltáshoz egy, az MNSZ megerősítését szolgáló ideológiailag képzett garnitúrára, valamint egy gazdasági és jogi szakismeretekkel rendelkező belső adminisztrációra lett volna szüksége. Míg a politikai képzés nem működhetett az RKP támogatása és segítsége nélkül, addig a kidolgozott gazdasági

431 Erre a tényre világított rá Vásárhelyi János, az MNSZ marosludasi szerveztének elnöke az MNSZ Marosludas járási népgyűlésén. Értetlenségét fejezte ki amiatt, hogy „Groza Petre” és „Luca Vasile” az államapparátust hibáztatja a hibákért, holott éppen „ezek az új emberek, és éppen a kormány emberei” követik el azokat.” ANDJ MŞ, f. 1082. UPM, Org. jud. Mureş, d. 7/1945. 18–19. f.

432 Lásd az 54. sz. iratot.

433 Lásd Kurkó Gyárfásnak a *Megalkuvással nem győzhet a demokrácia* című cikkét. *Világosság*, 1946. április 1. Lásd még a 36. sz. iratot.

434 Lásd a székelyudvarhelyi kongresszus jegyzőkönyvét, 37. sz. irat.

és egyéb tervek sem valósulhattak meg az állam támogatása nélkül (pl. a szövetkezetek csak tengődtek az állami hitel- és áruellátás hiányában). Az MNSZ mindenhol a Párttal és az állammal találta szembe magát, de 1947-ben a kettő már kezdett eggyé válni, és az állampárt nem volt számonkérhető. Az MNSZ vezetőinek mozgásterét korlátozta az a tény is, hogy párhuzamosan két pártnak voltak a tagjai, a függőség és az alárendeltség az RKP irányába erősebb volt. (Ez leginkább 1947-től vált egyre nyilvánvalóbbá.⁴³⁵) De ugyanez következett a pártfegyelemből is, mivel a szabályszegők szankciókban részesültek, és ennek egzisztenciális következményei voltak.

A magyarság 1948-tól kezdődően mint önálló politikai közösség nem léphetett fel a hatalomban való részesedés igényével, mivel ezt követően a hatalmat nem a többség, illetve a kisebbségi nemzet reprezentánsai, hanem – a hivatalos ideológia szerint – a munkásosztály birtokolta. Ebből az következett, hogy egy nemzetiségi tömegszervezetre az új hatalmi realitás közepette már nincs szükség.

Az MNSZ kizárta a politikai döntéshozatalból a magyarságon belül létező különböző érdekcsoportokat, a követeléseket csak az MNSZ-en keresztül lehetett megfogalmazni. Annak ellenére, hogy nem rendelkezett közhatalmi jogosítványokkal, párthatározatait és nyilatkozatait megpróbálta elfogadtatni a magyar társadalommal. Az MNSZ minél inkább bevonult a politikába, annál inkább kényszerült „idegen” érdekek mellett állást foglalnia. Az 1947-ben megváltozott nemzetközi és a belpolitikai helyzet az MNSZ vezetésében azon személyeknek kedveztek, akik össze tudták egyeztetni az elvi és a politikai engedelmességet, mint ahogyan azt Bányai László már korábban megfogalmazta a Központi Intézőbizottság brassói ülésén: „Össze kell hangolnunk az elvi hajlékonyságot a politikai hajlékonysággal.”⁴³⁶

Az magyar nemzeti kisebbség szemszögéből vizsgálva az 1944–1953 közötti időszakot, megállapíthatjuk, hogy nemcsak a nemzeti identitás megváltásának formái változtak meg, illetve annak megőrzése került veszélybe, hanem a *nemzeti értékrend és a közösségi intézményrendszer* is súlyos válsághelyzetbe került. A nem állami jellegű nemzetiségi intézményrendszer és jellegénél fogva önálló magyar gazdasági és kulturális intézmények létét a kommunista ideológiába burkolózott etatista államrendszer igen rövid idő alatt felszámolta, a pártállami struktúrákon kívüli szervezetek tevékenységét beszüntette. A független anyagi háttérrel rendelkező középosztály megsemmisítésével, annak polgári értékrendjének eltűnésével, és nem utolsósorban a politikai pluralizmus kiiktatásával a nemzetiségi kultúra és identitás minden eddiginél jobban a kommunista pártot kiszolgáló új magyar elit, valamint az állam, illetve az államalkotó nemzet kiszolgáltatottjává vált.

---

435 Lásd Luka megjegyzéseit Kurkóról és az MNSZ működéséről, 54. sz. irat.

436 Lásd a 32. sz. iratot.